

Přípravný grafomotorický program pro úspěšné psaní v 1. ročníku ZŠ

Diplomová práce

Studijní program:

M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor:

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Autor práce:

Kateřina Čermáková

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Zadání diplomové práce

Přípravný grafomotorický program pro úspěšné psaní v 1. ročníku ZŠ

Jméno a příjmení: **Kateřina Čermáková**
Osobní číslo: P17000039
Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Zadávací katedra: Katedra primárního vzdělávání
Akademický rok: **2020/2021**

Zásady pro vypracování:

Cíl: Sestavit a ověřit grafomotorický program pro děti ve věku 5–7 let, který bude zaměřený na rozvoj grafomotorických dovedností s cílem podpořit úspěšnost žáků při výuce psaní v 1. ročníku.

Požadavky:

1. Studium odborné literatury
2. Sestavení grafomotorického programu
3. Ověření programu
4. Vyhodnocení pracovních listů

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. 2011. *Rozvoj grafomotoriky: Jak rozvíjet kreslení a psaní*. Dotisk 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 978-80251-0977-9.
- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. 2015. *Školní zralost: Co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. Dotisk 2. vyd. Brno: Albatros Media. ISBN 978-80-266-0793-9.
- FASNEROVÁ, Martina. 2018. *Prvopočáteční čtení a psaní*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0289-1.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. 2006. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.
- MLČÁKOVÁ, Renata. 2009. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2630-4.
- SKUTIL, Martin. 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-778-7.

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce:

30. října 2020

Předpokládaný termín odevzdání: 1. dubna 2022

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

10. února 2022

Kateřina Čermáková

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce PhDr. Janě Johnové, Ph.D., za její věcné a přínosné připomínky, cenné rady a ochotu během realizace této práce.

Velké poděkování patří celé mojí rodině, které tímto děkuji za podporu, motivaci a trpělivost po celou dobu studia.

Dále děkuji paním učitelkám z mateřské a základní školy, za ochotu a čas, který mi věnovaly. Neméně důležité poděkování patří i samotným dětem. Bez jejich spolupráce a pomoci by vypracování této diplomové práce nemohlo vzniknout.

Anotace

Tématem diplomové práce je přípravný grafomotorický program pro úspěšné psaní v prvním ročníku základní školy (dále jen ZŠ). Teoretická část vysvětluje a přibližuje témata související s grafomotorikou a psaním v prvním ročníku ZŠ. Praktická část se zabývá tvorbou a aplikací přípravného grafomotorického programu pro skupinu dětí předškolního a mladšího školního věku. Úspěšnost metody byla ověřena v prvním ročníku ZŠ. Skupina dětí A byla porovnávána se skupinou dětí B na základě přepisu tiskacího písma na psací. V závěrečné části diplomové práce je rozbor výsledků šetření.

Klíčová slova:

Grafomotorika

Mateřská škola

Pracovní list

Pracovní návyky

Psaní

Vývoj kresby

Základní škola

Annotation

The subject of this graduation thesis is a preparative graphomotoric's program for improving writing in the 1st year of elementary school. The theoretical part is about topics related to graphomotorics skills and writing in the 1st year of elementary school. The practical part is about the creation and application of a preparatory graphomotorics program for a group of preschool children and younger school children. The results of the program was verified in the 1st year of elementary school. Group A of children was compared with group of children B on the basis of writing. In the final part of the work is an analysis of the program results.

Keywords

Graphomotorics

Kindergarten

Worksheet

Work habits

Writing

Development of drawing

Elementary School

Obsah

Úvod.....	14
1 Grafomotorika	15
1.1 Rozvoj grafomotoriky	15
1.1.1 Hrubá motorika	17
1.1.2 Jemná motorika.....	17
1.1.3 Grafomotorika a rytmus.....	18
1.2 Vývoj kresby	18
1.3 Stádia vývoje kresby	19
1.3.1 Vývoj kresby do tří let	19
1.3.2 Vývoj kresby ve věku tři až čtyři roky	19
1.3.3 Vývoj kresby ve věku pěti let	20
1.3.4 Vývoj kresby ve věku šesti až sedmi let.....	20
2 Psaní v 1. ročníku	22
2.1 Výběr kreslicí a psací potřeby	22
2.2 Úchop psací potřeby.....	23
2.3 Poloha těla při kreslení a psaní.....	24
2.4 Postavení ruky při psaní	26
2.5 Uvolnění ruky při kreslení a psaní	27
2.6 Lateralita a kreslení a psaní.....	27
2.7 Výuka psaní v 1. ročníku	28
2.7.1 Metodika psaní u praváků.....	28
2.7.2 Metodika psaní u leváků	28
2.7.3 Hodnocení psaní	29
2.8 Grafomotorické cviky a grafické prvky	29
2.8.1 První skupina grafických prvků.....	30

2.8.2	Druhá skupina grafických prvků.....	31
2.8.3	Třetí skupina grafických prvků.....	33
2.8.4	Čtvrtá skupina grafických prvků.....	34
3	Cíle a výzkumné otázky	36
3.1	Cíle	36
3.2	Výzkumné otázky.....	36
4	Metodologie výzkumného šetření	37
4.1	Výzkumné metody	37
4.1.1	Rozhovor.....	37
4.1.2	Pozorování	38
4.1.3	Analýza	38
4.2	Průběh šetření.....	39
4.3	Charakteristika výzkumných souborů.....	40
4.3.1	Vyučující.....	40
4.3.2	Děti.....	42
5	Přípravný grafomotorický program	43
6	Prezentace výsledků šetření.....	81
6.1	Vývoj grafomotoriky sledovaných dětí (skupina A).....	81
6.2	Porovnání psaní jednotlivých písmen	88
6.3	Výsledky rozhovorů	90
	Závěr	92
	Seznam použité literatury	94
	Seznam příloh	96

Seznam použitých obrázků

Obrázek 1 – Správné držení psací potřeby, grafomotorika.eu.....	23
Obrázek 2 – Správná poloha nohou, jak-spravne-psat.cz	25
Obrázek 3 – Správná poloha kolen, jak-spravne-psat.cz	25
Obrázek 4 – Správná poloha těla v lavici, jak-spravne-psat.cz	26
Obrázek 5 – Správný úchop psací potřeby u leváka, jak-spravne-psat.cz	28
Obrázek 6 – Grafické prvky první skupiny, vlastní – vytvořeno podle podkladu od Bednářové, Šmardové, 2011	30
Obrázek 7 – Grafické prvky druhé skupiny, vlastní – vytvořeno podle podkladu od Bednářové, Šmardové, 2011	31
Obrázek 8 – Grafické prvky třetí skupiny, vlastní – vytvořeno podle podkladu od Bednářové, Šmardové, 2011	33
Obrázek 9 – Grafické prvky čtvrté skupiny, vlastní – vytvořeno podle podkladu od Bednářové, Šmardové, 2011	35
Obrázek 10 – Pracovní list I/1A – KARTÁČ, Müllerová, Johnová	46
Obrázek 11 – Pracovní list I/1B – PLOT, Müllerová, Johnová.....	47
Obrázek 12 – Pracovní list I/2A – POČÍTADLO, Müllerová, Johnová.....	48
Obrázek 13 – Pracovní list I/2B – PASTELKY, Müllerová, Johnová	49
Obrázek 14 – Pracovní list I/3 – PTÁČEK V KLECI, Müllerová, Johnová	50
Obrázek 15 – Pracovní list I/4 BALÓN, Müllerová, Johnová.....	51
Obrázek 16 – Pracovní list I/5 – OVEČKY, Müllerová, Johnová.....	52
Obrázek 17 – Pracovní list I/6A – NA LOUCE, Müllerová, Johnová	53
Obrázek 18 – Pracovní list I/6B – MISTIČKA, Müllerová, Johnová	54
Obrázek 19 – Pracovní list I/7 – ZVÍŘÁTKA, Müllerová, Johnová.....	55
Obrázek 20 – Pracovní list II/1 – SPIRÁLA, Müllerová, Johnová	57
Obrázek 21 – Pracovní list II/2 – STŘET, Müllerová, Johnová.....	58
Obrázek 22 – Pracovní list II/3 – HADI A MAŠLE, Müllerová, Johnová.....	59
Obrázek 23 – Pracovní list II/4 – SLEPIČKA A KUŘÁTKA, Müllerová, Johnová	60
Obrázek 24 – Pracovní list II/5A – MYŠKA A DOBROTY, Müllerová, Johnová	61
Obrázek 25 – Pracovní list II/5B – SMRČKY, Müllerová, Johnová	63
Obrázek 26 – Pracovní list II/5C – PILKA, Müllerová, Johnová.....	64
Obrázek 27 – Pracovní list II/5D – KROKODÝLI, Müllerová, Johnová	65

Obrázek 28 – Pracovní list II/6A – ŽABKY, Müllerová, Johnová	66
Obrázek 29 – Pracovní list II/6B – PERNÍKOVÁ CHALOUPKA, Müllerová, Johnová	67
Obrázek 30 – Pracovní list II/6C – KYTIČKY A VČELIČKY, Müllerová, Johnová ...	68
Obrázek 31 – Pracovní list III/1 – LETADLA, Müllerová, Johnová	69
Obrázek 32 – Pracovní list III/2 – TELEFONY, Müllerová, Johnová	70
Obrázek 33 – Pracovní list III/3 – STONOŽKY, Müllerová, Johnová	71
Obrázek 34 – Pracovní list III/4 – HASTRMAN, Müllerová, Johnová	72
Obrázek 35 – Pracovní list III/5 – PROSTŘENÝ STŮL, Müllerová, Johnová	73
Obrázek 36 – Pracovní list III/6 – BRUSLAŘKA, Müllerová, Johnová	74
Obrázek 37 – Pracovní list III/7 – NA ZAHRADĚ, Müllerová, Johnová.....	75
Obrázek 38 – Pracovní list IV/1-4 – LODIČKY NA MOŘI, Müllerová, Johnová.....	77
Obrázek 39 – Pracovní list IV/5 – VLAČTOVKY NA DRÁTECH, Müllerová, Johnová	78
Obrázek 40 – Pracovní list IV/6 – VLAŠTOVKY S HNÍZDY, Müllerová, Johnová ...	79
Obrázek 41 – Pracovní list IV/7 – LÍPA, Müllerová, Johnová.....	80
Obrázek 42 – Přepis písma z tiskacího na psací – pracovní list, vlastní 2022.....	89

Seznam použitých tabulek

Tabulka 1 – Výsledky skupiny dětí A.....	90
Tabulka 2 – Výsledky skupiny dětí B.....	90

Seznam použitých zkratek a symbolů

Označení	Legenda
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
g	gram
ml	mililitr
MŠ	mateřská škola
např.	například
PL	pracovní list
s.	strana
tzv.	takzvaně
ZŠ	základní škola
°C	Celsiův stupeň

Úvod

Grafomotorika a její rozvoj je součástí vzdělávání v mateřské i základní škole. Přesto se setkáváme v prvních ročnících s žáky, kteří mají v této oblasti problémy. Možným důvodem může být i výrazně delší čas, který děti tráví u počítačů, tabletů apod.

Z tohoto důvodu jsem se rozhodla sledovat vývoj grafomotoriky u skupiny dětí. Cílem výzkumu bylo ověřit, zda systematická a pravidelná příprava povede k úspěšnému psaní v prvním ročníku základní školy.

Součástí teoretické části jsou kapitoly věnované grafomotorice a vývoji kresby. Dále jsou zde popsány důležité aspekty spojené se psaním v prvním ročníku, mezi které patří hygienické návyky, grafomotorické cviky a grafické prvky.

Cílem praktické části diplomové práce je sestavení grafomotorického programu pro děti předškolního věku, který lze rovněž využít v začátku školní docházky. V průběhu realizace vytvořeného programu probíhalo pozorování dětí při grafomotorických aktivitách. Následně byly porovnány jejich výkony při psaní písmen s další skupinou dětí, které grafomotorickým programem neprošly a jejich příprava probíhala pouze standartním způsobem. Závěrečná část obsahuje výsledky šetření.

Grafomotorický program by mohl být přínosem pro pedagogickou veřejnost nejen v mateřské škole, ale jeho využití je možné i v prvním ročníku základní školy. Jeho struktura podporuje učitelskou tvořivost, ale zároveň nabízí systematický postup při rozvíjení grafomotoriky dětí.

Teoretická část

1 Grafomotorika

Pojmem grafomotorika nazýváme soubor psychomotorických činností nezbytně potřebných při kreslení a psaní. Osvojení si této činnosti vychází ze záměrných pohybů založených na koordinaci ruky a oka. Při vývoji grafomotoriky se pohyby zlepšují a umožňují tak lepší projev při kreslení a později i při psaní. Důležitou roli hraje uvolnění ruky, vyvození a upevnění úchopu a rozvoj rytmického citění.

Vývoj grafomotoriky je velmi individuální, přesto má určitý postup. Ve stejném věku najdeme velmi podobné znaky kresby, u některých jedinců však narazíme na rychlejší či pomalejší rozvoj. Pro úspěšné psaní je předpokladem vytvoření správného špetkového úchopu a určitá úroveň ve vývoji grafomotoriky (Grafomotorika.eu).

1.1 Rozvoj grafomotoriky

Do čtyř let věku dítěte není potřebné ani žádoucí záměrné vedení ke grafomotorickým cvikům. Důležitější je vytvářet mu podnětné prostředí, prostor s možností kreslení a poskytovat mu stimul pro rozvoj hrubé a jemné motoriky.

Pracovní listy s grafomotorikou je vhodné dítěti nabídnout až **po třetím roce** života. Pokud má dítě zájem a usiluje o ně, zkouší kreslit. Rozhodně ho do ničeho nenutíme, pracovní listy musí být náročností přiměřené věku a musíme zvolit pozitivní motivaci. Vždy volíme postup od velkých tvarů po menší a od jednodušších cviků po složitější.

Problém nastává v době, kdy dítě ani **po čtvrtém roce** psací potřeby nevyhledává a je vhodné mu pravidelnou činností nabízet aktivity rozvíjející hrubou i jemnou motoriku. U všech aktivit by dítě mělo dostávat dostatečnou podporu, motivaci a ocenění práce. Důležitý aspekt zde představuje účast dospělého při jeho práci. Grafomotorické listy je vhodné vybírat ty s nezákladnějšími prvky.

V období **okolo pátého roku** by dítě mělo kreslení a vše s ním spojené samo vyhledávat. Pravidelná a systematická práce na cvičeních spojených s grafomotorikou je v tomto

období žádoucí. Pokud se dítě těmto aktivitám vyhýbá, příčinou může být pouze opoždění ve vývoji v oblasti grafomotorických schopností. V případě, že by se dítěti nedostavila přiměřená pomoc, jeho potíže by se mohly ještě zhoršit. Proto je vhodné začít od nejjednodušších cviků a postupovat k těm složitějším pomocí pravidelné práce a v časově krátkých úsecích.

Pokud si všimneme u dítěte, že se v grafomotorice nerozvíjí podle očekávání, nevyhledává kreslení či ho zcela odmítá nebo si všimneme rozdílů v kresbě oproti vrstevníkům. Vhodným postupem zaměřeným nejprve na trénink hrubé motoriky, poté cvičení motoriky jemné, koordinaci oka a ruky a až nakonec na samotnou grafomotoriku dosáhneme kýžených výsledků.

Důležitou součástí je i povzbuzení a ocenění úspěchů při kreslení. I u méně schopných dětí nesmíme hodnotit jejich výkony záporně, ale naopak ocenit alespoň snahu. Jinak si utvoří negativní zkušenost a tím se řadí do skupiny dětí, které kreslení nevyhledávají. I jejich potíže v grafomotorice a později i ve psaní se prohlubují. Přijatelným způsobem hodnocení by tak mělo být ocenění a vyzdvižení zajímavého detailu i v případě méně zdařilé kresby.

Většina předškolních dětí má kresbu rádo, najdeme ale i takové děti, které tuto činnost nevyhledávají a mohou být i grafomotoricky neobratné. Při potížích se psáním v období školního věku je nutná pomoc odborníka, pravidelné zařazování cviků na uvolnění ruky nebo podpora a upevnění vhodných návyků při práci.

Součástí motivace dítěte, aby mělo zájem o úkol je i obtížnost. Vysoké nároky dítě odrazují. Ale musíme si uvědomit, že i podceňování jeho schopností není cesta tím správným směrem. Stejně jako u jiných činností musíme i u grafomotoriky vycházet od nejjednoduššího, dát dítěti dostatek času na zautomatizování prvků, zvýšit jeho obratnost v grafomotorice, a především zažít pocit úspěchu.

Motivace závisí také na podpoře okolí a oceňování výkonů. Důležitá je i atmosféra během kreslení, která by měla být vždy hravá, uvolněná a pozitivní.

Kresby, pracovní listy a výtvary dětí mají svůj účel v jejich uchování. Hotové výtvary opatříme datem a podle něho je i ukládáme. Je vhodné, aby se na tom podílelo i samotné dítě. Vytvořené portfolio tak může posloužit dítěti, rodiči a případně i odborníkovi.

Dozvídáme se z něho pokroky a výsledky jeho snažení vedoucí k povzbuzení do další práce a faktu (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 42–43).

Formáty pro trénování a rozvoj grafomotoriky volíme veliké, vhodné jsou A3 nebo i větší balicí papír. Naopak nejmenší formát by neměl překročit velikost A4. Před samotným kreslením či psaním můžeme tvar nacvičit ve vzduchu, do krupice, prstem na lavici apod. (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 48).

1.1.1 Hrubá motorika

Hrubá motorika vychází z pohybů velkých kloubů, které tvoří i základní pohyby při kreslení a psaní. Pokud se dítěti nedaří v kreslení, hrubá motorika představuje první bod, na který je nutné se zaměřit. Sledování dítěte v různých aktivitách, jako může být chůze, běh, skákání, podlézání nebo chytání nám může napomoci při zjišťování problémů s koordinací a posouzení, jestli je nutné se zaměřit na souvislejší rozvoj hrubé motoriky.

V takovém případě se stává nezbytností poskytnout dítěti dostatek pohybu a spontánních pohybových aktivit. Mezi které řadíme např. venkovní běhání, překonání překážek nebo hry s vrstevníky. Pokud problémy v pohyblivosti pokračují i nadále, je vhodná návštěva odborníka a zahájení odborné nápravy vedoucí ke zlepšení hrubé motoriky.

1.1.2 Jemná motorika

K rozvíjení jemné motoriky neodmyslitelně patří každodenní nevyhnutelné aktivity, ke kterým patří sebeobsluha, manipulační hry, různé rukodělné a tvořivé aktivity. Vhodně slouží i přirozené činnosti. V tomto věku děti napodobují dospělé a chtějí jim pomáhat, z čehož bychom je neměli odrazovat. Ve všech činnostech by dítě mělo vidět užitek a měly by mít smysl. Jinak pro něho představuje bezvýznamnou práci a motivaci v ní pokračovat nebo se k ní někdy v budoucnu vrátit, se vytrácí.

Pokud bychom chtěli sáhnout po nějaké hře, která rozvíjí jemnou motoriku, vhodné jsou mozaiky, stavebnice nebo puzzle. Neměli bychom ani zapomínat na rozmanitost nabídky materiálů a poskytnout dětem například různé druhy přírodnin, látek nebo třeba korálek.

Jemnou motoriku můžeme rozvíjet i mnoha dalšími aktivitami. Mezi tyto činnosti řadíme poznávání předmětů pouze hmatem, karetní a deskové hry, skládání obrazců z různých materiálů, skládání z papíru, lepení, stříhání, modelování, obtiskování, provlékání

provázků do různých tvarů, šroubování, skládání z kostek a jiné. Všechny uvedené aktivity nerozvíjí jenom jemnou motoriku, ale i další schopnosti potřebné ke grafomotorice.

1.1.3 Grafomotorika a rytmus

Vedle hrubé a jemné motoriky se musíme věnovat i rozvoji rytmického citění. Rytmus je součástí každého člověka jako tzv. biorytmy. Dech, tep, úder srdce i všechny další procesy těla se odehrávají v pravidelných časových intervalech. Rytmus můžeme najít i všude kolem nás. Takovým základem může být střídání dne a noci, ročních období nebo chůze. Pravidelné střídání fází také představuje jeden z prvních vjemů, které dítě dokáže pociťovat (Slavíková 2011).

Jedním z velmi podstatných aspektů sluchové percepce je rytmus, který má v nácviku psaní nezastupitelnou roli. Rýmy představují důležitou součást při dodržování linie psaní a nepřerušování tahů. Setkáváme se zde i s termínem rytmizace, čímž se považuje estetické uspořádání písmen, slov a řádků. Základem spojení rýmu a pohybu vede k pravidelnému a rytmickému pohybu ruky. Ten přispívá k úhlednému psaní a plynulosti pohybu. Proto je vhodné rytmus spojovat s pohybem a zařazovat ho již od útlého věku dítěte (Mlčáková, 2009, s. 28–29).

1.2 Vývoj kresby

Bezprostřední součástí vývoje dítěte tvoří kresba. U každého může být vývoj rozdílný a mohou nastat značné rozdíly mezi dětmi. Kreslení pro ně může znamenat zábavu, možnost něco tvořit, vyjádřit se nebo pouze samotnou hru. Nicméně některé děti kresbu nevyhledávají, tuto činnost nemají rády a kreslí málo. Většině však přináší dojem uspokojení a radosti.

Kresba nám také může poskytnout mnoho užitečných informací o úrovni vývoje, vnímání a o samotné osobnosti dítěte. Představuje také obrovský smysl v diagnostice osobnosti, v diagnostice diferenciatní a diagnostice vývoje. Pomocí kresby můžeme dítě lépe poznat, navázat s ním kontakt nebo se mu přiblížit (Bednářová, Šmardová 2011, s. 6).

Kresbu můžeme chápat jako jednu z možností, jak se vyjádřit. Často může být pro dítě i snazší formou komunikace, než je vyprávění. Umožní mu vyjádřit i složitější sdělení

a pocity, překonat strach při vyjadřování či vystihnout i to, co by slovně nedokázalo. Setkáváme se i se spojením kresby a vyprávění. Kombinace těchto dvou aspektů dětem dopomáhá k jejich přesnějšímu zachycení dění. Ilustrace slouží jako podpora k následnému vyprávění nebo děti popisují již samotný průběh kreslení (Vágnerová, 2017, s. 18).

Vývoj kresby a psaní bývá mnohdy porovnáván s vývojem řeči. Pokud dítě čará bez žádného smyslu, můžeme to srovnat s pouhým opakováním hlásek a slabik. Obdobou broukání je překreslování obrazu. V neposlední řadě najdeme podobnost řeči a kreslení v užívání určitého schématu, které dítě v počátcích stále používá. V obou případech vývoje můžeme sledovat obrovské rozdíly, které se podepisují i na oblibě těchto činností a jejich výsledků (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 10).

1.3 Stádia vývoje kresby

Vývoj kresby můžeme sledovat v určitých stupních a fázích. Potřeba kreslení u dětí je všeobecná a začínají zhruba identickou posloupností a totožným způsobem (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 15).

1.3.1 Vývoj kresby do tří let

První se objevuje čáranice, kterou můžeme sledovat u dětí již od útlého věku. Pohyb vychází z ramene a jedinec kreslí velmi široce. Postupně zapojují i loketní kloub a zápěstí. Tvoří tak spleti neorganizovaných a libovolných čar. Můžeme zde již najít náhodně vzniklé tvary například koleček, oblouků nebo polokruhů (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 15).

Zpočátku hovoříme spíše o nahodilém uchopení a náhodné kresbě, později se dítě dostává ke dlaňovému úchopu. V tomto případě mají děti palec na tužce buď dole nebo nahoře. Kreslení začíná být více koordinované a objevuje se i hrstičkový úchop psací potřeby do tří prstů (Grafomotorika.eu).

1.3.2 Vývoj kresby ve věku tři až čtyři roky

Toto období můžeme nazvat jako stádium přípravy na opravdovou kresbu. Okolo tří let dítě samovolně začíná kreslit nepravidelné ovály a kruhovitě tvary. Začíná ovládat svislé

a vodorovné čáry, které vedou ke kreslení obrazců podobným trojúhelníku nebo čtverci. S tím rozdílem, že rohy těchto obrazců mají zaoblený tvar.

Později dítě dokáže najít podobnost s reálnou a jemu známou věcí (např. kulatý tvar mu připomíná slunce).

V průběhu času dítě kreslí postavu, která se značně mění. Začíná hlavou, která je tvořena nepravidelným kruhem a tělo jako čára tvořící tělo. Později do kruhu dokresluje detaily tváře, nejdříve v nesprávném umístění.

V dalším vývoji nacházíme tzv. „hlavonožce“, který má již vespu dvě čáry tvořící nohy. Ruce jsou v horizontálním směru a vychází buď z hlavy, nebo z nohou (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 18–20).

Psací potřebu děti drží v prstech, přesto se zde mohou objevovat i špatné úchopy, které si od tohoto věku již mohou děti zafixovat. Což vede i k nesprávnému vývoji grafomotoriky (Grafomotorika.eu).

1.3.3 Vývoj kresby ve věku pěti let

Kresba u jedinců ve věku pěti let je realizovaná podle jejich představy, ve které mají již předem jasno. Často ji doplňují o mnohé detaily, proporce však bývají spíše náhodné (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 88). Děti kreslí končetiny, trup a hlavu většinou jednou čarou. V některých kresbách se již začínají objevovat bohatší obsahy a lepší koordinace. Mezi jednotlivými dětmi jsou však velké rozdíly (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 26).

Důležité hledisko plní vedení dětí ke špetkovému úchopu, nutnému pro pozdější psaní a školní zralost. Podstatné je, aby k němu došlo nejpozději v pěti letech a dítě tak mělo čas na jeho fixaci (Grafomotorika.eu).

1.3.4 Vývoj kresby ve věku šesti až sedmi let

V tomto období se objevuje dvourozměrné kreslení končetin a propracovanější kresba. Děti na postavě výrazně rozlišují hlavu a trup. Části těla jsou lépe propojené a nachází se na správném místě. V obličeji nacházíme výrazné detaily a na hlavě vlasy. Často již děti kreslí postavy podle pohlaví. Postupně vzniká specifika proporcí a objevuje se také krk.

Rovněž začínají častěji kreslit postavy z profilu. Problém však činí napojení paží, které je buď v přední nebo v zadní části trupu. (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 33–35).

Před začátkem povinné školní docházky by mělo mít dítě správný špetkový úchop psací potřeby fixovaný. Proto rychlost a jakost písemného projevu je pro dítě zvládnutelné. Písmo si dítě postupně osvojuje a stává se plynulejším (Grafomotorika.eu).

2 Psaní v 1. ročníku

Už v předškolním věku se dítě při kresbě učí správnému sezení, úchopu psací potřeby, celkovému uvolnění a přítlaku na psací potřebu. Což je velmi důležité pro jeho budoucí úspěchy ve psaní i čtení na základní škole.

Pracovní návyky výrazně ovlivňují úspěchy při kresbě a psaní. Výkon i vztah dítěte ke kreslení a psaní ovlivňuje mnoho aspektů, nejsou to pouze vnější podmínky, ale i podmínky vnitřní.

2.1 Výběr kreslicí a psací potřeby

Při výběru potřeby musíme dbát na to, k čemu ji vlastně chceme použít. Ovlivňuje celkový výkon dítěte. Potřeby pro kreslení a malování se doporučuje volit s výraznými a pestrými barvami. Naopak k rozvoji grafomotoriky či psaní je velmi důležité vybrat správnou tužku či pastelku a později pero. Měkčí psací potřeby jsou vhodnější, dítě na ně nemusí vyvíjet veliký přítlak a zanechávají viditelnou stopu. Pera bychom měli s dítětem vyzkoušet vždy individuálně. Tato psací potřeba jim musí dobře sedět a je nutné, aby se jim příjemně drželo. Vhodná volba pera tak nezávisí pouze na jeho vzhledu. Přijatelný způsob výběru vychází z vyzkoušení si jeho úchopu již při pořizování přímo v obchodě.

Tvar a rozměr psacího náčiní by měl být vyhovující velikosti dětské ruky, abychom docílili lepšího a správného držení. Možností může být i používání tzv. trojhranného programu s trojúhelníkovitým průměrem a stranami napomáhajícími opoře vždy jednoho prstu. Krátké tužky by dítě nemělo nikdy používat, protože ničí správné držení. Velice nevhodné jsou také propisovací tužky (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 48).

2.2 Úchop psací potřeby

Špetkový úchop používáme pro správné držení psací potřeby (viz obrázek 1).

Obrázek 1 – Správné držení psací potřeby, grafomotorika.eu

Podporujeme tím menší unavitelnost, kvalitní výkon a ze všech způsobů nejméně zatěžujeme nervovou soustavu dítěte. Prsty i ruka musí být vždy řádně uvolněny. Jejich umístění od hrotu činí asi 3–4 cm daleko. Musíme též důkladně sledovat, aby děti nepromačkávaly prsty. Konec tužky je volně položen na ruce mezi palcem a ukazováčkem. Malíček a prsteníček jsou přikrčeny v dlani. Psací potřebu držíme třemi prsty, kdy prostředníček podpírá a jeho první článek stojí naproti palci. Palec drží a ukazováček je lehce položen shora na tužce, kterou přidržuje a případně plní funkci jemného přitlaku. Děti motivujeme ptáčkem, který zobe zrní, což vede právě k uvolnění ukazováčku. Dalším způsobem motivace může být tužka ležící v postýlce.

Navození nebo podpora správného úchopu může být nejdříve bez tužky, kdy si dá dítě do čtvrtého a pátého prstu papírovou kuličku. Špetkovým úchopem pomocí tří prstů přenáší různé předměty z místa na místo. Věci později také zvedá a používá ve vhodných hrách – úchopy korálků, vkládání drobných předmětů do hrdla láhve či solení (Fasnerová, 2018, s. 124–125).

Johnová (2019, s. 54–55) rozděluje nesprávné držení psací potřeby do několika rovin podle postavení prstů:

- **podložení prostředníkem s křehovitým držením** – dochází k prohnutí ukazováčku,
- **prodloužený hrstičkový úchop** – natažení všech tří prstů ve směru ke špičce tužky,
- **špatná poloha palce ve špetkovém úchopu** – palec přechází přes tužku a dotýká se druhého prstu,
- **podložení prsteníkem** – tužku podpírají tři prsty a palec ji pouze přidržuje,
- **úchop smyčkový** – všechny prsty jsou umístěny na tužce a palec zaujímá vůči nim protější polohu,
- **úchop v pěst** – všechny prsty máme v poloze pěstičky, palec stojí proti a opírá se o druhý prst,
- **držení vařečkovým úchopem** – tužka se opírá o prsteník a palec ji přidržuje, v protější poloze je ukazovák a natažený prostředník, tužka má kolmou polohu vůči papíru.

2.3 Poloha těla při kreslení a psaní

Kreslit je vhodné začínat ve stoje, kdy má dítě papír ve výšce jeho očí a motivujeme ho různými hrami. Stoj umožňuje dítěti volný pohyb ruky a podporuje uvolnění ramene. Kreslit může také vkleče na zemi nebo vstoje s papírem položeným na stole. Ruce se o něho neopírají (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 49).

Stabilní a pohodlné sezení tvoří základ pro úspěšné kreslení a psaní. Váha celého těla se rozkládá na sedátko židle, obě chodidla jsou celá položena na zemi. Přičemž u menších dětí musíme zajistit podložku, aby nohy volně nevisely ve vzduchu. Nohy svírají pravý úhel, tedy paty jsou přesně pod kolena (viz obrázek 2).

Obrázek 2 – Správná poloha nohou, jak-spravne-psat.cz

Mezi kolena musí být volný prostor, který můžeme správně ověřit spojením obou rukou do pěstí. Jejich vložení mezi kolena otestujeme vyhovující mezeru (viz obrázek 3).

Obrázek 3 – Správná poloha kolen, jak-spravne-psat.cz

Záda jsou narovnaná a tělo mírně nahýbáme dopředu. Obě paže jsou položeny na stole. Rukou, kterou dítě nepíše, si přidržuje spodní část papíru. Ve stejné výšce jsou obě ramena. Hlava je v prodloužení páteře, mírně skloněna ve vzdálenosti 25–30 cm od psací

plochy (viz obrázek 4). Podstatné hledisko tvoří také dostatek místa okolo sebe (Křivánek, Wildová, 1998, s. 70).

Obrázek 4 – Správná poloha těla v lavici, jak-spravne-psat.cz

2.4 Postavení ruky při psaní

Jako ideální sklon písma se uvádí úhel 60–90°, čehož dosáhneme **vhodným náklonem sešitu** stejným rohem vzhůru, jakou rukou píšeme. Doporučovaným nejvhodnějším úhlem mezi dolním okrajem sešitu a psací podložkou je rozmezí 15–25°. Sklon může každému jedinci vyhovovat jiný a pokud nedochází k výraznému zakřivení zápěstí, jeho individualitu se mu snažíme zachovat. Konec tužky při psaní by měl směřovat do zóny mezi loket a rameno. Ruka je uvolněná a pohyb vychází z lokte a z ramene.

Se správným postavením ruky souvisí i vhodné **osvětlení při práci**. Ideálně bychom měli co nejvíce využívat denního světla. Pokud je nutné umělé, jako nejvhodnější variantu můžeme využít matné sklo. Paprsky světla by měly dopadat na plochu z té strany, kterou rukou nepíšeme (Mlčáková, 2009, s. 57–58).

2.5 Uvolnění ruky při kreslení a psaní

V počátcích kreslení a psaní se tlak a neuvolněnost ruky objevuje častěji, což ale postupem doby mizí. Uvolnění ruky má podstatnou roli ve vztahu dítěte ke kresbě a jeho výkonu. Tlak na podložku je velmi dobře patrný a čitelný z kresby i z psaní. Chybí zde plynulý pohyb ruky a s tím spojená plynulost vedení psacího náčiní po papíře (Bednářová, Šmardová, 2015, s. 20).

V souvislosti s uvolněním ruky můžeme hovořit i o **vhodné době psaní**. To by mělo být opakováno pravidelně každý den. Ve škole představuje nejlepší čas ráno, dítě je ještě dostatečně koncentrované a neobjevuje se únava. Patnáctá až sedmnáctá hodina odpolední se pro změnu jeví jako nejvhodnější čas na domácí přípravu do školy. Důležitý je i časový úsek potřebný pro psaní. V začátcích by neměl přesáhnout 10 minut, což odpovídá zhruba čtyřem řádkům (Mlčáková, 2009, s. 58).

2.6 Lateralita a kreslení a psaní

U kreslení a psaní se setkáváme s pojmem lateralita. To znamená, že má jeden z pohybových nebo smyslových orgánů převahu. Neodborně jde tedy říci, že převažuje pravá nebo levá ruka.

Vývojově můžeme lateralitu začít sledovat již kolem prvního roku života dítěte, avšak k vyhraňování se dítě dostává až kolem čtvrtého roku. Lateralita by měla být před nástupem do povinné školní docházky dokončena a vyhraněna. Opačný případ může být důvod k odkladu školní docházky (Grafomotorika.eu).

Dnes již téměř v každé třídě najdeme alespoň jedno dítě píšící levou rukou, proto je pro učitele velmi důležité zvládnout metodiku nejen psaní pravou rukou, ale i rukou levou.

U dětí píšících levou rukou se můžeme setkat s problémy v orientaci po papíře. S čímž se pojí i psaní ve správném směru, tedy zleva doprava. Často se zde objevuje i nějakým způsobem špatný úchop psacího náčiní. Správné metodické pokyny u leváků, které musíme dodržet, vypracoval ve své knize Metodika výchovy leváků pan profesor Miloš Sovák (Křišťanová, 1990, s. 1–3).

Obrázek 5 – Správný úchop psací potřeby u leváka, jak-spravne-psat.cz

2.7 Výuka psaní v 1. ročníku

První ročník je jednou z prvních a zásadních událostí v životě každého dítěte. Během tohoto počátečního roku se učí nejdůležitější dovednosti, které v životě potřebuje. K tomu neodmyslitelně patří i psaní. Abychom děti neodradili hned od samého začátku, je velmi důležitá pozitivní atmosféra a příjemná motivace při práci.

2.7.1 Metodika psaní u praváků

U metodiky psaní pravou rukou je velmi důležité stále myslet na správné pracovní návyky. Základ tvoří vhodné naklonění sešitu, o kterém již byla řeč (viz kapitola 2.4 Postavení ruky při kreslení a psaní). Problémem je však sklon písma, který souvisí s náklonem sešitu. Největší potíže vycházejí ze závislosti polohy předloktí vůči sešitu, mezi nimiž by měl být kolmý úhel. Tato pozice umožňuje dítěti psát i bez posouvání lokte a pohyb vychází pouze ze zápěstí.

2.7.2 Metodika psaní u leváků

Metodika psaní levou rukou je zrcadlovým obrazem praváků. I zde vycházíme ze správných pracovních návyků. Sklon písma se odráží na vhodném náklonu sešitu, úhlu mezi loktem a sešitem. U leváků se objevuje častější stočení hřbetu zápěstí, což jim

umožňuje vidět napsaný text a zamezuje se tím i jeho rozmazávání. Písmo u většiny leváků je stojaté, protože sklon doprava z fyziologického hlediska není možný. Ve školní praxi vybíráme místo pro leváky na levé straně lavice, aby nedocházelo ke srážkám se spolusedícím (Mlčáková, 2009, s. 58–62).

2.7.3 Hodnocení psaní

Hodnocení by mělo zohlednit výkonnost daného dítěte, díky němuž může být ovlivněn jeho vztah a motivace ke psaní. Pro dítě je velmi důležitá zpětná vazba, a proto by každé psaní mělo být učitelem ohodnoceno. Může probíhat mnoha způsoby, ať už se jedná o hodnocení známkou, slovně nebo obrázkem. Jednou z možností je také naučit děti ihned v začátcích sebehodnocení. To vede k rozvoji dovedností orientovat se ve své práci, nalezení a uvědomění si vlastní chyby.

Způsob **opravování chyb** představuje další kritérium, které závisí na hodnocení. Oprava chyb nutně neznamená, že se učitel zaměřuje pouze na hledání chyb a špatných tvarů písmen. Velkým motivačním činitelem je označení správných tvarů, které vede i k jeho lepšímu zapamatování. Z psychologického hlediska se jeví jako vhodná barva na opravu jiná, než červená, například zelená nebo černá (Křivánek, Wildová, 1998, 71–72).

2.8 Grafomotorické cviky a grafické prvky

Grafomotorické cviky a grafické prvky tvoří úzké spojení s kresbou. Posloupnost všech grafomotorických cviků a grafických prvků je velice důležité znát. Na základě znalostí poté můžeme dítě v tomto směru rozvíjet rovnoměrně.

Důležitou roli zde hraje i motivace. Ta se mění podle toho, jaký si určíme cíl pro rozvoj. Kresba dojmu nebo zkušenosti může být motivována nahodile. Naopak pokud si dáme za cíl rozvíjet grafomotoriku, motivace i prvky musí být záměrně vybrány.

Pro podporu grafomotorického vývoje musíme dodržovat určitá kritéria posloupnosti a daná pravidla. Každé dítě je výjimečné a jedinečné. Můžeme se tak setkat s různými odchylkami, které však nejsou mimořádné a neukazují nám žádné odchýlení ve vývoji.

Vhodným postupem je započít prvky, které má dítě již nabyty. Ty především utužit, ustálit a poté pokračovat v dalších. To se ukazuje jako správná cesta pro snadnější práci

v překonání následujících prvků. Dostatek času na osvojení si prvků vede k větší chuti do kreslení, k jejich rychlejšímu a jednoduššímu zvládnutí (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 62).

Bednářová a Šmardová (2011, s. 63–74) dělí grafické prvky do čtyř skupin. Obtížnost prvků se postupně zvyšuje, avšak u každého prvku můžeme obtížnost samostatně zvýšit. A to například zmenšením velikosti, zvýšením hustoty čar, snížením a vynecháváním podpory nebo střídáním velikosti a tvaru. Naopak při nezvládnutí tvarů můžeme použít i některou z podpůrných technik, kterou mohou být opory hmatové, zrakové nebo slovní.

2.8.1 První skupina grafických prvků

První skupina grafických prvků je určena především pro děti ve věku 3 až 4,5 let. Řadíme sem prvky, ve kterých se dítě snaží koordinovat vedení čáry a směr je předem daný. Vše vychází z představ dítěte, že přesně ví, co kreslí.

Do této skupiny spadají tyto prvky (viz obrázek 6): svislá čára, vodorovná čára, kruh, tečky, spodní a horní oblouk, čáry všemi směry pomocí opěrných bodů.

Obrázek 6 – Grafické prvky první skupiny, vlastní – vytvořeno podle podkladu od Bednářové, Šmardové, 2011

Děti nejdříve zvládají **svislé čáry** vedené **shora dolů**. Snažíme se o nepřerušování linie a plynulost tahu. Vycházející pohyb je od ramenního kloubu, přičemž se pohybuje celá paže.

Později se setkáváme s **čarami vodorovnými**, jsou vedeny vždy zleva doprava. Směr napomáhá podporovat zautomatizování pohybů očí ve směru, který je nezbytný ke čtení a psaní ve škole. Pomáhá i zabránovat záměně pořadí písmen a jejich zrcadlení.

Kruh může být pro některé děti delší dobu obtížný a nesvedou čáru do kruhu uzavřít. Pohybem se snažíme opakovaně kruh obtahovat a tím ho automatizovat. Dochází k uvědomění si pohybu celé paže, který vychází od ramenního kloubu. Někdy se může stát, že dítě vyvrací ruku v zápěstí. Musíme dát pozor, aby byla ve správném a uvolněném postavení.

Dále do první skupiny patří **tečky**, kde se hrot tužky papíru pouze dotýká. Klíčovou funkci zde má správné zvolení psací potřeby. Nejlépe je použít fix namísto pastelky nebo tužky. Pohyb při kresbě vychází ze zápěstí.

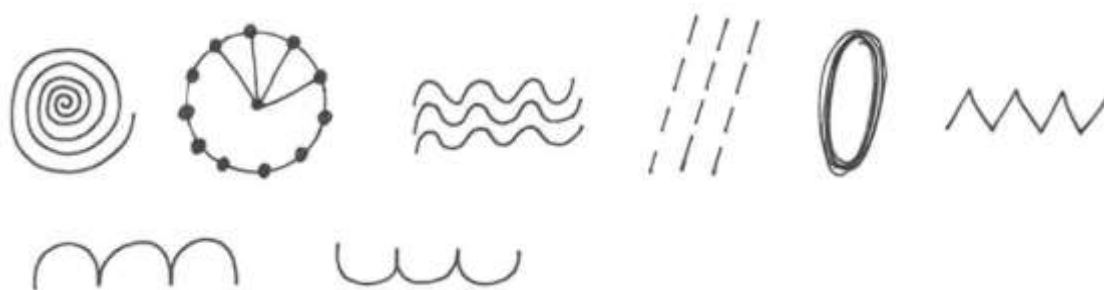
Oblouky nejsou pro dítě zcela novým prvkem. Jednotázně dítě však zvládne nyní pouze jeden oblouk. Pro snadnější navození nám mohou pomoci dráhy nebo přikreslení překážky.

Z této skupiny představuje nejnáročnější prvek **šikmé čáry tvořené prostřednictvím opěrných bodů**. Čáry musí vycházet opět z levé strany a je třeba dětem zabránit v natačení papíru (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 63–65).

2.8.2 Druhá skupina grafických prvků

Druhá skupina prvků je typická pro věkovou skupinu 4 až 5,5 let. Nezbytnost pro zvládnutí těchto prvků představuje udržení vzdálenosti, značné rozpětí a rozsáhlejší škála koordinovaných pohybů.

Skupina obsahuje následující prvky (viz obrázek 7): spirála, šikmé čáry všemi směry, vlnovka, přerušovaná čára, elipsa, ostré obraty, spojené horní oblouky, spojené spodní oblouky.

Obrázek 7 – Grafické prvky druhé skupiny, vlastní – vytvořeno podle podkladu od Bednářové, Šmardové, 2011

Spirála tvoří první prvek skupiny. Tento element je poměrně náročný na koordinaci a správný odhad vzdálenosti mezi čarami. Předchozí linie se nesmí dotýkat, a přitom se postupně zvětšuje. Důležité je zde zapojit správně celou ruku od ramene až po zápěstí. Při dotyku nebo překřížení čáry dojde k ukončení a novému začátku spirály. Jeví se to jako nejlepší způsob, aby nedošlo k záměně s nižším vývojovým prvkem – motanicí. Při nácviku volíme začátky na velkém formátu a máme dvě možnosti postupu. Buď dítě obtahuje předkreslenou stopu, nebo kreslí mezi čarami a spirála tak plní funkci dráhy. Při vlastním kreslení pak může zpočátku činit problém především střed spirály, kterému se můžeme vyhnout jeho předkreslením. Dítě tak předkreslené obtáhne a poté už pokračuje samo bez nakreslené podpory. Spirálou se děti naučí počáteční zákrut psacích písmen C, E a Ch.

Šikmá čára všemi směry začíná spojením obrázků, poté spojením bodů od středu ven. Při kreslení musíme dávat pozor, aby nedocházelo k otáčení sešitu. Komplikovanost představuje především udržení a opakování čáry ve správném směru. Zvláštní náročnost pak představuje pro děti píšící levou rukou. Šikmá čára napomáhá správnému zvládnutí sklonu písma.

Pro **vlnovku** je nutné správné osvojení si spodního a horního oblouku. První pokusy mohou být bez větší přesnosti. Čáry se mohou překrývat a možnost představuje i různá velikost prvku. Důležité je dbát na kreslení zleva doprava. Vyšší stupeň pak tvoří udržení vzdálenosti mezi čarami, vlny stejné velikosti a nepřekrývání čar. Při obtížích s tímto prvkem se navracíme zpět k procvičování oblouků. Pomoci můžeme i tím, že dítě zpočátku kreslí mezi předkreslenými vlnami. Tímto prvkem si dítě testuje rozsah horizontálních a vertikálních pohybů.

Elipsa přirozeně vystupuje z pohybu zápěstí. Některým dětem tento prvek nečiní žádný problém, pro někoho může být náročné rozpoznat rozdíl mezi kruhem, spirálou a elipsou. V takovém případě na nic nespěcháme a vracíme se zpět ke zvládnutému prvkem a nejdříve upevňujeme ten. Elipsu kreslíme jedním směrem a můžeme ji několikrát obtáhnout. Vyšším stupněm mohou být různé polohy elipsy.

Ostré obraty neboli **zuby** navazují na zvládnutí šikmých čar a změny směru. Tah musí být plynulý a jednotážný. Osvojení si změn směrů dítěti později pomůže k provedení

ostrých obrátů v písmu. Tento prvek je pro děti velmi složitý, pokud nezvládají změnu směru. Můžeme jim postupně pomoci různými možnostmi.

Dítě začíná spojováním šikmých bodů, kdy se čáry vzájemně překřičují. Můžeme si pomoci i motivací, kdy myška běhá k dobrotám – dokreslení čáry k bodu, pozastavení bez zvednutí tužky a spojení dalšího bodu.

Další možností je houpavý a jednotažný pohyb. Nápomocí nám může být slovní popis při kresbě linie s upozorněním na zastavení, avšak opět bez odtažení tužky z papíru.

Třetím způsobem osvojení si zubů je pomocí opěrných bodů. Spojování musí být plynulé. Hrozí zde, že dítě tužku zvedne. Dochází tak jen ke kreslení a skládání šikmých čar. Pozornost je nutné směřovat na špičatost zubů. Pokud dítě vše zvládá, můžeme se zaměřit na kresbu zubů s udržení stejné velikosti.

Spojené oblouky navazují na samostatné oblouky z předchozí skupiny. Nezbytnou roli zde tvoří změna směru a plynulost při kreslení spojených oblouků. Důležitou úlohu pro zvládnutí tohoto prvku představuje zastavení ruky, nezvednutí tužky a změny směru kresby. Oblouk se objevuje i v další skupině prvků, kde je však už v náročnější podobě (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 65–69).

2.8.3 Třetí skupina grafických prvků

Skupina je charakteristická pro období 5 až 6,5 let. Pro grafické prvky této kategorie potřebujeme podobné pohyby a koordinace ruky jako při psaní. Nezvládnutí těchto prvků ve školním věku můžeme sledovat u dětí s potížemi při psaní.

Do třetí skupiny řadíme prvky (viz obrázek 8): horní smyčky, spodní smyčky, horní oblouk s vratným tahem, spodní oblouk s vratným tahem a další polohy smyček (svislé, ležaté osmičky, do všech směrů).

Obrázek 8 – Grafické prvky třetí skupiny, vlastní – vytvořeno podle podkladu od Bednářové, Šmardové, 2011

Horní smyčky vyžadují zvládnutí křížení šikmých čar a správné uvědomění si vedení čáry. Složitě bývá naučit se točení kliček. Vhodné může být dítěti naznačit směr a slovně mu dopomoci. Postupujeme od prostého obtahování a dokreslování poslední smyčky k samostatné kresbě smyček.

Spodní smyčky představují ještě složitější prvek. Postup při navozování tohoto prvku je stejný jako u horní smyčky. Pomocí slovní dopomoci a vyznačením směru. Usilujeme o postupnou plynulost, jednotažnost a pohyb vycházející z ramene.

Do této skupiny můžeme řadit i další smyčky v různých jiných směrech – především pozice vertikální, poloha v lehu (tzv. „osmičky“) nebo i další jiné postavení. Vertikální smyčky pomáhají k lepšímu zvládnutí obratu u psacích písmen E, B a R.

Horní oblouk s vratným tahem neboli **arkády** představují pro dítě náročný úkol. Použití slovní dopomoci a vysvětlení se jeví jako vhodná podpora. Čára je na začátku oblouku kreslena po stejné linii, jako byl předchozí oblouk ukončován. Vhodná pomoc může být i zvýraznění místa, kde se oblouk bude odpojovat. Musí zde tedy být vratný tah. Arkády tvoří součást především písmen m, n a částečně je nalezneme i v dalších písmenech.

Spodní oblouk s vratným tahem (girlandy) se řídí stejným předpisem jako arkády. Mimo slovní doprovod můžeme opět i zvýraznit místo pro odpojení oblouku.

Do třetí skupiny můžeme zařadit i **další polohy smyček**. A to především polohu vertikální, ležatou nebo smyčky do všech směrů (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 69–72).

2.8.4 Čtvrtá skupina grafických prvků

Věkové období pro tuto skupinu představuje 6–7 let. Tvoří ji elementy písma a většinou se s nimi děti setkávají až v 1. ročníku ZŠ.

Do této skupiny řadíme následující prvky (viz obrázek 9): stoupající šikmá čára s mírným prohnutím, šikmá čára s ostrým obratem, horní zátrh, dolní zátrh, horní klička, spodní klička, srdcovka, šikmo postavený ovál.

Obrázek 9 – Grafické prvky čtvrté skupiny, vlastní – vytvořeno podle podkladu od Bednářové, Šmardové, 2011

Stoupající šikmá čára s mírným prohnutím představuje jeden z prvků, který tvoří písmo. Čáru píšeme odspoda nahoru a najdeme ji jako součást mnoha písmen.

Šikmá čára s ostrým obratem spojuje stoupající mírně prohnutou šikmou čáru s tahem šikmo dolů. Tento prvek najdeme u psacího písmene t, i, p, j.

Horní zátrh některým dětem činí potíže v udržení sklonu. Prvek nalezneme u písmene m a n.

Dolní zátrh je součástí mnoha písmen a obvykle vytváří jejich druhý díl. Vyskytuje se například u psacích písmen e, l, b, m a dalších.

Horní kličku tvoří stoupající šikmá čára, kličkový obrat a opět šikmá čára. Musíme dávat pozor především na sklon, u vzoru zvýraznit smyčku a šikmou čáru v ose prodloužit. Prvek je součástí psacích písmen e, l, h, k atd.

Spodní klička se kreslí stejně jako horní klička, avšak v obráceném směru. Najdeme ji u psacích písmen j, g, y.

Srdcovku tvoří stoupající šikmá čára s mírným prohnutím, ostrým obratem a obrácenou hůlkou pro dědečka. Před nástupem do 1. ročníku ji můžeme kreslit jako list od lípy. Později nám pomůže při psaní psacího písmene s.

Šikmo postavený ovál s vratným tahem připojeného dolního zátrhu představuje součást písmene a, o.

V předškolním věku máme možnost rozšířit obzor dětí o prvky čtvrté skupiny. To však není zcela nezbytné. Můžeme je s prvky pouze seznámit nebo vybrat alespoň některé z nich. Avšak jejich úplné osvojení není nutné, někdy se s nimi děti setkávají až v prvním ročníku základní školy. Tam dojde k jejich kompletnímu zvládnutí.

Praktická část

3 Cíle a výzkumné otázky

Grafomotorika činí dětem čím dál častěji větší nesnáze a její úroveň je mnohdy poměrně rozličná. V době rozvoje a využívání moderní technologie zjišťujeme, že rozvoj grafomotoriky bývá někdy opomíjen. Obzvláště v rodinném prostředí, kde by dítě mělo být v oblasti motoriky rozvíjeno. Od nejútlejšího věku tráví značná část dětí spoustu času u televize, tabletů, mobilních telefonů apod. Grafomotorický rozvoj tak ustupuje do pozadí a po zahájení povinné školní docházky se pak mohou objevovat problémy. A to nejen při výuce psaní.

3.1 Cíle

Na základě uvedené problematiky byly vytyčeny následující cíle.

- 1) Sestavení grafomotorického programu pro děti ve věku 5–7 let.
- 2) Aplikace grafomotorického programu v mateřské škole a v prvním ročníku základní školy.
- 3) Porovnání úspěšnosti při psaní písmen u skupiny A (realizovaly grafomotorický program) se skupinou B (nerealizovaly grafomotorický program).

3.2 Výzkumné otázky

K naplnění výše zvolených cílů byly definovány následující výzkumné otázky.

Výzkumná otázka k cíli číslo 2

- 1) Lze realizací navrženého grafomotorického programu naplnit vytyčené cíle?
- 2) Jaké úpravy programu doporučovaly zapojené paní učitelky?

Výzkumná otázka k cíli číslo 3

- 3) Budou děti ze skupiny A, které prošly grafomotorickým programem ve psaní úspěšnější než skupina dětí B, která neprošla grafomotorickým programem?

4 Metodologie výzkumného šetření

Pro diplomovou práci bylo využito několik metod šetření. V první řadě se jednalo o kvalitativní a kvantitativní metody. Pomocí metody rozhovor, pozorování a analýza došlo k naplnění předem vytyčených cílů práce.

4.1 Výzkumné metody

Metodou se dá považovat postup či typ cesty, která vede k určitému cíli. Odlišnost cílů doprovází také rozdílnost cest. Prostřednictvím metody lze získat a dále zpracovat data, což vede k objasnění okruhu problémů. Jedná se o určená pravidla, individuální systém pojmů a uspořádané kroky.

Mezi metody pro realizaci této práce patří rozhovor, pozorování a analýza. Jedná se o základní a nejpoužívanější postupy ve výzkumu v pedagogice a psychologii (Skutil a kol., 2011, s. 79).

4.1.1 Rozhovor

Rozhovor neboli interview můžeme z anglického originálu chápat jako spojení mezi lidmi, protože se nejčastěji jedná o komunikaci z očí do očí. Důležitou součástí rozhovoru je i utvoření pozitivní atmosféry. Z ní vycházející otevřenost a kladný přístup obou aktérů (Gavora, 2000, s. 110). Zpočátku se to tak jevit nemusí, avšak vhodný výběr otázky a její následné nabytí odpovědi může činit značné potíže. Rozhovor dělíme do třech kategorií dle jeho struktury.

Jedním typem je **polostrukturovaný interview**, který patří zřejmě i mezi nejpoužívanější. Řadíme ho na rozhraní strukturovaného a nestrukturovaného rozhovoru, a proto vychází z hotových otázek, přesto pružně reaguje na pohnutky dotazovaného (Skutil a kol., 2011, s. 90–91).

Součástí výzkumu této diplomové práce je polostrukturovaný rozhovor, který se skládá ze čtyř otázek a podotázek. Strukturovaný rozhovor byl realizován se třemi oslovenými paními učitelkami. Otázky jsou stručné a jasné, aby jim bylo rozuměno.

Strukturovaný rozhovor obsahuje následující otázky:

- 1) Byl metodický materiál srozumitelný a dostačující?
- 2) Jaké připomínky máte ke grafomotorickému programu?
 - a) Rytmus a pohyb ve spojení s básní:
 - b) Zaujetí obrázkem a básní:
 - c) Zapamatování básní:
 - d) Pohybové říkadlo na rozcvičení a protažení:
- 3) Viděla jste spokojenost s programem u dětí?
- 4) Byla jste spokojena s programem a viděla jste v něm pomoc s přípravou na psaní u dětí?

4.1.2 Pozorování

Nejpřirozenější výzkumnou metodou je pozorování, které uplatňujeme neustále. Pozorování představuje proces, ve kterém si vytyčíme cíl, objekt sledování, časovou dotaci, způsoby sledování, naplánované zaznamenávání a jeho následné zhodnocení. V této metodě je nutné si dávat pozor na to, aby výzkumník do situací nezasahoval (Skutil a kol., 2011, s. 101).

Výzkumník použil pozorování v průběhu návštěv mateřské i základní školy během celého programu. Probíhalo utajeně při běžném chování mezi všemi dětmi v oddělení. Dále bylo zaměřeno na chování při přípravě na školu. Následně pozorování pokračovalo, již se zaměřovalo především na přístup k aktivitám a činnostem, sebereflexi, zapamatování básně a rytmu, vztahu ke grafomotorice a vývoji držení psací potřeby.

4.1.3 Analýza

Analýzu chápeme jako hodnotný zdroj informací. V rámci pedagogického a psychologického výzkumu je řazena mezi základní činnosti. Pomocí analýzy, jinými slovy rozborem, máme možnost čerpat informace, které bychom jiným způsobem nemohli získat (Skutil a kol., 2011, s. 95–96).

Analyzovány byly práce dětí předškolního a mladšího školního věku v podobě grafomotorických pracovních listů a přepisu písmen. Postupně bylo aplikováno a analyzováno celkem 32 pracovních listů zaměřených na rozvoj grafomotorických

dovedností. Poslední výstupní pracovní list byl dětem předložen na konci 1. ročníku základní školy. Měly za úkol vybavit si podoby písmen a přepsat je z tiskacích tvarů na psací.

4.2 Průběh šetření

Přípravný grafomotorický program probíhal ve třech fázích po dobu dvou let.

Prvním krokem bylo sestavení přípravného grafomotorického programu. Ten spočíval ve vytvoření pohybových říkadel na rozcvičení a protažení po činnosti. Jednotlivé metodické listy se skládají z pracovního listu vytvořeného Alenou Müllerovou a Janou Johnovou a zaměřujícího se na rozvoj jednotlivých grafomotorických prvků. Metodický list byl dále doplněn o báseň vztahující se k obrázku a procvičovanému grafomotorickému prvku, možnost motivace, nabídku dalších činností a závěrečnou reflexi. Grafomotorický program byl rozdělen do čtyř částí podle rozdělení grafických prvků do 1.–4. skupiny (viz kapitola 2.8 Grafomotorické cviky a grafické prvky).

Nezbytný byl i výběr mateřské školy, kde bylo pro šetření nutné, aby děti později navštěvovaly i stejnou základní školu. Z důvodu velikosti mateřské školy bylo pro výzkum vybráno všech šest předškolních dětí navštěvujících tuto mateřskou školu.

Fáze číslo dva se skládala z realizace programu. Na začátku byl zaznamenán úchop psací potřeby. Zda dítě tužku drží správně či nesprávně a případně jaký je nesprávný úchop. Průběh programu byl naplánovaný tak, že první tři skupiny grafomotorických prvků měly být aplikovány v mateřské škole. Poslední čtvrtá skupina obsahující již prvky písmen byla plánována na 1. ročník ZŠ, ke které se měly připojit další čtyři děti, které programem neprocházely od samého začátku. Pro rozvoj grafomotoriky je nutné, aby byl průběh nepřetržitý a pravidelný. Výstupem byl pracovní list, který děti vyplnily na konci 1. ročníku a rozpomněly se tak na naučené tvary písmen.

Během přípravného grafomotorického programu byl zrealizován i rozhovor s paními učitelkami. Otázky byly zaměřeny především na grafomotoriku, zda se jí při své práci s dětmi věnují a na reflexi programu. Rozhovor probíhal samostatně s každou paní učitelkou zvlášť.

Z důvodu pandemie Covid–19 byl průběh celého programu upraven. Nemohl být realizován podle plánu. Z důvodu uzavření mateřských i základních škol a docházelo ke střídání distanční a prezenční výuky. Proto byl původní plán pozměněn a přípravný grafomotorický program byl posunut do 1. třídy základní školy. Skupina šesti dětí začala grafomotorický program od 1. skupiny grafomotorických cviků již v mateřské škole, další čtyři děti se přidaly od 2. skupiny grafomotorických prvků v 1. ročníku ZŠ. Tyto děti tak tvořily skupinu A, měly zvýšenou přípravu grafomotoriky a prošly přípravným grafomotorickým programem. Druhou skupinu B tvořily děti, které programem vůbec neprošly a byly připravovány pouze standartním způsobem. A protože nedocházelo k pravidelnému opakování a procvičování, které je u grafomotoriky tolik nutné, není možné učinit adekvátní závěry a porovnat práci obou skupin.

Třetí fází byla analýza činností dětí a porovnávání výsledků obou skupin. Vypracované pracovní listy byly ohodnoceny na základě hodnotící stupnice o 3 stupních, kde se sledovala dosažená grafomotorická úroveň jednotlivých dětí. Monitorován byl tvar, výška a plynulost. Pozorováním byl sledován úchop psací potřeby a jeho vývoj. Výstupní pracovní list na konci 1. ročníku vypracovaly skupiny dětí A a B, které byly následně ohodnoceny stejným způsobem jako všechny pracovní listy. Součástí závěru bylo i následné porovnání práce obou skupin a vyhodnocení rozhovorů s paními učitelkami.

4.3 Charakteristika výzkumných souborů

Do charakteristiky výzkumných souborů spadají všichni účastníci, kteří byli součástí tohoto výzkumu. Tvoří ji tedy paní učitelka z mateřské školy, dvě paní učitelky ze základní školy a dvě skupiny dětí. První z nich tvoří jednotlivci, kteří programem procházeli již od mateřské školy, tvoří tak skupinu A. Do druhé skupiny B patří děti, které programem neprocházely a byly připravovány pouze standartním způsobem.

4.3.1 Vyučující

Paní učitelka mateřské školy

Paní učitelka pracuje v malé vesnické mateřské škole. Její pedagogická praxe činí 8 let. Školka se skládá pouze z jedné heterogenní třídy. Každý den zvlášť se ve vedlejší třídě s předškoláky věnuje přípravě na povinnou školní docházku. Činnosti a aktivity jsou

velmi různorodé, zaměřují se na rozvoj jemné i hrubé motoriky. Paní učitelkou chtěla být celý život, a to je také na její práci velmi znát. Ve volném čase se snaží dále vzdělávat a vymýšlet nové a neobvyklé činnosti. Mnoho poznatků také čerpá ze zkušeností s vlastními dětmi. Změny u dnešních dětí vidí především ve složitosti je něčím zaujmout a nadchnout. Pravidelné práci s grafomotorikou se věnuje od počátku svého působení v mateřské škole a přiznává, že každým rokem se úroveň snižuje. Nácvič pracovních návyků i držení psacího náčiní shledává jako běh na dlouhou trať, a ne vždy se povede. S čímž souvisí i návyky a sebeobsluha, které děti z domova nemají.

Paní učitelka základní školy A

Na vesnické základní škole vyučovala děti paní učitelka A, která má 15 let praxe právě na ZŠ. Před mateřskou dovolenou má ještě 2 roky praxe v mateřské škole. Spojením těchto dvou praxí využívá ve svém pojetí výuky. Ta je velmi různorodá, úměrně střídá činnosti, dokáže děti vtáhnout a zaujmout. První třídu během své dosavadní praxe měla již několikrát, protože vyučuje pouze 1.–3. ročník. Změny v chování dětí vidí jako zásadní, adaptace dětí na nové prostředí a pravidla dříve trvala jeden měsíc, u nynějších dětí to jsou i měsíce čtyři. Soustavné práci v grafomotorice je nutné dávat větší časovou dotaci a zařazovat ji v průřezu všech předmětů. S pracovními návyky a správným držetím psacího náčiní je paní učitelka velmi nespokojena, protože ji to zdržuje v práci. Díky půleným hodinám českého jazyka, které velmi vítá, má při výuce méně žáků a může se jim tak věnovat více individuálně.

Paní učitelka základní školy B

Ve škole učí děti ještě paní učitelka B, její praxe je dlouhá 20 let. Mimo výuky půlených hodin ve třídách 1.–3. ročníku ZŠ plní i funkci zástupkyně ředitele a metodičky prevence. Při půlených hodinách vyučuje matematiku a menší skupinu dětí vidí jako velkou výhodu. Oproti dětem navštěvující školu v dřívějších letech postrádá jejich zájem a aktivitu, kterou dnes věnují spíše mobilním technologiím. Správné držení tužky a pracovní návyky se dle slov paní učitelky ve srovnání s minulostí zcela převrátily. A to tak, že dříve převažovala skupina dětí, které toto ovládaly, dnes je tomu již bohužel zcela naopak a převládá skupina dětí, které to zcela nezvládají.

4.3.2 Děti

Děti skupiny A

Tuto skupinu tvoří děti, které prošly přípravným grafomotorickým programem. Šlo o deset dětí – pět děvčat a pět chlapců. Jeden z hochů a jedna z dívek měli odklad povinné školní docházky, jinak nikdo z dětí neměl diagnostikovanou žádnou poruchu. Jména dětí nejsou autentická, dodrženy byly pouze rody.

Děti skupiny B

V této skupině jsou děti, které přípravným grafomotorickým programem neprošly. Jednalo se o deset dětí, konkrétně šest děvčat a čtyři chlapci. Tyto děti nebyly nijak blíže zkoumány, výzkumníkovi byla pouze poskytnuta informace o tom, že jedno dítě mělo odklad povinné školní docházky a nebyla u nich rozpoznána žádná porucha. Tato druhá skupina dětí B navštěvovala stejnou třídu jako skupina A. Stejně tak měly i totožné paní učitelky a prošly pouze klasickou přípravou na psaní společně s dětmi skupiny A. Tyto děti byly označeny čísly.

5 Přípravný grafomotorický program

Celkový cíl: Přípravný grafomotorický program se zabývá rozvojem grafomotorických dovedností. Zaměřuje se na upevnění správného úchopu psací potřeby a uvolnění ruky od ramenního kloubu až po svaly prstů. Dále podporuje vývoj pozornosti a paměti.

Obsah metodického materiálu: Materiál, který je určen dětem ve věku 3–7 let, zahrnuje všechny čtyři skupiny grafomotorických prvků, které se zaměřují na osvojení a upevnění veškerých elementů. Pro jejich ovládnutí je v programu použito celkem 32 pracovních listů.

První skupina grafomotorických prvků se skládá z 10 pracovních listů, je charakteristická pro věk 3–4,5 let. Postupně se zde aplikují prvky zaměřené na koordinované vedení čar s předem daným směrem (viz kapitola 2.8.1 První skupina grafických prvků).

Ve druhé skupině grafomotorických prvků skládající se z 11 pracovních listů pro děti ve věku 4–5,5 let jsou použity prvky zaměřené na udržení vzdálenosti a rozsáhlejší koordinované pohyby (viz kapitola 2.8.2 Druhá skupina grafických prvků).

Třetí skupina grafomotorických prvků obsahuje 7 pracovních listů a je typická pro věk 5–6,5 let. Skládá se z prvků vyžadujících obdobné pohyby ruky jako při psaní (viz kapitola 2.8.3 Třetí skupina grafických prvků).

Závěrečná čtvrtá skupina grafomotorických prvků zahrnuje celkem 4 pracovní listy pro děti 6–7leté. Patří sem elementy písma a k jejich ovládnutí může dojít až v základní škole (viz kapitola 2.8.4 Čtvrtá skupina grafických prvků).

Psací potřeby: Volba vyhovující psací potřeby je velmi důležitá pro úspěšnou práci. Výběr by měl být především z psacího náčiní, které má měkký hrot. Jeho stopa a barva musí být přitom výrazná. Příkladem takového ideálního psacího náčiní mohou být fixy, voskovky, progressa, gelové pastelky, měkké tužky nebo měkké pastelky. Vhodné je také použití psací potřeby s tzv. trojhranným programem.

Organizace: Grafomotorické cviky doporučujeme především u větších tvarů zacvičovat v poloze vstaje či vleče se svislou polohou. Nedochází tak k fixaci špatného sezení při kreslení a psaní. Později můžeme přejít do stoje s papírem upevněným na stole.

Časová dotace: 20 minuty každý den.

Obecné metodické pokyny: V první skupině grafomotorických prvků se snažíme o koordinované vedení čáry s předem daným směrem. Základními prvky této skupiny jsou vývojově nejnižší prvky – rovná čára a kruh. Ve druhé skupině grafomotorických prvků je třeba většího rozpětí, více koordinovaných pohybů a vědomé zachování vzdálenosti. Třetí skupina grafomotorických prvků se již podobá koordinací ruky a svým rozpětím vertikálních a horizontálních pohybů těm, které jsou potřebné ke psaní. Ve čtvrté skupině grafomotorických prvků se objevují elementy písmen, proto jsou vhodné i pro 1. ročník ZŠ. V předškolním věku je děti zvládat nemusí, stačí se s nimi pouze seznámit.

V úvodu před každou prací je třeba uvolňovat rameno, loket a zápěstí. A proto jako rituál zavedeme první pohybové říkadlo (viz níže). Vlastní nácvik grafomotorického prvku začínáme náznakem jeho psaní ve vzduchu, kdy děti nataženou paží předvádí velký tvar. Po zacvičení si velký tvar mohou zkusit na velký formát papíru. Role může být umístěna zavěšením na zdi, balicí papír položený na zemi, pověšený na tabuli či na malířském stojanu. Poté další den můžeme přistoupit k psaní na menší formát papíru, ten však musí mít velikost minimálně A4.

Na závěr použijeme příslušný pracovní list doplněný o motivační báseň, která dětem pomáhá s udržení rytmu při kreslení. Učitelka nejdříve názorně úkol ukáže a s vysvětlením předvede. V průběhu práce chodí, kontroluje a případně děti opravuje.

Vždy postupujeme od větších ploch po menší, současně je třeba stále uvolňovat a procvičovat ruku. Důležité je upevňovat si správné držení psací potřeby, a to neustále procvičovat. Při nezdaru u nějakého prvku se k němu opakovaně vracíme a důkladně ho znovu procvičujeme. Současně se snažíme dětem umožnit poznat grafomotorický prvek se zapojením co nejvíce smyslů. Nakonec je třeba opět namáhané části těla uvolnit, k čemuž slouží druhé pohybové říkadlo (viz níže).

Obsah metodického listu: Každý metodický list obsahuje téma, cíl, potřebné pomůcky, báseň k pracovnímu listu, ukázkou pracovního listu, různé formy motivace, nabídku dalších činností a závěrečnou reflexi. Učitelka si může činnosti vybrat, či je doplnit vlastními dle svého uvážení.

Pohybová říkadla: Při každém využití metodického listu se před nácvikem grafomotorického prvku začíná pohybovým říkadlem na rozcvičení, které je založeno na uvolnění ramene, lokte a zápěstí. V závěru je opět důležité procvičení svalů, které mohou být ztuhlejší, pomocí pohybového říkadla na protažení.

První pohybové říkadlo na rozcvičení a uvolnění ruky:

Nejdříve se protáhneme, (protažení rukou nad hlavu)

unavení nebudeme. (ukazováky pohybujeme do stran – „nenene“)

Rameny my zakroužíme, (krouživé pohyby rameny vpřed)

velká kola uvidíme. (krouživé pohyby rameny vzad)

Zamáváme na sebe, (krčíme lokty – máváme)

můžeme i na nebe. (krčíme lokty – máváme nad hlavou)

Ruce pěkně tancují, (krouživé pohyby zápěstí)

prstíky nám pracují. (postupné spojení palce s ostatními prsty, vytřepání)

Druhé pohybové říkadlo na protažení:

Po práci se procvičíme, (výskok ze dřepu)

naše tělo naučíme. (kýveme hlavou dopředu)

Nejdřív předklon, (předklon, záklon)

potom úklon. (úklon vpravo, úklon vlevo)

Zvednout ruce nad hlavu, (propletené ruce zvednout nad hlavu)

užít si tu zábavu. (spustit ruce do připažení – pěst, otevřít)

Prstíky si uvolníme, (pohyb prstů)

zvládli jsme to, to my víme! (ruce nad hlavu – radovat se)

Pracovní list I/1A – KARTÁČ

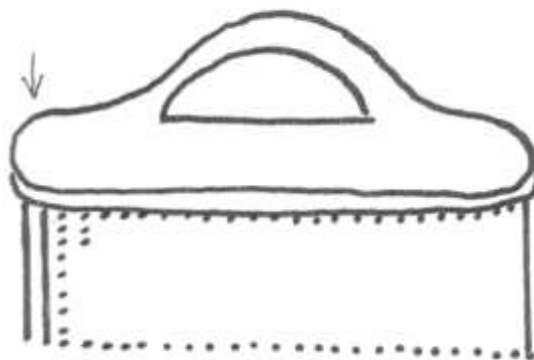
Téma: Grafomotorický prvek – svislá rovná čára

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – svislá rovná čára

Pomůcky: Pracovní list I/1A, obrázky na přiřazování, špejle, temperové barvy, noviny, samotvrdnoucí hmota

Báseň:

Našli jsme kartáč na boty,
vymyslíme s ním nějaké trampoty.
Nakreslíme čáru shora dolů,
a pak znovu a zas znovu.
Jedna čára, druhá, třetí,
kartáč už je hotov, děti!

Obrázek 10 – Pracovní list I/1A – KARTÁČ,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Přiřazování obrázků, co čím myjeme – kartáč + boty, mop + podlaha, zubní kartáček + zuby, žínka + tělo, houbička + nádobí, hadr + schody
3. Odkrývání – děti se pomocí otázek ptají, učitel odpovídá pouze ano/ne

Nabídka dalších činností:

1. Obtiskování špejlí temperovými barvami
2. Vytrhávání proužků novin
3. Tvorba ruliček ze samotvrdnoucí hmoty

Reflexe:

1. Přiřazovali jsme obrázky, co se čím dá umývat, vzpomenete si na nějaké dvojice, které jsme utvořili? (viz motivace)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list I/1B – PLOT

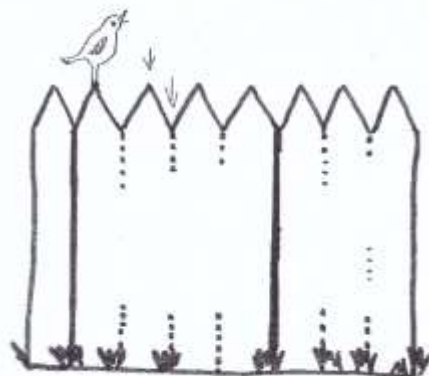
Téma: Grafomotorický prvek – svislá rovná čára

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – svislá rovná čára

Pomůcky: Pracovní list I/1B, špejle, stavebnice, prstové barvy, čtvrtky A3, ilustrace plotu

Báseň:

Nakreslíme plůtek malý,
velký čáry pěkně rovný.
Kreslím, kreslím velmi rád,
s čárama jsem kamarád.
Shora dolů je to tak,
na plot sedl malý pták!

Obrázek 11 – Pracovní list I/1B – PLOT, Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Ilustrace – povídání na téma k čemu nám plot slouží
3. Hádanka – Máme to doma okolo zahrady, aby z ní nemohli ani děti ani pejsek utéct. Co je to? (Plot)

Nabídka dalších činností:

1. Stavba plotu ze stavebnic
2. Malováním prstovými barvami plot na formát A3
3. Práce se špejlí – přejíždět prstem pro fixaci rovné čáry shora dolů

Reflexe:

1. Nakreslili jsme krásné ploty, vzpomenete si, co na něm sedělo? (Ptáček)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list I/2A – POČÍTADLO

Téma: Grafomotorický prvek – vodorovná čára

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – vodorovná čára

Pomůcky: Pracovní list I/2A, loutka, počítadlo, pastelky, kuličky, špejle, (novinové) papíry

Báseň:

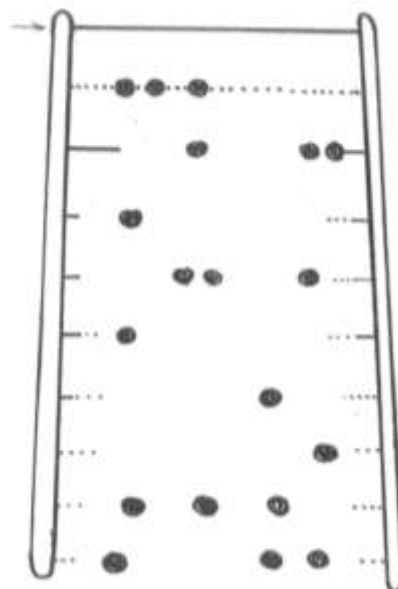
Počítadlo má kuličky,
rádi si s ním hrajem vždycky.

Dokreslíme mu jen tyčky,
začnem vlevo jako vždycky!

Přikreslíme kuličky,
je to sranda, dětičky!

Motivace:

1. Básnička
2. Loutka představuje počítadlo – co to je, k čemu ho používáme, jak se používá
3. Práce s počítadlem – počítání kuliček, poznávání barev

Obrázek 12 – Pracovní list I/2A – POČÍTADLO, Müllerová, Johnová

Nabídka dalších činností:

1. Předmatematická gramotnost – dokreslení kuličky dané barvy dle instrukcí učitelky
2. Navlékání kuliček na špejli
3. Mačkání papíru – koule různých velikostí

Reflexe:

1. Kreslili jsme věc, kterou budete používat později hlavně ve škole, co to bylo? (Počítadlo)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list I/2B – PASTELKY

Téma: Grafomotorický prvek – vodorovná čára

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – vodorovná čára

Pomůcky: Pracovní list I/2B, pastelky, nůžky, papíry, knoflíky, předlohy ke knoflíkům

Báseň:

Tři pastelky na stole,

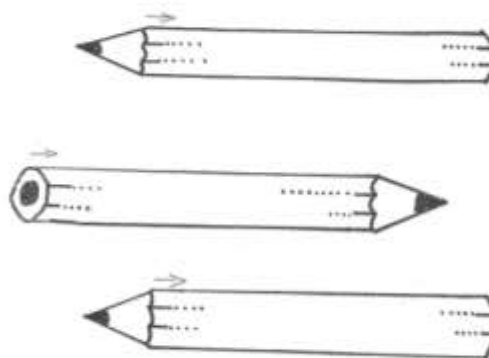
dívaly se, co to je?

Je tam pejsek, kočička,

hraje si i holčička.

Na pastelku nakreslíme čáru zleva doprava,

a pak hnedka vyskočíme, že je zcela hotova.

Obrázek 13 – Pracovní list I/2B – PASTELKY,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Práce s pastelkami – děti pokládají pastelky podle zadání učitelky (orientace nad, pod, vedle, mezi, ... a opakování barev)
3. Hádanka – Mají barvy duhy, rádi je používáme k malování, a přesto některá je delší než jiná. Co to je? (Pastelky)

Nabídka dalších činností:

1. Práce s pastelkou – přejíždět prstem pro fixaci rovné čáry zleva doprava
2. Stříhání proužků papíru
3. Stavba řad knoflíků – dle vlastní fantazie a dle předlohy

Reflexe:

1. Kreslili jsme pastelky, pamatujete si, kolik jich bylo na papíře nakreslených? (Tři)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list I/3 – PTÁČEK V KLECI

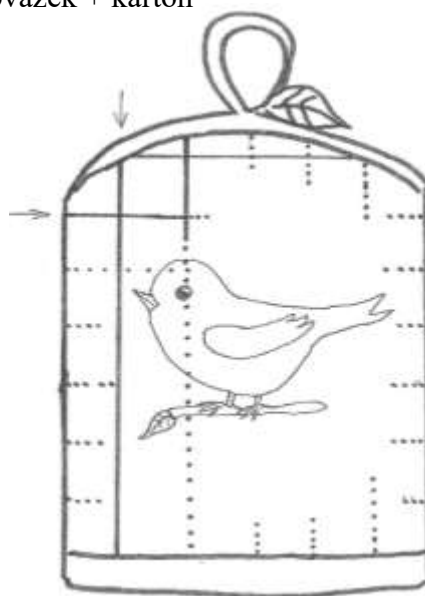
Téma: Grafomotorický prvek – svislá a vodorovná čára

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – svislá a vodorovná čára

Pomůcky: Pracovní list I/3, barevné špejle, obrázky ptáků (sýkora, čáp, vlaštovka, kos, datel, holub, jiříčka, vrabec), slámky + provázek, provázek + karton

Báseň:

Ptáček v kleci zpívá rád,
bude s námi kamarád.
Mříže my mu nakreslíme,
pěknou klec mu vytvoříme.
Zleva, shora, to je věc,
a máme tu novou klec!

Obrázek 14 – Pracovní list I/3 – PTÁČEK V KLECI, Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Barevné špejle – skládání svislých a vodorovných čar
3. Skupiny obrázků – roztřídit obrázky ptáků na stálé a stěhovavé (skupinová práce)

Nabídka dalších činností:

1. Navlékání slámek do provázek
2. Skládání tvarů z barevných špejlí
3. Omotávání provázku kolem kartonu – svisle i vodorovně

Reflexe:

1. Dnes jsme si povídali o ptáčcích, jaké druhy si pamatujete? (Viz pomůcky)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list I/4 – BALÓN

Téma: Grafomotorický prvek – kruh

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – kruh

Pomůcky: Pracovní list I/4, dřevěná stavebnice, balicí papír, štětcový fix, puzzle, kuličky + láhve

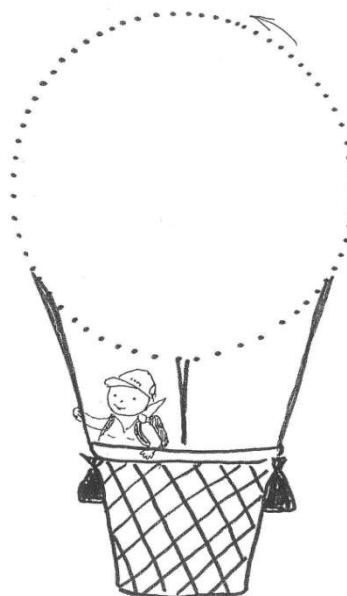
Báseň:

Letí hošík balónem,
nad tím naším balkónem.

Balón velkou kouli má,
není tady jediná.

Nakreslíme kolečko,
máme na to místočko.

Zkusíme to ještě znovu,
pomaloučku vlevo dolů.

Obrázek 15 – Pracovní list I/4
BALÓN, Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Cestování – povídání na téma cestování a čím vším můžeme cestovat
3. Puzzle – dopravní prostředky

Nabídka dalších činností:

1. Dopravní prostředky – skládání z dřevěné stavebnice
2. Kresba velkého kruhu – štětcovým fixem vstoje na balicí papír připevněný na zdi
3. Vkládání kuliček do láhví

Reflexe:

1. Dokreslili jsme kouli k balónu, aby mohl letět. Pamatujete si, kdo v tom balónu letěl? (Kluk – hošík)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list I/5 – OVEČKY

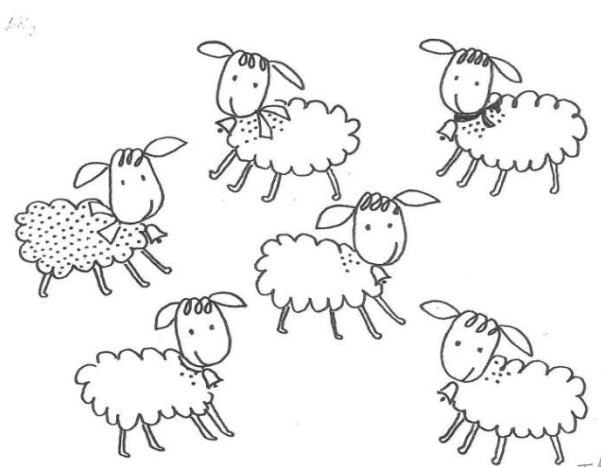
Téma: Grafomotorický prvek – tečky

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – tečky

Pomůcky: Pracovní list I/5, zvuky + obrázky zvířat (ovce, prase, kočka, pes, kůň, slepice, kráva, kachna, koza, krocan), papírové puzzle, pastelky, ovečka s kožíškem z celého pepře, ovečka na formát A4, krepový papír, lepidlo

Báseň:

Pásly se ovečky,
měly pěkné zvonečky.
Vesele zvonily,
a při tom se honily.
Nakreslíme jim i tečky,
v trávě budem hledat šnečky.
Jedna tečka, druhá, třetí,
teček je jak mnoho smetí.

Obrázek 16 – Pracovní list I/5 – OVEČKY, Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Zvuky domácích zvířat – přiřadit zvuk ke zvířátku a obrázku
3. Papírové puzzle – domácí zvířata

Nabídka dalších činností:

1. Využití PL – vybarvování dle zadání (3 zvonečky červenou pastelkou, ovečce vlevo nahoře dvě přední nohy, ovečce vpravo dole ouška, ...)
2. Ovečka s kožíškem z celého pepře – přejíždět prstem pro fixaci teček
3. Ovečky z krepového papíru – mačkání a lepení kožíšku ovečce

Reflexe:

1. Jaká zvířátka a jejich zvuky si pamatujete? (Viz pomůcky)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list I/6A – NA LOUCE

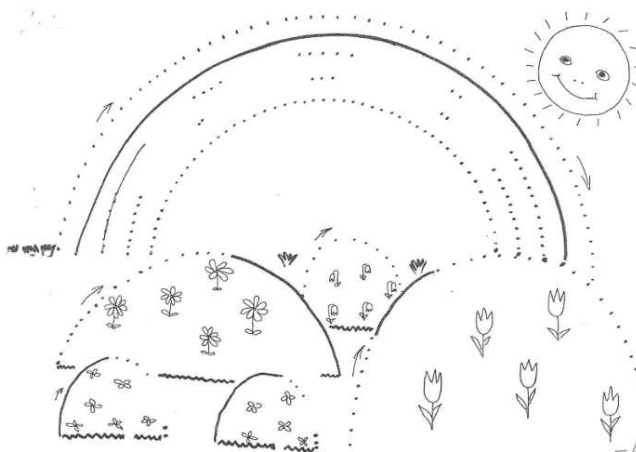
Téma: Grafomotorický prvek – horní oblouk

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – horní oblouk

Pomůcky: Pracovní list I/6A, barevné kytky, temperové barvy, balicí papír, atlas kytek

Báseň:

Sluníčko tu mile hřeje,
za duhou se na nás směje.
Barevná je velká duha,
do oblouku jde to ztuha.
Pod duhou jsou kopečky,
kvetou na nich kytičky.

Obrázek 17 – Pracovní list I/6A – NA LOUCE,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Hledání kytíček ve třídě – najít ve třídě, rozdělit dle barev a spočítat počet kytíček v jednotlivých skupinách
3. Co nepatří do řady – řady barevných kytek na stole (odlišnost barev, tvaru, počet lístků, ...)

Nabídka dalších činností:

1. Využití PL – vybarvování příslušného počtu kytek příslušnou barvou dle zadání učitelky
2. Malba duhy temperovými barvami na balicí papír vstoje
3. Prohlížení a listování atlasem kytek

Reflexe:

1. Co se na nás za duhou směje? (Sluníčko)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list I/6B – MISTIČKA

Téma: Grafomotorický prvek – spodní oblouk

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – spodní oblouk

Pomůcky: Pracovní list I/6B, mouka na tácu, předkreslené tvary pro kreslení do mouky, mističky, mistička se solí/moukou, hlína

Báseň:

Houpy houpy, houpy houpy,

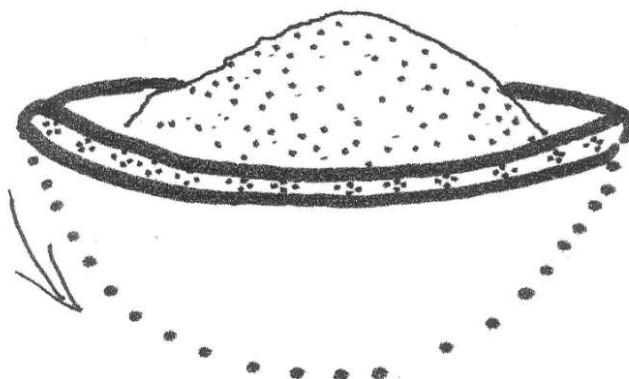
namalujeme oblouky.

Malujeme oblouky,

mističce plné mouky.

Z mouky naše babičky,

dělají nám buchtičky.

Obrázek 18 – Pracovní list I/6B – MISTIČKA,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Malování do mouky vysypané na tácu – spodní oblouk, tvary dle obrázku
3. Mističky – povídání o tom, k čemu nám slouží, jak vypadá, co do ní můžeme dát, kdy ji používáme, ...

Nabídka dalších činností:

1. Mističky – přejíždět prstem v mističce pro fixování spodního oblouku
2. Solení – špetkový úchop a trénování opravdového solení solí či moukou
3. Modelování hlinou – hloubit důlky, mističky, ...

Reflexe:

1. Malovali jsme oblouky, kterými jsme dokreslili mističky. V té mističce byla mouka, ze které nám babičky něco dělají. Pamatuje si, co nám z nich dělají? (Buchtičky)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list I/7 – ZVÍŘÁTKA

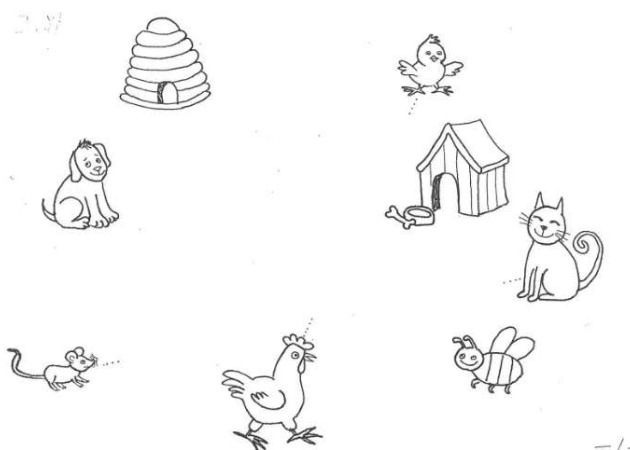
Téma: Grafomotorický prvek – šikmé čáry vedené spojováním bodů různými směry

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – šikmé čáry vedené spojováním bodů různými směry

Pomůcky: Pracovní list I/7, krabice s víkem, předměty z PL (plyšová/plastová zvířátka – pes, myš, slepice, včela, kočka, kuře, obrázky – úl, bouda, cestička), obrázky zvířátek (pes, myš, slepice, včela, kočka, kuře), přírodniny, šňůrky + tvary na provlékání, šňůrky na uzlování

Báseň:

Pejsek běží do boudičky,
už se těší na kostičky.
Včelka letí z kytičky,
do úlu, milé dětičky.
Kočka honí myšičku,
utíká ji chvíličku.
Kuře hledá pípi, pípi,
kde jen máma může býti?

Obrázek 19 – Pracovní list I/7 – ZVÍŘÁTKA,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Skryté předměty v krabici – postupně vytahovat a pojmenovávat si předměty z PL
3. Práce s příběhem – zopakování zvířátek a jejich zvuků, učitelka vypráví/čte příběh, na tabuli má připevněné obrázky zvířátek, děti sedí a poslouchají, když učitelka zmíní některé ze zvířat, děti si stoupnou a udělají jeho zvuk

Příběh:

Na jednom malém dvorečku nedaleko lesíka a krásné rozkvetlé louky plné kyticěk a včeliček, žily zvířecí kamarádi. V boudě žil pejsek Alík, se kterým se nejvíce kamarádila myška Eliška. Bouda byla na slunci, a tak se tam často chodila slunit i kočka Míca. A posledními obyvateli dvorečku byla slepička Evička, které se v nedávné době narodilo kuřátko Pepin. A protože kuřátko Pepin byl nejmladším žijícím členem na dvorečku, byl také nejzvědavější. Ihned se skamarádil s pejskem Alíkem a myškou Eliškou, kteří spolu trávili hodně času. Pejsek byl hodně divoký, a tak kuřátko učil samé lumpárny jako například, jak pokazit kočičce odpolední spánek na sluníčku, jak prohánět včelky nebo jak se mamince slepičce schovávat při učení. Jednoho dne však na dvorek přišel nezvaný host! Byla to kachna Máňa. Na dvorečku se jí hrozně líbilo a ihned vtrhla do ohrádky se slepičkou a jejím kuřátkem. Chtěla si s kuřátkem hrát, ale jak byla divoká, to se jí zaleklo a utíkalo se rychle schovat k mamince slepičce. Ta se nejprve lekla, co se to děje. Ale jak později zjistila, kachna se chtěla jenom kamarádit. Proto kuřátku nabídla, aby kachničku Máňu provedlo po dvorku a seznámilo ji se všemi zdejšími obyvateli. A tak se kuřátko s kachničkou vydali na cestu. Nejdříve šli seznámit včelku, poté pejska s myškou, a nakonec i kočičku. A protože si všichni rozuměli, od té doby tam s nimi žila i kachnička Máňa.

Nabídka dalších činností:

1. Stavba domečků z přírodnin – v lese, z nasbíraných ve třídě
2. Provlékání šňůrek – tvary zvířátek
3. Uzly na šňůrkách

Reflexe:

1. Vzpomenete si, jaké dvojice jsme na PL spojovaly a patřily k sobě? (Úl + včela, pes + bouda, myš + kočka, slepice + kuře)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list II/1 – SPIRÁLA

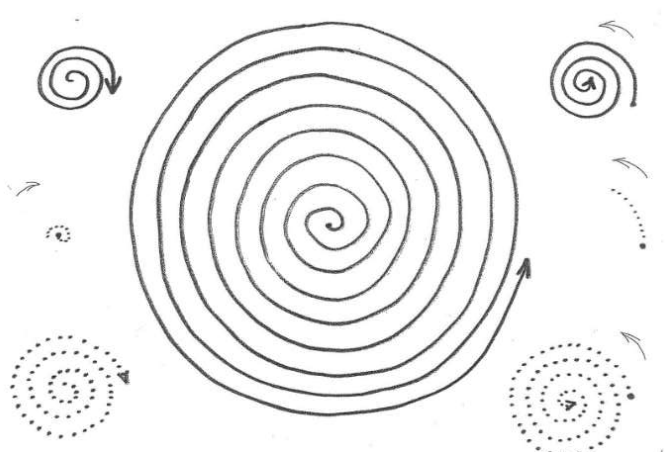
Téma: Grafomotorický prvek – spirála

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – spirála

Pomůcky: Pracovní list II/1, víko s krupicí, balicí papír (velikost minimálně A3), spirála z vlny nalepená na čtvtce, těsto, kancelářské sponky

Báseň:

Spirála se hezky točí,
naše oko nám roztočí.
Nikde se nám nespojí,
je to sranda, že děti?
Jednou zprostřed, pak zas zvenčí,
velké kolo, pak zas menší.

Obrázek 20 – Pracovní list II/1 – SPIRÁLA, Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Malování do krupice vysypané na víčku od krabice – různé velikosti spirál
3. Spirála na balicím papíru – kresba fixem na papíru připevněném na zdi

Nabídka dalších činností:

1. Spirála z nalepené vlny – přejíždět prstem po spirále pro fixování správného tvaru (ze středu ven i zvenčí do středu)
2. Modelování z těsta – vyválet váleček a ten dát do tvaru spirály
3. Řetěz z kancelářských sponek

Reflexe:

1. Dneska jsme trénovali takový zvláštní tvar, vzpomenete si, jak jsme si říkali, že se jmenuje? (Spirála)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list II/2 – STŘET

Téma: Grafomotorický prvek – šikmá čára všemi směry

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – šikmá čára všemi směry

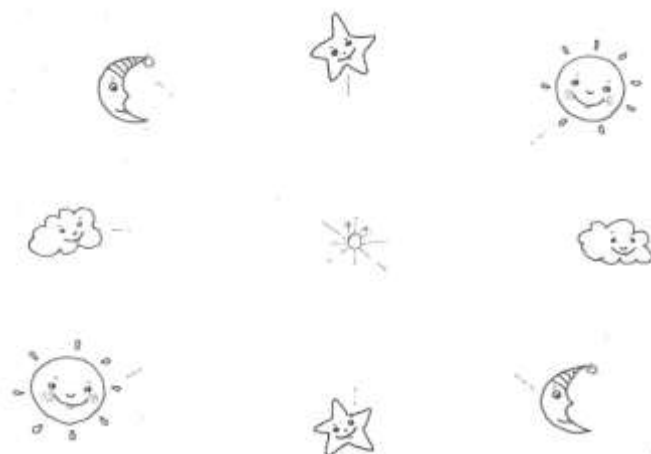
Pomůcky: Pracovní list II/2, pastelky, předměty na šroubování (láhve, krabičky, lahvičky, ...)

Báseň:

Spojme všechno doprostřed,
uděláme velký střet.

Jako slunce paprsky,
spojujeme přátelsky.

Začnu vprostřed, jedu ven,
spojím a jsem připraven.

Obrázek 21 – Pracovní list II/2 – STŘET, Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Pracovní list – povídání na téma den a noc + využití obrázků z PL
3. Úvahy o obrázcích z PL – jak se jim asi žije, co dělají, jaké jí nejraději atd.

Nabídka dalších činností:

1. Běhavka na den a noc – děti jsou rozděleny do skupin podle obrázků na PL, učitelka říká den/noc, podle toho vždy běhá daná skupina, na znamení se vrací zpět do domečku
2. Využití PL – vybarvení daného obrázku dle zadání (pravolevá orientace, nahoře a dole, mezi, za, před, ...)
3. Šroubování – láhve, krabičky, lahvičky, ...

Reflexe:

1. Spojovali jsme vše do středu. Co nám z toho po nakreslení vzniklo? (Slunce)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list II/3 – HADI A MAŠLE

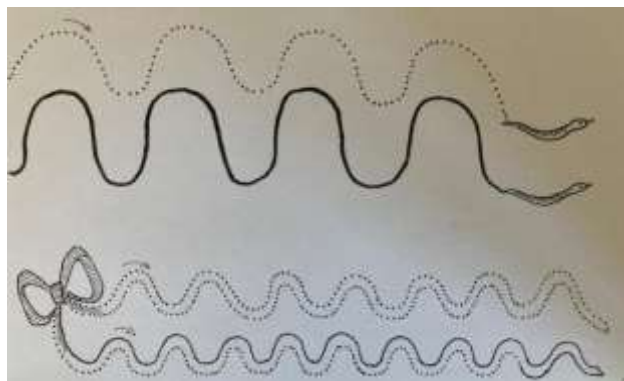
Téma: Grafomotorický prvek – vlnovka

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – vlnovka

Pomůcky: Pracovní list II/3, pastelky, 6 mašlí, tkaničky, vlnovka z chlupatého drátku nalepená na čtvrtce, tkaničky,

Báseň:

Hadi leží, i když chodí,
plazí se a pěkně vlní.
Zkusím já to nakreslit,
jednou čarou dokreslit.
Mašle ta má vlny menší,
vlnkami se jenom hemží.
Zkusíme to ještě znova,
na světě je mašle nová!

Obrázek 22 – Pracovní list II/3 – HADI A MAŠLE,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Dýchací cvičení – zvuky hada na výdech
3. Hledání ve třídě – učitelka rozmístí po třídě 6 mašlí, děti potichu chodí a mašle hledají, na závěr si řeknou, kde děti mašle viděly

Nabídka dalších činností:

1. Vlnovka z nalepeného chlupatého drátku – přejíždět prstem pro fixování správného tvaru
2. Hry s tkaničkami – pomocí uzlů spojit dvě tkaničky, vytvořit řetěz, přivázat je, ...
3. Vlnovka z tkaničky

Reflexe:

1. Děti, kreslili jsme hady a mašle, jaký měli tvar? (Vlnovka)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list II/4 – SLEPIČKA A KUŘÁTKA

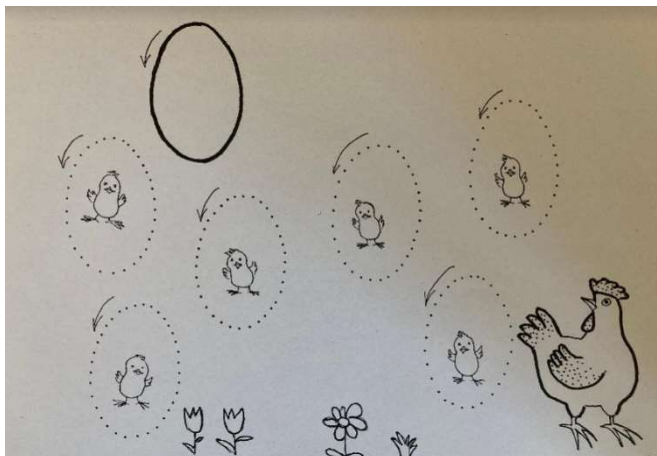
Téma: Grafomotorický prvek – elipsa

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – elipsa

Pomůcky: Pracovní list II/4, ilustrace (slepička, kuřátko, kohoutek), klubka vlny

Báseň:

Slepička má mnoho dětí,
je jich skoro tak jak smetí.
Kuřátka jsou ve vajíčku,
dokresli jim skořápečku.
Shora dolů a zas zpět,
to je ono, je jich šest.

Obrázek 23 – Pracovní list II/4 – SLEPIČKA A KUŘÁTKA,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Ilustrace – povídání na téma slepička a její rodina
3. Hádanka – Malý žlutý ptáček, který nemůže létat běhá po dvorku a pípá.
Kdo je to? (Kuřátko)

Nabídka dalších činností:

1. Využití PL – vybarvování, počítání a správné umístění dle zadání učitelky (žlutě vybarvit 3 kuřátka, oranžově zobáčky 2 kuřátkům nejvíce vlevo, ke kytíčkám přikreslit další 4 kytíčky, ...)
2. Otevírání zavřené dlaně prst po prstu – jako když se líhne kuřátko
3. Motání klubka vlny

Reflexe:

1. Pamatujete si, kolik měla slepička kuřátek? (Šest)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Nabídka dalších činností:

1. Hladová myš – na jedné straně třídy jsou na zemi poházená víčka od láhví (jídlo), na znamení po určitou dobu děti postupně běhají pro jednotlivá víčka a odnáší si je do svého domečku, vyhrává ten, kdo má nejvíce víček
2. Rozvoj hmatu – poznat materiál pomocí hmatu (misky s těstovinami, pískem, solí, moukou, kamínky, knoflíky, čočkou, hlínou, rýží, semínky, ...)
3. Pečení housek – procvičování mačkání, uždibování, slepování, válení válečků, motání housky ze 3 válečků, vlastní tvorba dle receptu (rodinný recept):
 - 310 ml mléka,
 - 1 lžíce oleje,
 - 2 lžičky soli,
 - 100 g žitné celozrnné mouky,
 - 400 g pšeničné chlebové mouky,
 - ½ kostky droždí,
 - 1 vejce na potřetí,
 - Na posypání – semínka, mák, oříšky, ...
 - Všechny ingredience vložíme do misky, pořádně promícháme a necháme asi 10 minut odpočinout. Hotové těsto vložíme na vál, a ještě jednou dobře propracujeme. Tvarujeme housky, pokládáme je na pečicí papír a pomažeme vajíčkem. Na závěr je můžeme ještě posypat semínky, mákem nebo oříšky. Vkládáme do trouby a pečeme na 180 °C po dobu 15 minut.

Reflexe:

1. Dneska jsme tu měli mlsnou myšku, která měla velmi ráda dobroty. Pamatujete si, které dobroty chtěla ochutnat? (Sýr, jablko, chléb, rohlík, roláda, jelítko, dort, salám, muffin, koláč, houska)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list II/5B – SMRČKY

Téma: Grafomotorický prvek – ostré obraty

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – ostré obraty

Pomůcky: Pracovní list II/5B, ilustrace (jehličnaté a listnaté stromy), obrázky stromů, atlas stromů, balicí papír, tempery, štětec

Báseň:

Dva smrčky v lese,
sova se na ně snese.
Pod druhým se zajíc krčí,
jenom uši mu vzhůru trčí.
Dokreslíme větvičky,
ať jsou celé stromečky.

Obrázek 25 – Pracovní list II/5B – SMRČKY,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Ilustrace – povídání na téma jaké známe stromy a jak se liší
3. Co do řady nepatří – tvořit řady z obrázků pro kamarády

Nabídka dalších činností:

1. Využití PL – popis obrázku (kde je sova, zajíc, mochomůrka, hřib)
2. Atlas stromů – listování a prohlížení
3. Malování temperovými barvami strom na balicí papír formátu A2

Reflexe:

1. Dneska jsme dokreslovali stromečky, u nichž byla i nějaká zvířátka. Vzpomenete si, kde a jaké zvířátko bylo? (Sova seděla na levém stromě a zajíček se schovával pod pravým stromem.)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list II/5C – PILKA

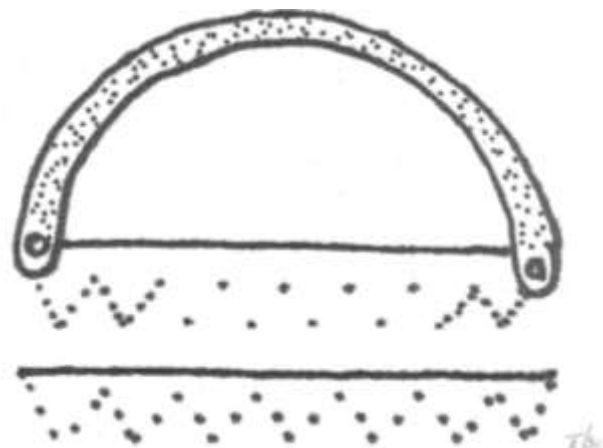
Téma: Grafomotorický prvek – ostré obraty

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – ostré obraty (spojování bodů šikmými čarami)

Pomůcky: Pracovní list II/5C, pilka, dřevo, tác s pilinami, párátko, dětské nářadí

Báseň:

Pila ta má velké zuby,
řeže břízy, smrky, duby.
Dolu, nahoru zas a znovu,
a pak ještě o řádek dolů.

Obrázek 26 – Pracovní list II/5C – PILKA,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Pracovní list – povídání o pile (co je to za obrázek, k čemu pila slouží, jaké pily používáme dnes častěji)
3. Řezání – zkouška řezání ruční pilkou

Nabídka dalších činností:

1. Malování do pilin na tácu – ostré obraty
2. Párátko – skládání ostrých obrátů
3. Práce s nářadím a montování – zatloukání kladívkem, šroubování, vrtání, ...

Reflexe:

1. Kreslili jsme takovou věc, kterou používali především hodně naše babičky a dědečkové, rozpomenete si, co za nářadí to bylo? (Pila)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list II/5D – KROKODÝLI

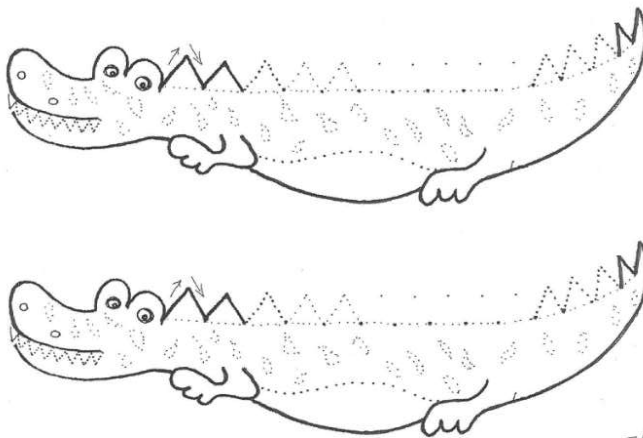
Téma: Grafomotorický prvek – ostré obraty

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – ostré obraty (spojování bodů šikmými čarami)

Pomůcky: Pracovní list II/5D, loutka krokodýla, mazací tabulka + fix, ilustrace krokodýla, puzzle (geometrické tvary)

Báseň:

Veselí se krokodýl,
co přeplaval řeku Nyl.
Domalujem jeho hřbet,
potom zuby, je to hned.

Motivace:

1. Básnička
2. Loutka krokodýla se představuje dětem – kdo je, kde žije, co rád jí, ...
3. Ilustrace – povídání na téma krokodýl

Obrázek 27 – Pracovní list II/5D – KROKODÝLI,
Müllerová, Johnová

Nabídka dalších činností:

1. Ostré obraty z nalepeného drátku – přejíždět prstem pro fixování správného tvaru
2. Mazací tabulka – trénování tvaru ostrý obrat
3. Puzzle – z geometrických tvarů

Reflexe:

1. Dnes jsem se seznámili s ostrými obraty, ze kterých měl krokodýl zuby a hřbet. Byl hodně veselý, protože přeplaval jednu řeku. Vzpomenete si, jak se ta řeka jmenovala? (Nil)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list II/6A – ŽABKY

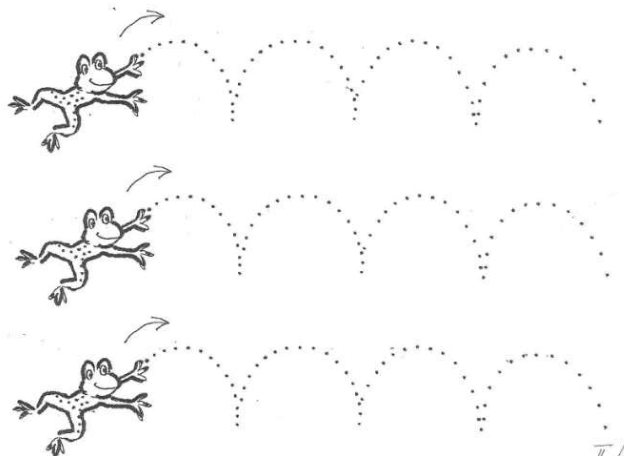
Téma: Grafomotorický prvek – spojené horní oblouky

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – spojené horní oblouky

Pomůcky: Pracovní list II/6A, ilustrace žab, tabulka na kreslení, ostré obraty ze smirkového papíru

Báseň:

U rybníka skáče žába,
ona mouchy velmi ráda.
Jedna, dvě, tři, čtyři, hop,
domalujem její skok.
První, druhá, třetí,
omalujte žáby, děti.

Motivace:

Obrázek 28 – Pracovní list II/6A – ŽABKY, Müllerová, Johnová

1. Básnička
2. Hádanka – Hodně skáče a velké skoky, občas kváká velmi ráda. Kdo je to? (Žába)
3. Ilustrace – hledání rozdílů mezi dvěma žábami

Nabídka dalších činností:

1. Soutěž o nejdelší žabí skok – skok z místa
2. Tabulka na kreslení – cvičení tvaru spojené horní oblouky
3. Ostré obraty ze smirkového papíru – přejíždět prstem pro fixování správného tvaru

Reflexe:

1. Dnes jsme se seznámili s tím, jak skáče žába. Ona byla také ale pořádně mlsná! Pamatujete si, co měla velmi ráda? (Mouchy)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list II/6B – PERNÍKOVÁ CHALOUPKA

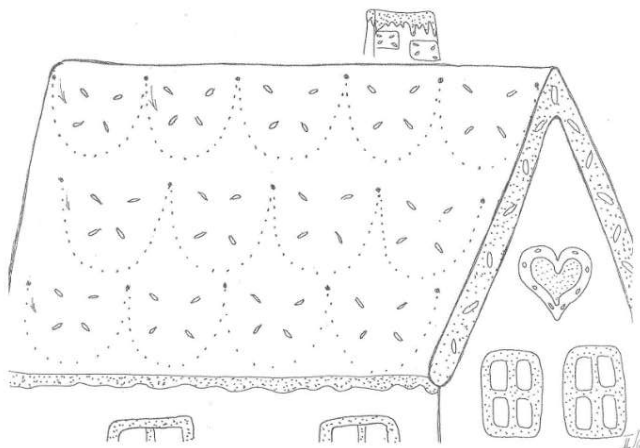
Téma: Grafomotorický prvek – spojené spodní oblouky

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – spojené spodní oblouky

Pomůcky: Pracovní list II/6B, perníková srdíčka, plyšové kuličky + pinzeta, mistička/láhev, šňůra + kolíčky, oblečky pro panenky, kostky

Báseň:

Povíme si básničku,
o chaloupce z perníčku.
Střecha sladká jako med,
perníků tu bude pět.
Druhá řada, ještě třetí,
perníků je hodně, děti!

Obrázek 29 – Pracovní list II/6B – PERNÍKOVÁ CHALOUPKA, Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Hledání ve třídě – učitelka rozmístí 9 perníkových srdíček po třídě, děti potichu chodí a počítají, kolik jich našly
3. Pracovní list – úvaha o tom, jaká chaloupka asi je, kdo žije uvnitř, kolik perníků na střeše je v jednotlivých řadách, jaké tvary mohou mít perníky, ...

Nabídka dalších činností:

1. Vkládání plyšových kuliček pomocí pinzety do mističky, láhve
2. Věšení oblečků pro panenky na šňůru pomocí kolíčků
3. Stavba chaloupky z kostek

Reflexe:

1. Z kolika řad perníků se skládala střecha? (Ze tří řad)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list II/6C – KYTIČKY A VČELIČKY

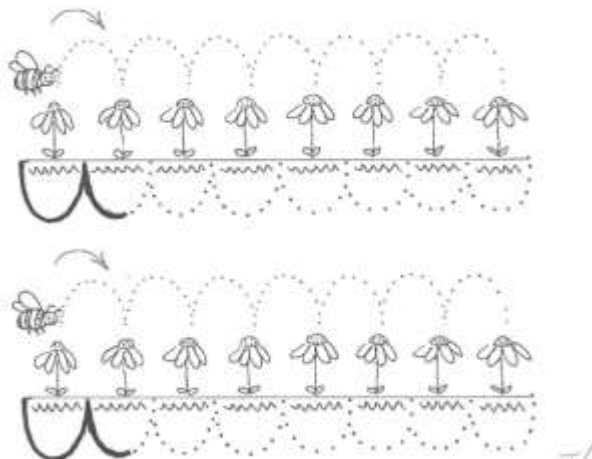
Téma: Grafomotorický prvek – spojené horní a spodní oblouky

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – spojené horní a spodní oblouky

Pomůcky: Pracovní list II/6C, obrázky kytiček, květiny, květináče, hlína, konvička s vodou

Báseň:

Kdo z vás viděl včeličku,
možná se lekl trošičku.
Ke kytičce první, druhé, třetí,
to se jí to pěkně letí.
Až obletí kytičky,
nakrmí své dětičky.

Obrázek 30 – Pracovní list II/6C – KYTIČKY A VČELIČKY, Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Tvorba dvojic – utvořit dvojice obrázků kytiček, které jsou stejné
3. Kytičky – jaké známe, opakování, popis

Nabídka dalších činností:

1. Využití PL – vybarvování příslušného počtu kytek příslušnou barvou dle zadání učitelky, porovnávání obou řádků
2. Prstové cvičení – hra na klavír (třukání prsty do stolu, prsty se střídají)
3. Sazení kytiček a péče o ně – zkusit přesadit květiny a zalévat je

Reflexe:

1. Dneska jsme zkoušeli, jak včelička létá od jedné kytičky ke druhé a také jsme je spojovali. Víte, kolik těch kytiček v jednom řádku bylo? (Osm)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list III/1 – LETADLA

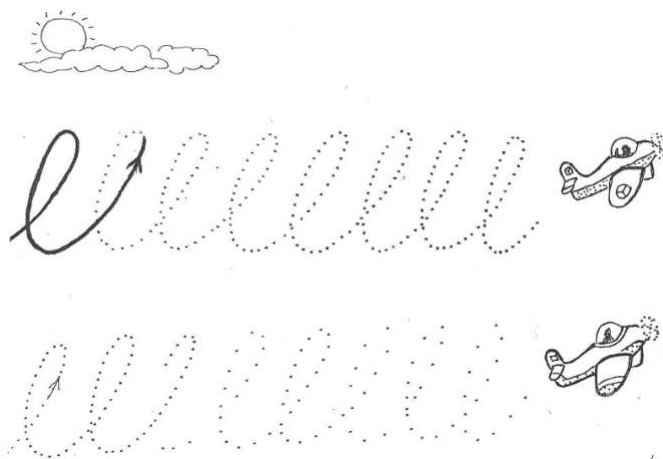
Téma: Grafomotorický prvek – horní smyčky

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – horní smyčky

Pomůcky: Pracovní list III/1, ilustrace (pilot, letuška, mraky, letiště), horní smyčky vytvořené lepidlem na papíře, papír

Báseň:

Letí, letí letadlo,
koho by to napadlo.
Kampak asi doletí,
dozvíme se od dětí!

Obrázek 31 – Pracovní list III/1 – LETADLA,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Ilustrace – hádat na základě ilustrací, že téma bude letadlo
3. Povídání o letadlo – kdo již někdy letadlem letěl, kam se s ním můžeme dopravit, k čemu slouží, ...

Nabídka dalších činností:

1. Horní smyčky na tabuli – trénování velkých tvarů křídou/fixem na tabuli
2. Horní smyčky ze zaschlého lepidla – přejíždět prstem pro fixování správného tvaru
3. Skládání letadla z papíru

Reflexe:

1. Naše letadla létala do nějakých tvarů. Vzpomínáte si, jak jsme je nazývali? (Horní smyčky)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list III/2 – TELEFONY

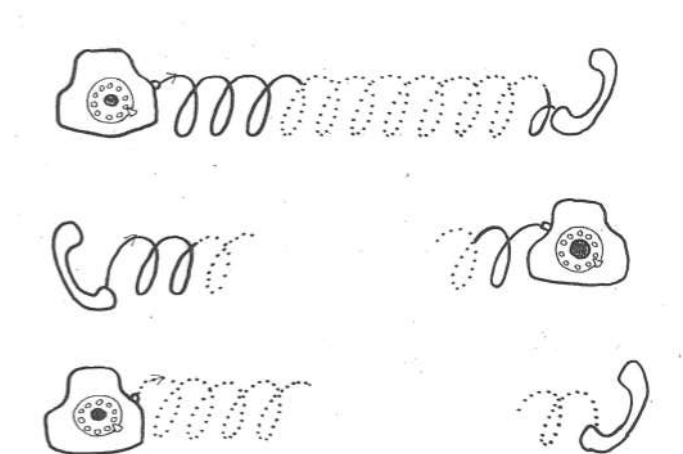
Téma: Grafomotorický prvek – spodní smyčky

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – spodní smyčky

Pomůcky: Pracovní list III/2, pevná linka, obrázky kytíček, kolíky s otvory, balicí papír, štětce, temperové barvy, dětské telefony

Báseň:

Telefonem voláme,
i když ho dnes neznáme.
Šňůrou spojím sluchátko,
je to snadné, děťátko!

Obrázek 32 – Pracovní list III/2 – TELEFONY,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Pracovní list + pevná linka – co to je, popis, k čemu se používá, co používáme dnes, porovnávání s dnešními mobilními telefony, ...
3. Hádanka – Když potřebuji někoho něco důležitého říci a zrovna tu není, používám k tomu ... (telefon)

Nabídka dalších činností:

1. Spodní smyčky – malba štětcem na velký formát připevněný na tabuli
2. Prstové cvičení – psaní na klávesnici (vodorovný i svislý pohyb jednotlivými prsty)
3. Telefonování – cvičit různé formy hovorů ve dvojicích

Reflexe:

1. Dnešní mobilní telefony jsou rozdílné oproti tomu, které byly dříve. Co dnešnímu mobilnímu telefonu chybí? (Šňůrou připojené sluchátko)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list III/3 – STONOŽKY

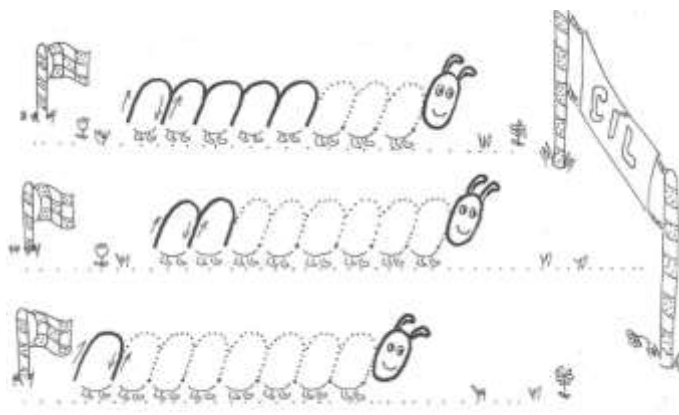
Téma: Grafomotorický prvek – horní oblouk s vratným tahem

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – horní oblouk s vratným tahem

Pomůcky: Pracovní list III/3, loutka, obrázky stonožky, pastelky, lžice s míčky, horní oblouk s vratným tahem vytvořený ze soli na papíře

Báseň:

Závodí tři stonožky,
chybí jim však ponožky.
Dokreslíme tělíčka,
do cíle jen chvílička.

Obrázek 33 – Pracovní list III/3 – STONOŽKY,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Loutka stonožka – představuje se dětem, povídá o tom, kdo je a proč tu je
3. Hledání obrázku stonožky – rozmístěno 12 kartiček po třídě, děti je sbírají

Nabídka dalších činností:

1. Využití PL – vybarvování příslušného počtu částí těla, nožiček, tykadel atd. příslušnou barvou dle zadání učitelky, porovnávání a hledání rozdílů mezi vybarvenými stonožkami
2. Závod stonožek – obměny závodů družstev (skákání sounož, skákání po jedné noze, skákání jako žába, trakař, běh pozadu, chůze s míčkem na lžici, ...)
3. Horní oblouk s vratným tahem vytvořený ze soli na papíře – přejíždět prstem pro fixování správného tvaru

Reflexe:

1. Závod stonožek byl velmi vyrovnaný, avšak jim něco chybělo. Co to bylo? (Ponožky)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list III/4 – HASTRMAN

Téma: Grafomotorický prvek – spodní oblouk s vratným tahem

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – spodní oblouk s vratným tahem

Pomůcky: Pracovní list III/4, pastelky, ilustrace s hastrmanem, obrázky hrnečků

Báseň:

Hastrman má rybníček,
a v něm mnoho rybiček.

Po vlnkách se vznáší,
žabky zase skáčí.

Zkusme si to nakreslit,
vlnky pěkně vykreslit.

Obrázek 34 – Pracovní list III/4 – HASTRMAN,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Ilustrace – povídání si o hastrmanovi
3. Pracovní list – učitelka si vybere jeden obrázek, na základě otázek dětí odpovídá pouze ano nebo ne a děti musí uhádnout, jaký obrázek si učitelka vybrala

Nabídka dalších činností:

1. Využití PL – počítání, vybarvování a porovnávání hrníčků, rybiček, žabky, hastrmana, vrb, ...
2. Vzory hrnečků – vymyslet a domalovat různé varianty vzorů
3. Brekeke – zvuky vodníka na výdech, kdo vydrží nejdéle (dechové cvičení)

Reflexe:

1. Dokreslovali jsme vlnky na rybníčku. A ten rybník někoho byl, pamatujete si koho? (Hastrman)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list III/5 – PROSTŘENÝ STŮL

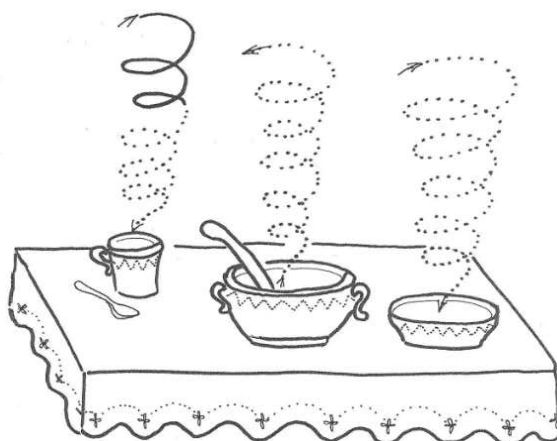
Téma: Grafomotorický prvek – vertikální smyčky

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – vertikální smyčky

Pomůcky: Pracovní list III/5, nádobí (miska, hrníček, kastrol, lžíce, vidlička, nůž, talíř, vařečka, naběračka, lžička, ...), dětská kuchyňka, miska se solí, mrkvový salát (miska, prkénko, struhadlo, nůž, jablko, mrkev, ananas, vařečka)

Báseň:

Na stole jsou nádoby,
a v nich velké zásoby.
Talíř, miska, hrneček,
nezbyde nám drobeček.

Obrázek 35 – Pracovní list III/5 – PROSTŘENÝ STŮL,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Nádobí – pojmenovat, k čemu nám slouží, jak je používáme, druhy
3. Diskuze na téma jídlo – co mám nejraději, co umím uvařit, s čím mamince pomáhám při vaření, ...

Nabídka dalších činností:

1. Hra na kuchaře – vaření v dětské kuchyňce
2. Solení polévky – solení špetkovým úchopem
3. Mrkvový salát – strouhání mrkve a jablka, krájení ananasu, přesypávání, míchání, ochutnávání

Reflexe:

1. Dneska jsme dokreslovali něco na prostřeném stole. Víte, co to bylo? (Talíř, miska a hrneček)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list III/6 – BRUSLAŘKA

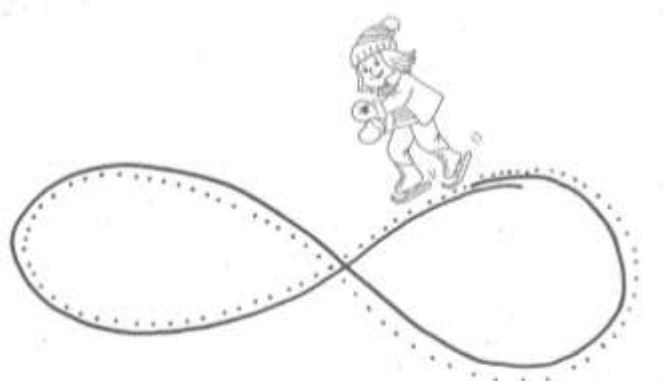
Téma: Grafomotorický prvek – smyčky v poloze v lehu („osmičky“)

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – smyčky v poloze v lehu („osmičky“)

Pomůcky: Pracovní list III/6, obrázky sportů (běžecké lyžování, sjezdové lyžování, bruslení, bobování, biatlon, lední hokej, snowboarding, tenis, fotbal, cyklistika, ...), obrázky sportovního náčiní (běžecké lyže, sjezdové lyže, brusle, bob, flinta, hokejka, snowboard), gelové pastelky, balicí papír, malířský stojan, stavebnice

Báseň:

Nakreslíme osmičku,
uvolníme ručičku.
Stejně jako dívka,
bude to jen chvilinka.

Motivace:

Obrázek 36 – Pracovní list III/6 – BRUSLAŘKA, Müllerová, Johnová

1. Básnička
2. Co do řady nepatří – 5 obrázků zimních sportů, 1 letní sport mezi ně nepatří, děti si tvoří řady navzájem
3. Přirazování obrázků sportovního náčiní k danému sportu

Nabídka dalších činností:

1. Malba gelovými pastelkami na balicí papír formátu A2 u malířského stojanu
2. Potlesk po sportovním výkonu – pravá + levá ruka – postupně palci, ukazováčky, prostředníčky atd.
3. Stavebnice – skládání drah pro závodníky

Reflexe:

1. Kreslili jsme osmičku, kterou něčím vykreslovala holčička, na čem jezdila? (Na bruslích)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list III/7 – NA ZAHRADE

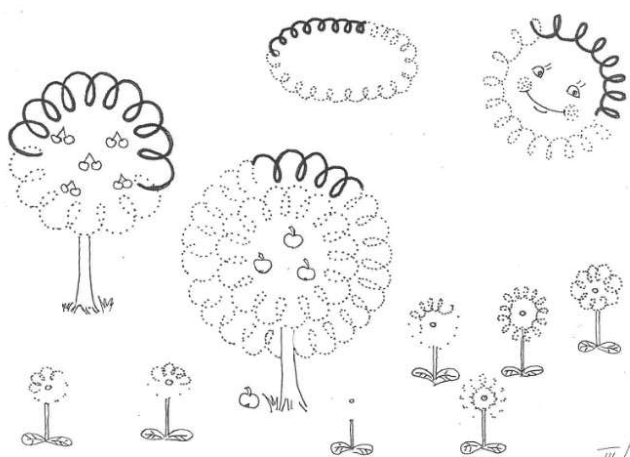
Téma: Grafomotorický prvek – smyčky v různých polohách

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – smyčky v různých polohách

Pomůcky: Pracovní list III/7, ilustrace zahrady, páska na koberec, obrázky jablka, hrušky a třešně, deka, ovoce na Kimovu hru (jablko, hruška, třešeň, švestka, jahoda, malina, borůvka, banán), tužka, papír, ovoce na ochutnávku (jablko, hruška, jahoda, malina, banán), prkénko, nůž, šátek, noviny

Báseň:

Sluníčko se krásně směje,
kytička se jenom chvěje.
Začni kličky na stromečku,
potrvá to jen chvilku.
Nejdřív levý, potom pravý,
stromeček je celý zdravý.
Pak pokračuj na kytíčky,
pěkně kličky, žádné špičky!
Mráček taky uděláme,
skoro všechno už tu máme.
Ještě chybí sluníčko,
toho je jen maličko.

Obrázek 37 – Pracovní list III/7 – NA ZAHRADE,
Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Ilustrace – povídání o tom, co všechno můžeme u nás v sadě nebo na zahradě vypěstovat, čerpat z vlastních zkušeností dětí, názvy stromů s přiřazením jejich plodů
3. Hra jablka, hrušky a třešně – páskou vyznačit ovál na koberci, označit stanoviště obrázkem skupiny, rozdělit děti do 3 skupin na jednotlivá stanoviště, učitelka řekne nebo ukáže obrázek daného druh ovoce a děti z této skupiny běhají

po určitou dobu, na znamení se vrací zpět na své stanoviště, učitelka může říkat nebo ukazovat i dva druhy ovoce (běhají řečené druhy) nebo kompot, to běhají všechny skupiny

Nabídka dalších činností:

1. Kimova hra – učitelka zakryje ovoce (viz pomůcky) dekou, na určitou dobu ji odkryje a děti se snaží si jich co nejvíce zapamatovat, učitelka znovu ovoce zakryje a děti z paměti namalují obrázky, jaké druhy ovoce tam viděly a jaké si pamatují, obměnou může být odstranění jednoho druhu ovoce a děti hádají, které zmizelo, pro kontrolu si zapamatované ovoce říkají a učitelka je postupně vyndává z pod deky a ukazuje dětem
2. Ochutnávka ovoce – děti si připraví a nakrájí ovoce, poznávání podle chuti bez zrakové opory
3. Popis obrázku (pracovního listu) – počítání obrázků, porovnávání počtů, pojmenování stromů, co to může být za kytičky na obrázku, popis stromu (koruna, kmen, kořeny), popis květiny (květ, stonek, listy), pravolevá orientace, nahoře, dole, mezi, před, za, ...
4. Vytrhávání ovoce z novinového papíru – pomocí vytrhávání vytvořit různé druhy ovoce, pojmenování vytvořeného ovoce

Reflexe:

1. Dnešní pracovní list byl opravdu plný různých obrázků, na kterých jsme pracovali a v básničce se o nich také mluvilo. Rozpomenete si, co všechno za obrázky jsme tam našli a na jakých obrázcích jsme pracovali? (Sluníčko, kytičky, stromečky, mráček)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list IV/1-4 – LODIČKY NA MOŘI

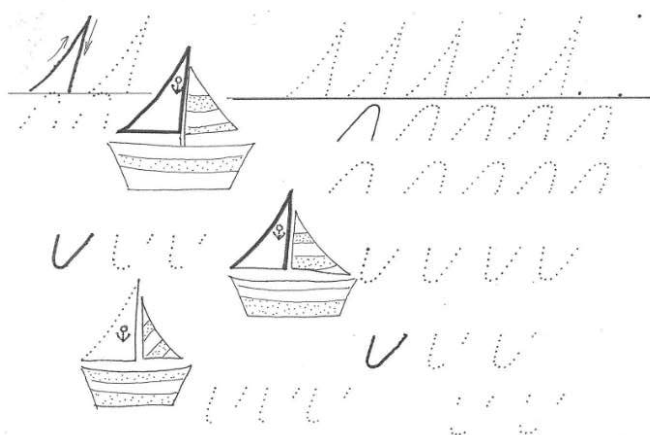
Téma: Grafomotorický prvek – stoupající šikmá čára s mírným prohnutím, horní zátrh, dolní zátrh

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorických prvků – stoupající šikmá čára s mírným prohnutím, horní zátrh, dolní zátrh

Pomůcky: Pracovní list IV/1-4, papír, stoupající šikmá čára s mírným prohnutím, horní a dolní zátrh vytvořený z drátku na papíře, kamínky, dětské/nepoužívané zámky

Báseň:

Lodky mají velké plachty,
jako tyhle naše jachty.
Ve vlnách se prohání,
to je ale houpání.
Vlny horní i ty spodní,
to je ale výlet lodní.

Obrázek 38 – Pracovní list IV/1-4 – LODIČKY NA MOŘI, Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Papírová lodička – skládání z papíru (lodička, parník)
3. Stoupající šikmá čára s mírným prohnutím, horní a dolní zátrh vytvořený z drátku na papíře – přejíždět prstem pro fixování správných tvarů

Nabídka dalších činností:

1. Prstové cvičení – Klavírní hra na luxusní lodi (střídavé ťukání prsty do stolu)
2. Rozvoj hmatu pomocí osahávání různých kamínků
3. Zamykání a odemykání dětských nebo nepoužívaných zámků

Reflexe:

1. Dnes jsme měli lodní výlet, co jsme museli dokreslit? (Plachty a vlny)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list IV/5 – VLAŠTOVKY NA DRÁTECH

Téma: Grafomotorický prvek – horní klička

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – horní klička

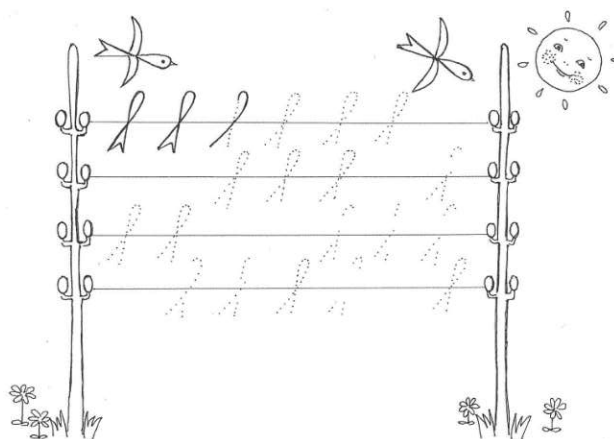
Pomůcky: Pracovní list IV/5, 12 papírových vlaštovek, zažehlovací korálky + potřebné pomůcky, papír, horní klička z nalepeného provázku na papíře

Báseň:

Přiletěly vlaštovky,
bylo jich tu na stovky.
Na dráty si sedají,
okolí tak sledují.
Nakresli pár kliček taky,
vlaštovek máš hnedka mraky.

Motivace:

1. Básnička
2. Hádanka – Na jaře k nám přiletí v černém kabátku, přes léto tu děti vychová a na podzim se zase společně stěhují do teplých krajin. Kdo je to? (Vlaštovka)
3. Vlaštovky ve třídě – učitelka rozmístí po třídě 12 papírových vlaštovek, děti chodí a sbírají je, kdo jich má nejvíce vyhrává, na závěr popsat, kde vlaštovku našli

Obrázek 39 – Pracovní list IV/5 – VLAŠTOVKY NA DRÁTECH, Müllerová, Johnová

Nabídka dalších činností:

1. Zažehlovací korálky – tvorba obrázků
2. Vlaštovka z papíru – skládání
3. Horní klička z nalepeného provázku – přejíždět prstem pro fixování správného tvaru

Reflexe:

1. Právě jsme kreslili kličky, které seděly na drátech. Co to tedy na těch drátech bylo? (Vlaštovky)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list IV/6 – VLAŠTOVKY S HNÍZDY

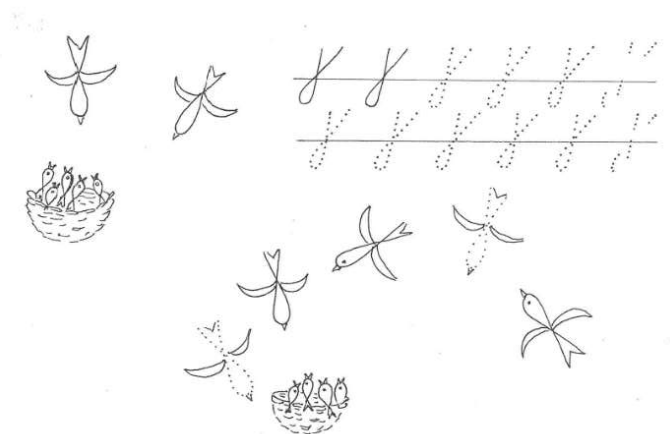
Téma: Grafomotorický prvek – spodní klička

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – spodní klička

Pomůcky: Pracovní list IV/6, víčka od láhví, ilustrace vlaštovek, misky, kolíčky, kousky chlupatého drátku, láhev, korálky, barevné kostky

Báseň:

Vlaštovky tu létají,
na potravu čekají.
Nosí ji do hnízdečka,
u našeho dědečka.
Zkusím kličky obrátit,
a vlaštovky převrátit.

Motivace:

Obrázek 40 – Pracovní list IV/6 – VLAŠTOVKY S HNÍZDY, Müllerová, Johnová

1. Básnička
2. Vlaštovky krmí svá mláďátka – rozsypat víčka od láhví na jedné straně třídy, na signál po určitou dobu děti běhají a nosí si do svého „hnízda“ víčka, hnízdo si udělají výběrem svého místa
3. Ilustrace – povídání na téma vlaštovky

Nabídka dalších činností:

1. Potrava pro vlaštovky – přenášet kousky chlupatého provázku pomocí kolíčků z jedné misky do druhé misky
2. Vkládání korálků špetkovým úchopem do láhve (užšího hrdla)
3. Stavba barevných řad z kostek dle předlohy (učitelky, vlastní, kamaráda)

Reflexe:

1. Dnes vlaštovky létaly s potravou do hnízd. Co jsme tedy oproti minulému pracovnímu listu s vlaštovkami změnili? (Obrátili kličky a vlaštovky převrátili.)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

Pracovní list IV/7 – LÍPA

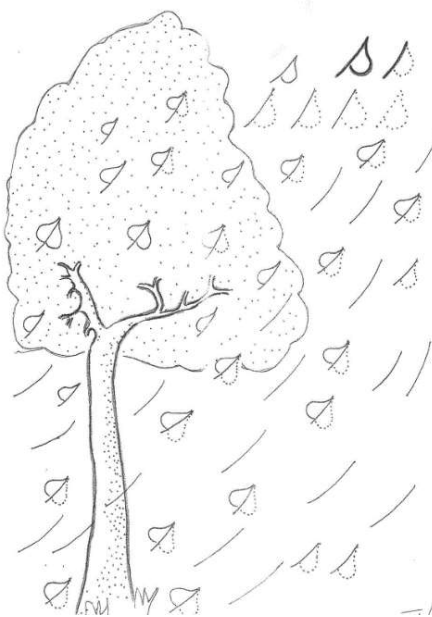
Téma: Grafomotorický prvek – srdcovka

Cíl: Seznámení a upevnění si grafomotorického prvku – srdcovka

Pomůcky: Pracovní list IV/7, obrázky + listy (lípa, jírovec, buk, dub, javor, bříza), provázek, čtvrtka, listy, temperové barvy + štětce, nalepená srdcovka z motouzu na čtvrtce, papíry, progressa

Báseň:

Strom je plný lístečků,
fouká vítr, panečku.
Listí odfoukl do dále,
na podzim jsme čekali.
Tvořit malá srdíčka,
zkusí to má ručička.

Obrázek 41 – Pracovní list IV/7 –
LÍPA, Müllerová, Johnová

Motivace:

1. Básnička
2. Přiřazování obrázku a listu – přiřadit list ke správnému stromu
3. Modelování listů a stromů z provázku

Nabídka dalších činností:

1. Obtiskování listů – temperovými barvami na čtvrtku
2. Srdcovka z motouzu – přejíždět prstem pro fixování správného tvaru
3. Frotáž listů – barevná žilnatina

Reflexe:

1. Dokreslovali jsme lístečky. A ty listy tvořil nějaký tvar. Vzpomenete si, jaký tvar nám tento lísteček připomíná? (Srdíčko)
2. Závěrečná prohlídka a hodnocení pracovních listů.

6 Prezentace výsledků šetření

Na základě analýzy vyplněných pracovních listů byla zhodnocena grafomotorická úroveň dětí. Kritériem hodnocení byla plynulost, dodržení tvaru a výšky. Pozorováním byl sledován vývoj držení psací potřeby. Který byl zaznamenán na začátku a na konci programu.

Šetření se zúčastnilo celkem deset respondentů. Šest dětí se zapojilo do přípravného grafomotorického programu již v mateřské škole, další čtyři děti se přidaly až v prvním ročníku základní školy.

Kapitola přináší výsledky vývoje grafomotoriky sledovaných dětí ze skupiny A, porovnání psaní jednotlivých písmen a výsledky rozhovorů.

6.1 Vývoj grafomotoriky sledovaných dětí (skupina A)

Kapitola přináší výsledky úspěšnosti grafomotorického programu u jednotlivých zúčastněných dětí. U každého respondenta, kterému bylo přiděleno fiktivní jméno, je stručně přiblížena jeho anamnéza, přístup a zapojení do grafomotorického programu a následné prezentování jeho výsledků včetně diskuze k nim. Tabulky s podrobnými výsledky jednotlivých dětí zobrazují přílohy 1–10. U každého jména níže je uvedeno v závorce číslo přílohy.

1. Tereza (příloha číslo 1)

Anamnéza: Tereza navštěvuje MŠ od svých 3 let. Hrubá a jemná motorika je u ní na velmi dobré úrovni. Kreslení je její nejoblíbenější činností, ráda se zapojuje do společných aktivit. Je tišší, někdy trošku nenápadná, ale velmi šikovná ve všech oblastech.

Přístup k práci a zapojení do grafomotorického programu: Dívka se na program vždy velice těšila a básně si dobře pamatovala. Při plnění pracovních listů nepotřebovala přílišnou pomoc a rytmus byl při kreslení povětšinou nepřerušovaný. Při práci byla vždy soustředěná a velmi pečlivá, na psaní do školy se velmi těšila, a proto i tyto pracovní listy jí byly motivací.

Výsledky a diskuze: Terezky výsledky můžeme posuzovat jako velmi kladné, hodnocení pracovních listů je nadprůměrné. Dívka byla velmi úspěšná v první skupině grafomotorických cviků, pouze cvik kruh a tečky ji činily obtíže. Ve druhé a třetí skupině dosáhla průměrných výsledků. Čtvrtou skupinu obsahující již elementy písma zvládla dívka na výbornou, menší problémy jí činil pouze prvek srdcovka. Na počátku měla Tereška špetkový úchop se silným přitlakem na tužku, který se během programu podařilo odstranit. Na závěr programu tak měla správný špetkový úchop. Domnívám se, že program Terezce dopomohl v jejím rozvoji v oblasti jemné motoriky a psaní.

2. Anežka (příloha číslo 2)

Anamnéza: Anežka nastoupila do MŠ ve 4 letech. Hrubou i jemnou motoriku má nad normou. Dívka je poměrně malá a drobná. Její schopnosti a dovednosti jsou na velmi dobré úrovni. Její zájmy jsou různorodé, je velmi všestranná a ve všech oblastech vývoje je na vysokém stupni. Někdy má problém s trpělivostí a při delší činnosti i s pečlivostí.

Přístup k práci a zapojení do grafomotorického programu: Anežka jevila o program značný zájem, byla zvědavá a velmi bystrá. Na činnosti se soustředila a předchozí aktivity si pamatovala i později. Občas se u dívky objevovala i její ne příliš velká pečlivost a spěch při práci. Básničky si velice rychle pamatovala a při plnění pracovních listů nepotřebovala výraznou pomoc. Stejně tak i rytmus a nepřerušování tahu při kreslení bez problému dodržovala.

Výsledky a diskuze: Anežky výsledky se každou další skupinou grafomotorických prvků zlepšují. V první skupině grafomotorických cviků byl její výkon průměrný, tečky ji činily výraznější potíže. Ale už u druhé skupiny nastalo výrazné zlepšení. Ve třetí skupině Anežka svými výsledky dosáhla průměrných výkonů. U skupiny čtyři byl problémový cvik pouze horní klička, ostatní elementy písma Anežka ovládala velmi dobře. Před začátkem programu byl u Anežky odhalen nízký špetkový úchop. Ten se však podařilo odstranit a v závěru programu byl již špetkový úchop správný. Myslím si, že program Anežce ještě více dopomohl k jejímu úspěšnému zvládnutí psaní.

3. Standa (příloha číslo 3)

Anamnéza: Standa začal svoji docházku do MŠ ve 3,5 letech a je velmi živý. Jemná a hrubá motorika je v normě. Kreslení a obecně činnosti u stolečku příliš nevyhledává, pouze v nutných případech a se svojí prací je vždy velmi rychle hotov. Avšak není to na úkor přesnosti, naopak jeho výsledky jsou na vždy vysoké úrovni. Přesto by mohl někdy být pečlivější. S žádnou prací u stolečků ani činností problém nemá.

Přístup k práci a zapojení do grafomotorického programu: Chlapec v programu všechny úkoly splnil bez problému. Při práci udělal vždy jen to nejnižší minimum a hned spíchal k něčemu dalšímu, což přesně kopíruje jeho výchozí anamnézu. Avšak nikdy to není na úkor práce, která je vždy na vysoké úrovni. Při kreslení byl soustředěný, básně však pouze opakoval a příliš si je nepamatoval. Při plnění pracovních listů přílišná dopomoc potřeba nebyla.

Výsledky a diskuze: Standovy výsledky můžeme klasifikovat jako nadprůměrné. I když chlapcovy výsledky v první skupině cviků byly ještě průměrné. Naopak ve druhé skupině cviků dosáhl vůbec nejlepších výsledků ze všech respondentů, kde byl hodnocen pouze nejvyšším stupněm. Skupina cviků číslo tři byla u Standy opět průměrná, menší nesnáze se objevovaly u smyček. Čtvrtá skupina cviků činila lehké obtíže u cviku horní klička a srdcovka. Menším problémem byl u Standy úchop, který byl na začátku v poloze s palcem přes tužku. Tento špatný úchop se podařilo částečně odstranit, na konci programu tak Standa držel tužku správně, avšak musel na to být často upozorňován. Soudím, že však grafomotorický program Standu posunul v jeho přístupu k práci, trpělivosti, pečlivosti a k úspěšnému psaní.

4. Fanda (příloha číslo 4)

Anamnéza: Fandův nástup do MŠ byl ve 4,5 letech, a to pouze na dopolední hodiny. Začátky jeho docházky doprovázely značné problémy. Dlouhou dobu mu trvalo vyrovnat se s odpoutáním od maminky a zapojení do nějaké činnosti. V kolektivu dětí se zpočátku necítil moc jistě. U hochy byl odklad školní docházky o jeden rok posunut. Jemná a hrubá motorika je lehce pod normou.

Přístup k práci a zapojení do grafomotorického programu: Fandovi se zpočátku nechtělo příliš do činností zapojovat a pracovat. Při kreslení byl občas nepozorný a nesoustředěný. Básně často ani neopakoval a někdy se ani do činností nezapojoval, přesto pracovní list vždy vyplnil. Někdy potřeboval i větší individuální dopomoc či delší čas na práci. Postupně co si na práci zvykl, se mu dařilo lépe a dosahoval i lepších výsledků. To se odráželo i v jeho vztahu k této práci.

Výsledky a diskuze: Fandovy výsledky v první skupině jsou podprůměrné, už ve druhé skupině se jeho výsledky výrazně zlepšily, a to pak především v druhé části této skupiny. Největší potíže mu zde dělala spirála a ostré obraty všemi směry, což bylo způsobeno zejména v neporozumění zadání, které muselo být individuálně dovysvětleno. U posledních dvou skupin jsou stupně hodnocení již proměnlivější. Třetí skupina činila Fandovi problém u prvku smyčka, především spodní. Poslední čtvrtá skupina působila potíže u prvku horní klička a srdcovka. V počátku byl Fandův úchop se špatnou polohou palce ve špetkovém úchopu, to se však podařilo odstranit a na konci programu byl jeho úchop již správný špetkový. Z výchozí anamnézy, kde byla jemná motorika lehce pod normou se Fandovi podařilo na základě programu zlepšit a myslím si, že mu dopomohl k úspěšnému psaní.

5. Kryštof (příloha číslo 5)

Anamnéza: Kryštof nastoupil do MŠ krátce po 3. narozeninách. Prvotní odloučení bylo překvapivě bezproblémové, zhruba po půl roce se to otočilo a měl chvíli období, že do školky nechtěl a odmítal jakékoliv činnosti. Později se vše opět obrátilo, a i jeho úroveň hrubé a jemné motoriky se velmi zlepšila a je nad normou. Chlapec je poměrně nenápadný, ale v mnoha oblastech nadprůměrný. Se vším si velmi dobře poradí a bez problému vyřeší.

Přístup k práci a zapojení do grafomotorického programu: Kryštofa program zaujal a měl o něj poměrně velký zájem. Při práci byl samostatný a soustředěný. To se odráželo i na rychlosti plnění úkolu. Což vychází i z jeho anamnézy, kdy působí často i nenápadně. Jeho pracovní listy jsou mnohdy také vybarveny, z důvodu rychlosti práce, která však nebyla na úkor přesnosti a kvality. Některé básničky si i dobře pamatoval a s rytmem při kreslení neměl problém.

Výsledky a diskuze: U Kryštofových výsledků můžeme sledovat postupné zlepšování. V první skupině měl výkon lehce podprůměrný, objevil se i stupeň 3, kdy mu činil problém cvik kruh. Druhá skupina již byla průměrná a třetí nadprůměrná. Zde měl chlapec problém pouze u prvku smyčky ve vertikálním položení. U jiných poloh smyček se problém již neobjevoval. Postupně během programu se chlapec velmi zlepšoval. Kryštof byl jediný, kdo ze všech respondentů zvládl celou poslední čtvrtou skupinu grafomotorických cviků se samými nejlépe hodnocenými stupni. Počáteční úchop byl s palcem přes tužku, v závěru programu byl úchop už správný špetkový. I z toho důvodu se domnívám že program byl u Kryštofa zdařilý a pomohl mu k úspěchu ve psaní.

6. Eliška (příloha číslo 6)

Anamnéza: Eliška nastoupila do MŠ v 5 letech pouze na poslední rok předškolní docházky. Hrubá i jemná motorika je v optimální normě. Dívka je velmi energická, do kolektivu se rychle zapojila, všechny ráda diriguje a zaujímá střed veškerého dění. Všem pomáhá a u ničeho nesmí chybět. Nejraději si maluje a vyhledává výtvarné a pracovní činnosti. Někdy má potíž s trpělivostí a vytrvalostí při práci.

Přístup k práci a zapojení do grafomotorického programu: Elišku program nadchl a vždy se na něho velmi těšila. Aktivně se zapojovala a mnohdy by ho i ráda vedla. Básničky si povětšinou pamatovala, při dodržení rytmu a nepřerušování tahu neměla problém. Dívce někdy dělalo potíž vytrvat u činnosti a zdárně ji dodělat až do samého konce.

Výsledky a diskuze: Eliška byla v hodnocení celého programu ze všech respondentů nejúspěšnější. V první skupině cviků dosáhla průměrných výkonů, potíže měla u cviků vodorovných a vertikálních čar a kruhu. Ve druhé skupině se objevily lehké problémy u spirály a ostrých obrátů. Třetí a čtvrtá skupina byla nadprůměrná. U elementů písmen dělal dívce menší problém cvik srdcovka. Elišky úchop tužky byl již před programem správný – špetkový, na závěr programu byl rovněž úchop špetkový. Troufám si tvrdit, že Elišku program ještě více namotivoval a posunul směrem k úspěšnému psaní na ZŠ.

7. Marek (příloha číslo 7)

Anamnéza: Markův nástup do mateřské školy byl ve 3 letech. Hrubá a jemná motorika je v normě. Avšak jeho tempo je velmi pomalé, často je hodně rozvážný a pořádně přemýšlivý. Z kolektivu nijak nevyčnívá, ostatní ho respektují. Někdy potřebuje do určitých věcí popostrčit a dodat trochu odvahy. Je trochu stydlivý, ale chytrý a šikovný. Kreslení vyhledává příležitostně.

Přístup k práci a zapojení do grafomotorického programu: U chlapce nebylo vůbec znát jeho zapojení až v 1. ročníku. Pracovní listy zvládal bez další potřebné pomoci a básně si velmi dobře pamatoval. Někdy měl problém práci stihnout a včas dokončit, což se shoduje s jeho anamnézou.

Výsledky a diskuze: Z Markových prací můžeme pozorovat jeho poměrně vyrovnané a povedené výkony, i přesto že se připojit až ve druhé skupině grafomotorických listů. Ani v jednom případě nebyl žádný z pracovních listů ohodnocen nejhorším stupněm tří. Jeho výsledky jsou ve všech skupinách průměrné. Ve druhé skupině cviků měl Marek lehčí problémy s ostrými obraty, které se objevily u 2 ze 4 pracovních listů. U chlapce byly prvky smyček lehce problémové ve třetí skupině. Ve čtvrté skupině s elementy písma činila malé potíže horní klička a srdcovka. Na začátku měl chlapec špetkový úchop se silným přitlakem na psací náčiní, ten se však nepodařilo zcela odstranit. A tak tento úchop byl i na konci programu. Grafomotorický program Marka v mnohém posunul vpřed, troufám si říci, že mu byl ku prospěchu i co se týče úspěchů ve psaní.

8. Maruška (příloha číslo 8)

Anamnéza: Maruška započala svoji docházku do mateřské školy ve 3,5 letech. Její hrubá a jemná motorika je pod normou. Snaží se být středem pozornosti, u ničeho nesmí chybět a všechno musí mít. Chybí jí pečlivost a trpělivost při práci. Ráda má vše rychle hotové a často i na úkor úspěchu. Se zálibou si hraje, výtvarné ani pracovní činnosti nevyhledává. Řízené činnosti plní pouze z povinnosti a bez zájmu s účelem rychlého doděláním bez ohledu na výsledek. Dívka měla odklad povinné školní docházky, nastupovala do základní školy o rok později.

Přístup k práci a zapojení do grafomotorického programu: Přístup a zapojení do práce přesně kopírují Maruščinu anamnézu, čemuž odpovídají i její výsledky. Program splnila pouze z důvodu, že musí a bez zájmu. Básničky si nepamatovala a ani na konci programu příliš neznala postup při práci. Někdy práci ne zcela dokončila nebo pouze ledabyle. Při práci na pracovních listech potřebovala Maruška hodně individuální dopomoci, a především rytmus při kresbě jí činil velký problém.

Výsledky a diskuze: Marušky výsledky jsou ve všech skupinách podprůměrné. Dívka se do programu zapojila ve druhé skupině, kde ji činily potíže především ostré obraty. Třetí skupina byla problémová především v prvcích s různou polohou smyček. Poslední skupina tvořená elementy písma byla pro Marušku nejsložitější a nejméně povedená. Nejvíce se jí povedla spodní klička, ostatní prvky byly podprůměrné. Počáteční úchop tužky byl s podložením prsteníku. Na konci programu byl úchop stále s podloženým prsteníkem, který se nepovedlo zcela odstranit. I přesto se domnívám, že Marušce program pomohl při úspěšném zvládnutí psaní.

9. Adélka (příloha číslo 9)

Anamnéza: Adélka chodí do mateřské školy od 3 let. Jemná i hrubá motorika je v normě. Velmi špatně nese prohru a vyřazení ze hry. Občas se do činností ani nezapojuje a je velmi urážlivá. Výtvarné a pracovní činnosti vyhledává příležitostně. Nejraději skládá puzzle nebo jiné podobné skládačky. Pozornost a paměť občas kolísá, někdy se nesoustředí, a to se odráží na jejích výsledcích.

Přístup k práci a zapojení do grafomotorického programu: Program dívka zvládla poměrně dobře. Některé básničky si pamatovala a většinu pracovních listů zvládala bez výraznější dopomoci. Někdy měla větší chuť se zapojit, a dokonce i vybarvovala obrázky. Naopak někdy se jí pracovat nechtělo, s grafomotorikou skončila a raději si vybarvovala. Jako například u pracovního listu se srdcovkou. Nakreslené tvary jsou v pořádku, ale nakreslený je pouze malý počet z nich.

Výsledky a diskuze: Adélka začala druhou skupinou cviků, kde má výsledky průměrné. Nepřesnosti se objevují u prvku ostré obraty. Ve třetí skupině ji činily problémy smyčky a vratné tahy, což se ale tréninkem podařilo odstranit a u psaní již vymizely. Čtvrtá

skupina byla v Adélky podání nadprůměrná, potíž se objevila pouze u prvku srdcovka. Zpočátku programu měla dívka prodloužený hrstičkový úchop, ale ten se programem povedlo odstranit, a tak na konci měla úchop správný špetkový. Myslím si, že program Adélce pomohl nejen k úspěšnému psaní, ale také k přístupu k práci ve škole.

10. Pepa (příloha číslo 10)

Anamnéza: Pepa začal chodit do MŠ ve 4 letech, od počátku býval často nemocný. Kolektivu se straní, příliš se nezapojuje a většinu času tráví sám na svém místě v lavici. Hrubá i jemná motorika je podprůměrná, paměť a pozornost spíše pod normou. To je způsobeno i nedostatkem podmětů pro jeho rozvoj v domácím prostředí. Výtvarné a pracovní činnosti nevyhledává, spíše z nich má obavy a strach.

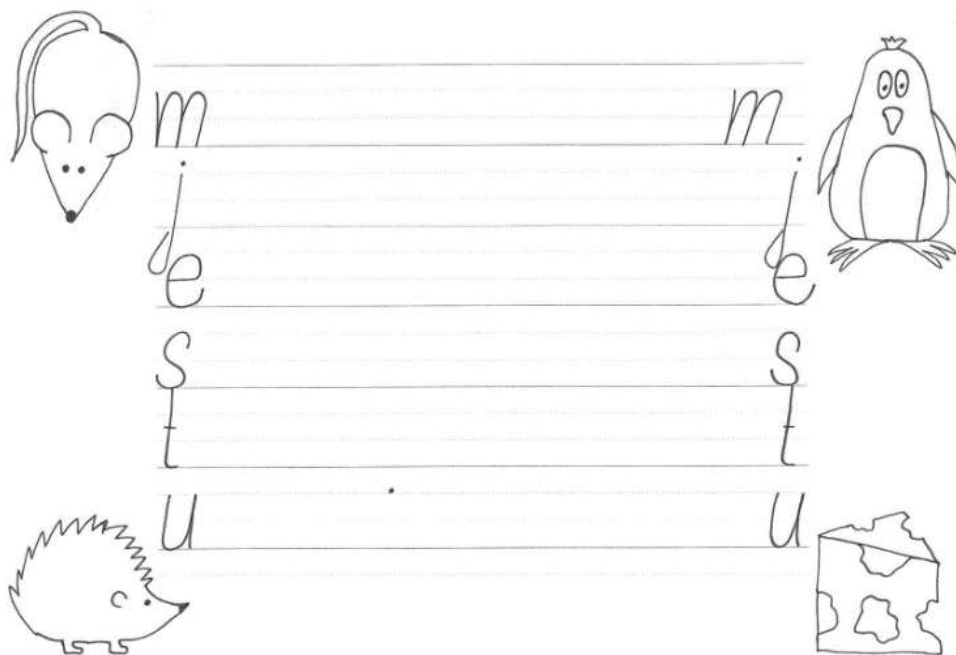
Přístup k práci a zapojení do grafomotorického programu: Program byl pro Pepu spíše stresovou záležitostí. Básničky si nepamatoval a problém mu činil čas při práci, který mu povětšinou nestačil. Potřeboval výraznou slovní a individuální pomoc. Jak vychází z anamnézy, chlapec měl zpočátku z práce obavy, které se však postupně podařily lehce odbourat.

Výsledky a diskuze: Chlapcova úroveň ve zvládnutí grafomotorických cviků je nejnižší ze všech zkoumaných dětí. Podprůměrné výsledky se objevují ve všech skupinách. Ve druhé skupině Pepa zvládl optimálně vlnovku, větší tvary ostrých obrátů a spojené oblouky. Cviky, které zvládl nejlépe ze třetí skupiny jsou pouze horní oblouky s vratným tahem a ležatá osmička. Čtvrtá skupina obsahující elementy písma činila velké obtíže ve cviku ostrý obrat, horní a dolní zátrh a srdcovka. Na počátku programu měl hoch špatný křečovitý úchop s palcem přes tužku, to se však podařilo eliminovat. Na závěr byl shledán správný špetkový úchop, stále však převládalo křečovité držení psací potřeby. Přesto se domnívám, že i u Pepy můžeme říci, že mu program pro úspěšnost ve psaní alespoň trochu pomohl.

6.2 Porovnání psaní jednotlivých písmen

Po ukončení programu na konci 1. ročníku následovalo hodnocení a porovnání přepisu jednotlivých písmen dětí skupiny A s dětmi ze skupiny B. Respondentům byl předložen

pracovní list s tiskacími tvary písmen (viz obrázek 42). Písmo bylo hodnoceno z hlediska tvaru a výšky. I přesto, že děti měly v předloze pomocné linky. V níže uvedených tabulkách č. 1 a 2 je dosažený stupeň hodnocení a průměr za celou skupinu dětí. Obě skupiny tvořily stejný počet dětí, tedy skupina A se skládala z 10 dětí a skupinu B tvořilo rovněž 10 dětí.

Obrázek 42 – Přepis písma z tiskacího na psací – pracovní list, vlastní 2022

Skupina A, která se účastnila přípravného grafomotorického programu, byla při přepisu písma velmi úspěšná. Dosáhla celkového průměru 1,5 (viz tabulka 1). Více než 50 % dětí dodrželo správný tvar i výšku. Pouze v jednom případě měl žák výraznější problémy, které však mohou být zapříčiněny nepodnětným prostředím. Chlapec působí velmi úzkostlivě. Psaní je více křečovitě a často doprovázené strachem z chyby.

Skupina dětí B připravující se pouze standartním způsobem dosáhla průměru 2 (viz tabulka 2). Nejlepšího stupně hodnocení dosáhly pouze 2 děti. Domnívám se, že to může být zapříčiněno tím, že si děti více kreslily nebo vysokou kvalitou výuky psaní v 1. ročníku. Výrazný neúspěch byl zjištěn u 50 % dětí.

Tabulka 1 – Výsledky skupiny dětí A

Dítě	Stupeň hodnocení
Terežka	1
Anežka	1
Standa	1
Fanda	2
Kryštof	1
Eliška	1
Marek	2
Maruška	2
Adélka	1
Pepa	3
Průměr	1,5

Tabulka 2 – Výsledky skupiny dětí B

Dítě	Stupeň hodnocení
A	1
B	3
C	3
D	3
E	3
F	2
G	3
H	1
I	2
J	2
Průměr	2

Při porovnání obou skupin dětí je patrné, že skupina dětí A dosáhla lepších výsledků než skupina dětí B. Z přehledu je patrné, že o 40 % skupina A převýšila skupinu B. Výrazný rozdíl sledujeme i u stupňů hodnocení. Nejhorší a nejlepší stupeň hodnocení je v porovnání obou skupin obráceně. U skupiny respondentů A nacházíme větší zastoupení stupně hodnocení 1 a u skupiny dětí B zastoupení stupněm 3.

6.3 Výsledky rozhovorů

Závěrečný rozhovor byl realizován s každou paní učitelkou zvlášť po skončení přípravného grafomotorického programu. U každé níže uvedené otázky jsou uvedeny odpovědi všech respondentek.

1) Byl metodický materiál srozumitelný a dostačující?

Všechny paní učitelky uvedly, že metodický materiál byl srozumitelný a dostačující. Dvě paní učitelky dále uvedly, že v pracovních listech vidí velký potenciál i co se týče jejich využití do dalších oblastí.

2) Jaké připomínky máte ke grafomotorickému programu?

a) Rytmus a pohyb ve spojení s básní:

Všechny učitelky uvedly totožnou odpověď. Z větší části dětem rytmus a pohyb ve spojení s básní pomáhá, naopak některé děti v práci ruší.

b) Zaujetí obrázkem a básní:

Shoda v odpovědi všech paních učitelek byla taková, že obrázek na pracovním listu dětí vždy přitahoval a zajímal. Básně si děti vždy vyslechly, avšak většina dětí je již později nevnímala.

c) Zapamatování básní:

Všechny paní učitelky se shodly, že některé básně byly příliš dlouhé. Převážná část dětí si je pamatovala pouze při činnosti, avšak k jejich dlouhodobějšímu zapamatování nedocházelo.

d) Pohybové říkadlo na rozcvičení a protažení:

Dvě paní učitelky se shodly, že rozcvičení ani protažení před kreslením nebo psaním nikdy nedělaly. Shledaly v tom kladnou odezvu a stimul pro zařazení do jejich práce. Jedna paní učitelka uvedla, že rozcvičení před kreslením či psaním s dětmi provádí, avšak ne pomocí říkadla. Všechny paní učitelky uvedly, že se rozcvičení a protažení s říkadly děti velmi rychle naučily. Samy se na ně připravovaly a vyžadovaly je.

3) Viděla jste spokojenost s programem u dětí?

V této odpovědi byla shoda všech respondentek, které uvedly, že děti byly s programem spokojené. Jedna paní učitelka uvedla, že u dětí shledávala velkou motivaci a chuť do práce, na kterou se každý den těšily.

4) Byla jste spokojena s programem a viděla jste v něm pomoc s přípravou na psaní u dětí?

Všechny paní učitelky se shodly, že s programem byly spokojené a určitě v něm shledávají podporu pro psaní. Paní učitelka z mateřské školy uvedla, že jí byl program motivací pro vytvoření a realizaci svého vlastního grafomotorického programu pro děti.

Závěr

Diplomová práce se zabývá tématem grafomotoriky a významem soustavné a pravidelné přípravy vedoucí ke správnému úchopu psacích potřeb a úspěchu ve psaní.

V teoretické části se věnujeme grafomotorice a jejímu rozvoji. Popisujeme zde vývoj kresby u dětí dle věku. Následující kapitola pojednává o psaní v prvním ročníku základní školy, se kterým je spojen správný výběr a úchop psací potřeby, poloha těla při psaní i uvolnění ruky. Závěr této části práce je věnován jednotlivým skupinám grafomotorických cviků a grafických prvků, které jsou představeny podle obtížnosti.

V úvodu praktické části byly vytyčeny tři cíle. Prvním z nich bylo **sestavení grafomotorického programu pro děti ve věku 5–7 let**. Program se skládá z celkem 32 pracovních listů. Ke každému z nich byl vytvořen metodický list. Každý metodický list obsahuje téma, cíl, pomůcky, báseň související s pracovním listem a s procvičovaným grafomotorickým prvkem, různé formy motivace, nabídku dalších činností a závěrečnou reflexi. Výběr a vlastní doplnění činností umožňuje rozvíjet kreativitu učitelů.

Druhý cíl byl zaměřen na **aplikaci grafomotorického programu v mateřské škole a v prvním ročníku základní školy**. Program byl realizován částečně v mateřské škole a dokončen se stejnými dětmi v základní škole. Tyto děti tvořily skupinu A. Rozvoj grafomotoriky u nich probíhal realizací programu, ale i běžnou formou výuky v prvopočátečním psaní. Druhou skupinu B tvořily děti, které programem vůbec neprošly a byly připravovány pouze standartním způsobem.

K tomuto cíli byly formulovány dvě výzkumné otázky: **1) Lze realizací navrženého grafomotorického programu naplnit vytyčené cíle?** Z odpovědí respondentek shodně vyplývá, že vytvořený program podporuje soustavnou, systematickou grafomotorickou činnost dětí v MŠ i žáků prvního ročníku ZŠ. Navrženými aktivitami lze vytyčené cíle naplnit.

2) Jaké úpravy programu doporučovaly zapojené paní učitelky? Na základě realizace programu respondentky konstatovaly, že je program vyhovující a není třeba jej upravovat. Kladně byl hodnocen rozmanitý výběr motivace a nabídky dalších činností, které dovolují

každému učiteli individuálně upravit program podle své potřeby. Z uvedených důvodů nebyla v programu navržena žádná úprava.

Na **porovnání úspěšnosti při psaní písmen u skupiny A (realizovaly grafomotorický program) se skupinou B (nerealizovaly grafomotorický program)** se zaměřil třetí cíl praktické části. Pro žáky byl připraven pracovní list orientovaný na správný přepis písmen. Tento list vypracovaly skupiny A i B v závěru prvního ročníku.

K uvedenému cíli byla formulována jedna výzkumná otázka: **Budou děti ze skupiny A, které prošly grafomotorickým programem ve psaní úspěšnější než skupina dětí B, která neprošla grafomotorickým programem?** Pracovní list byl ohodnocen dle vytyčených kritérií, kterými byla velikost, tvar a výška písmen. Pro hodnocení jsme využili klasifikační stupnici 1–3. Z následného porovnání průměrné známky za každou skupinu vyplývá, že žáci skupiny A, kteří byli intenzivněji připravováni, neboť se účastnili realizace grafomotorického programu, byli úspěšnější. Jejich hodnocení bylo lepší o 0,5 stupně.

I když šetření probíhalo na malém vzorku dětí, můžeme usuzovat, že systematickou a pravidelnou, a to již v mateřské škole, lze dosáhnout dobrých výsledků vedoucích k úspěšnému psaní v prvním ročníku základní školy. Proto bychom grafomotorickou přípravu neměli podceňovat, ale naopak jí věnovat dostatečnou pozornost a osvětu. Tato investice se vrátí dětem v podobě jejich úspěšnosti při prvopočátečním psaní.

Předložená diplomová práce může posloužit pedagogům v mateřských školách při rozvoji grafomotoriky. Navržený program je využitelný rovněž v přípravném období prvního ročníku základních škol.

Tvorba této práce mi dala mnoho nových a cenných zkušeností v oblasti grafomotoriky. Získala jsem bližší představu o této problematice a její realizaci v praxi. Vzhledem k tomu, že moje předchozí studium bylo zaměřeno na učitelství pro mateřské školy a nynější studium na učitelství pro první stupeň ZŠ, toto téma mi bylo velmi blízké. Grafomotorický program využiji i ve své budoucí pedagogické praxi.

Seznam použité literatury

Knižní zdroje

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. 2011. *Rozvoj grafomotoriky: jak rozvíjet kreslení a psaní*. Dotisk 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-0977-9.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. 2015. *Školní zralost: Co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. Dotisk 2. vyd. Brno: Edika. ISBN 978-80-266-0973-9.

GAVORA, Peter. 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.

FASNEROVÁ, Martina. 2018. *Prvopočáteční čtení a psaní*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0289-1.

KŘIŠŤANOVÁ, Ladislava. *Metodika psaní levou rukou*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, 1990. ISBN 80-7041-252-6.

KŘIVÁNEK, Zdeněk, Radka WILDOVÁ a kol. 1998. *Didaktika prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Pedagogická fakulta UK v Praze. ISBN 80-86039-55-2.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. 2006. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.

MLČÁKOVÁ, Renata. 2009. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2630-4.

SKUTIL, Martin a kol. 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-778-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2017. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*. Dotisk 1. vyd. Praha: RAABE. ISBN 978-80-7496-333-9.

Internetové zdroje

Grafomotorika.eu [online]. [vid. 2. 2. 2022]. Dostupné z: <http://www.grafomotorika.eu/>

Jak správně psát [online]. [vid. 2. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.jak-spravne-psat.cz/>

JOHNOVÁ, Jana. 2019. Výzkumná sonda do stavu grafomotorické přípravy dětí předškolního věku. In: *Gramotnost, pregramotnost a vzdělávání* [online]. [vid. 30. 3. 2022]. Dostupné z: <https://pages.pedf.cuni.cz/gramotnost/2-2019-2/>

SLAVÍKOVÁ, Marie. 2004. Předškolní dítě a rytmické cítění. In: *Metodický portál RVP* [online]. 14.9.2011 [vid. 2. 2. 2022]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/p/13431/PREDSKOLNI-DITE-A-RYTMICKE-CITENI.html>

Seznam příloh

- Příloha 1 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Terezky
- Příloha 2 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Anežky
- Příloha 3 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Standy
- Příloha 4 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Fandy
- Příloha 5 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Kryštofa
- Příloha 6 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Elišky
- Příloha 7 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Marka
- Příloha 8 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Marušky
- Příloha 9 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Adélky
- Příloha 10 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Pepy
- Příloha 11 – Ukázka pracovních listů: Terezka
- Příloha 12 – Ukázka pracovních listů: Anežka
- Příloha 13 – Ukázka pracovních listů: Standa
- Příloha 14 – Ukázka pracovních listů: Fanda
- Příloha 15 – Ukázka pracovních listů: Kryštof
- Příloha 16 – Ukázka pracovních listů: Eliška
- Příloha 17 – Ukázka pracovních listů: Marek
- Příloha 18 – Ukázka pracovních listů: Maruška
- Příloha 19 – Ukázka pracovních listů: Adélka
- Příloha 20 – Ukázka pracovních listů: Pepa
- Příloha 21 – Ukázka pracovního listu: Dítě 2
- Příloha 22 – Ukázka pracovního listu: Dítě 1
- Příloha 23 – Ukázka pracovního listu: Dítě 4
- Příloha 24 – Ukázka pracovního listu: Dítě 3
- Příloha 25 – Ukázka pracovního listu: Dítě 6
- Příloha 26 – Ukázka pracovního listu: Dítě 5
- Příloha 27 – Ukázka pracovního listu: Dítě 8
- Příloha 28 – Ukázka pracovního listu: Dítě 7
- Příloha 29 – Pracovní list I/1A, Müllerová, Johnová
- Příloha 30 – Pracovní list I/1B, Müllerová, Johnová

Příloha 31 – Pracovní list I/2A, Müllerová, Johnová
Příloha 32 – Pracovní list I/2B, Müllerová, Johnová
Příloha 33 – Pracovní list I/3, Müllerová, Johnová
Příloha 34 – Pracovní list I/4, Müllerová, Johnová
Příloha 35 – Pracovní list I/5, Müllerová, Johnová
Příloha 36 – Pracovní list I/6A, Müllerová, Johnová
Příloha 37 – Pracovní list I/6B, Müllerová, Johnová
Příloha 38 – Pracovní list I/7, Müllerová, Johnová
Příloha 39 – Pracovní list II/1, Müllerová, Johnová
Příloha 40 – Pracovní list II/2, Müllerová, Johnová
Příloha 41 – Pracovní list II/3, Müllerová, Johnová
Příloha 42 – Pracovní list II/4, Müllerová, Johnová
Příloha 43 – Pracovní list II/5A, Müllerová, Johnová
Příloha 44 – Pracovní list II/5B, Müllerová, Johnová
Příloha 45 – Pracovní list II/5C, Müllerová, Johnová
Příloha 46 – Pracovní list II/5D, Müllerová, Johnová
Příloha 47 – Pracovní list II/6A, Müllerová, Johnová
Příloha 48 – Pracovní list II/6B, Müllerová, Johnová
Příloha 49 – Pracovní list II/6C, Müllerová, Johnová
Příloha 50 – Pracovní list III/1, Müllerová, Johnová
Příloha 51 – Pracovní list III/2, Müllerová, Johnová
Příloha 52 – Pracovní list III/3, Müllerová, Johnová
Příloha 53 – Pracovní list III/4, Müllerová, Johnová
Příloha 54 – Pracovní list III/5, Müllerová, Johnová
Příloha 55 – Pracovní list III/6, Müllerová, Johnová
Příloha 56 – Pracovní list III/7, Müllerová, Johnová
Příloha 57 – Pracovní list IV/1-4, Müllerová, Johnová
Příloha 58 – Pracovní list IV/5, Müllerová, Johnová
Příloha 59 – Pracovní list IV/6, Müllerová, Johnová
Příloha 60 – Pracovní list IV/7, Müllerová, Johnová
Příloha 61 – Pracovní list přepis písma z tiskacího na psací, vlastní

Příloha 1 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Terezky

1. skupina grafomotorických cviků			
Terezka	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
I/1A	1		
I/1B	1		
I/2A	1		
I/2B	1		
I/3	1		
I/4			3
I/5			3
I/6A	1		
I/6B	1		
I/7	1		

2. skupina grafomotorických cviků			
Terezka	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
II/1		2	
II/2	1		
II/3	1		
II/4		2	
II/5A	1		
II/5B		2	
II/5C	1		
II/5D	1		
II/6A		2	
II/6B	1		
II/6C	1		

3. skupina grafomotorických cviků			
Terezka	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
III/1	1		
III/2		2	
III/3	1		
III/4	1		
III/5	1		
III/6		2	
III/7		2	

4. skupina grafomotorických cviků			
Terezka	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
IV/1–4	1		
IV/5	1		
IV/6	1		
IV/7		2	

Příloha 2 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Anežky

1. skupina grafomotorických cviků			
Anežka	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
I/1A	1		
I/1B		2	
I/2A	1		
I/2B		2	
I/3		2	
I/4	1		
I/5			3
I/6A		2	
I/6B		2	
I/7		2	

2. skupina grafomotorických cviků			
Anežka	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
II/1		2	
II/2	1		
II/3	1		
II/4		2	
II/5A	1		
II/5B	1		
II/5C	1		
II/5D	1		
II/6A	1		
II/6B		2	
II/6C		2	

3. skupina grafomotorických cviků			
Anežka	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
III/1	1		
III/2		2	
III/3	1		
III/4		2	
III/5	1		
III/6	1		
III/7		2	

4. skupina grafomotorických cviků			
Anežka	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
IV/1–4	1		
IV/5		2	
IV/6	1		
IV/7	1		

Příloha 3 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Standy

1. skupina grafomotorických cviků			
Standa	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
I/1A	1		
I/1B	1		
I/2A	1		
I/2B		2	
I/3	1		
I/4	1		
I/5		2	
I/6A		2	
I/6B		2	
I/7		2	

2. skupina grafomotorických cviků			
Standa	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
II/1	1		
II/2	1		
II/3	1		
II/4	1		
II/5A	1		
II/5B	1		
II/5C	1		
II/5D	1		
II/6A	1		
II/6B	1		
II/6C	1		

3. skupina grafomotorických cviků			
Standa	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
III/1	1		
III/2		2	
III/3	1		
III/4		2	
III/5		2	
III/6	1		
III/7	1		

4. skupina grafomotorických cviků			
Standa	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
IV/1–4	1		
IV/5		2	
IV/6	1		
IV/7		2	

Příloha 4 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Fandy

1. skupina grafomotorických cviků				2. skupina grafomotorických cviků			
Fanda	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3	Fanda	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
I/1A		2		II/1			3
I/1B	1			II/2		2	
I/2A		2		II/3		2	
I/2B		2		II/4	1		
I/3		2		II/5A			3
I/4		2		II/5B	1		
I/5		2		II/5C	1		
I/6A		2		II/5D	1		
I/6B		2		II/6A	1		
I/7	1			II/6B	1		
				II/6C	1		

3. skupina grafomotorických cviků				4. skupina grafomotorických cviků			
Fanda	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3	Fanda	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
III/1		2		IV/1–4	1		
III/2			3	IV/5		2	
III/3	1			IV/6	1		
III/4		2		IV/7		2	
III/5	1						
III/6	1						
III/7		2					

Příloha 5 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Kryštofa

1. skupina grafomotorických cviků				2. skupina grafomotorických cviků			
Kryštof	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3	Kryštof	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
I/1A	1			II/1	1		
I/1B		2		II/2		2	
I/2A		2		II/3		2	
I/2B		2		II/4	1		
I/3	1			II/5A		2	
I/4			3	II/5B		2	
I/5		2		II/5C	1		
I/6A		2		II/5D	1		
I/6B	1			II/6A	1		
I/7	1			II/6B	1		
				II/6C		2	

3. skupina grafomotorických cviků				4. skupina grafomotorických cviků			
Kryštof	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3	Kryštof	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
III/1	1			IV/1–4	1		
III/2	1			IV/5	1		
III/3	1			IV/6	1		
III/4	1			IV/7	1		
III/5		2					
III/6	1						
III/7	1						

Příloha 6 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Elišky

1. skupina grafomotorických cviků				2. skupina grafomotorických cviků			
Eliška	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3	Eliška	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
I/1A	1			II/1		2	
I/1B	1			II/2	1		
I/2A		2		II/3	1		
I/2B	1			II/4	1		
I/3			3	II/5A	1		
I/4			3	II/5B		2	
I/5	1			II/5C		2	
I/6A		2		II/5D	1		
I/6B	1			II/6A	1		
I/7		2		II/6B	1		
				II/6C	1		
3. skupina grafomotorických cviků				4. skupina grafomotorických cviků			
Eliška	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3	Eliška	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
III/1	1			IV/1–4	1		
III/2	1			IV/5	1		
III/3	1			IV/6	1		
III/4	1			IV/7		2	
III/5	1						
III/6	1						
III/7		2					

Příloha 7 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Marka

2. skupina grafomotorických cviků			
Marek	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
II/1	1		
II/2	1		
II/3		2	
II/4	1		
II/5A	1		
II/5B		2	
II/5C		2	
II/5D	1		
II/6A	1		
II/6B	1		
II/6C	1		

3. skupina grafomotorických cviků			
Marek	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
III/1	1		
III/2		2	
III/3	1		
III/4		2	
III/5	1		
III/6	1		
III/7		2	

4. skupina grafomotorických cviků			
Marek	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
IV/1–4	1		
IV/5		2	
IV/6	1		
IV/7		2	

Příloha 8 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Marušky

2. skupina grafomotorických cviků			
Maruška	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
II/1	1		
II/2	1		
II/3		2	
II/4		2	
II/5A			3
II/5B		2	
II/5C		2	
II/5D	1		
II/6A		2	
II/6B	1		
II/6C	1		

3. skupina grafomotorických cviků			
Maruška	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
III/1	1		
III/2		2	
III/3	1		
III/4		2	
III/5		2	
III/6	1		
III/7			3

4. skupina grafomotorických cviků			
Maruška	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
IV/1–4			3
IV/5			3
IV/6		2	
IV/7			3

Příloha 9 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Adélky

2. skupina grafomotorických cviků			
Adélka	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
II/1	1		
II/2	1		
II/3	1		
II/4	1		
II/5A		2	
II/5B	1		
II/5C		2	
II/5D	1		
II/6A	1		
II/6B	1		
II/6C		2	

3. skupina grafomotorických cviků			
Adélka	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
III/1	1		
III/2		2	
III/3		2	
III/4		2	
III/5	1		
III/6	1		
III/7		2	

4. skupina grafomotorických cviků			
Adélka	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
IV/1–4	1		
IV/5	1		
IV/6	1		
IV/7		2	

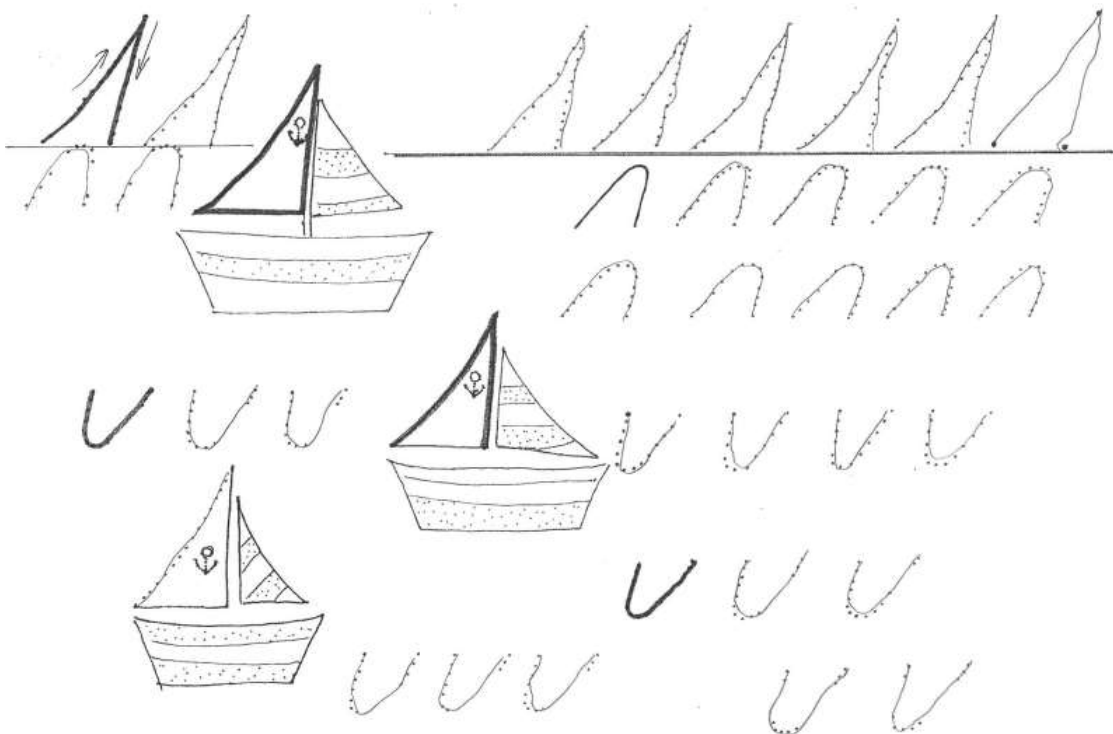
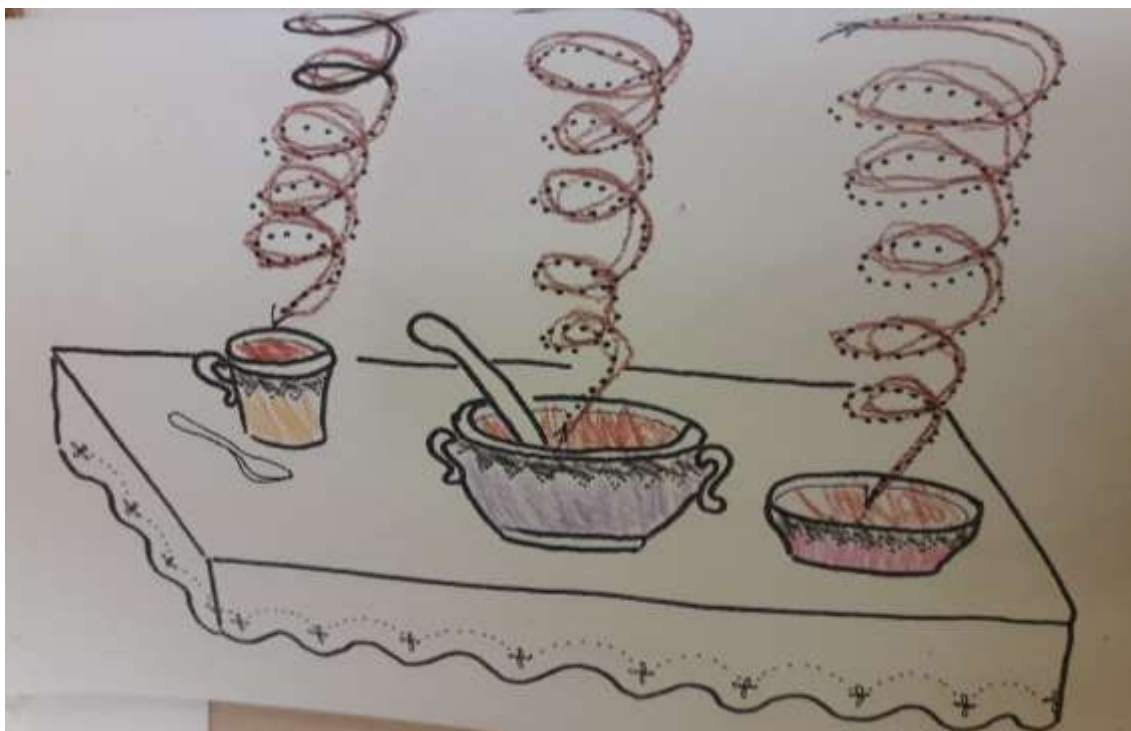
Příloha 10 – Tabulka zobrazující hodnocení pracovních listů u Pepy

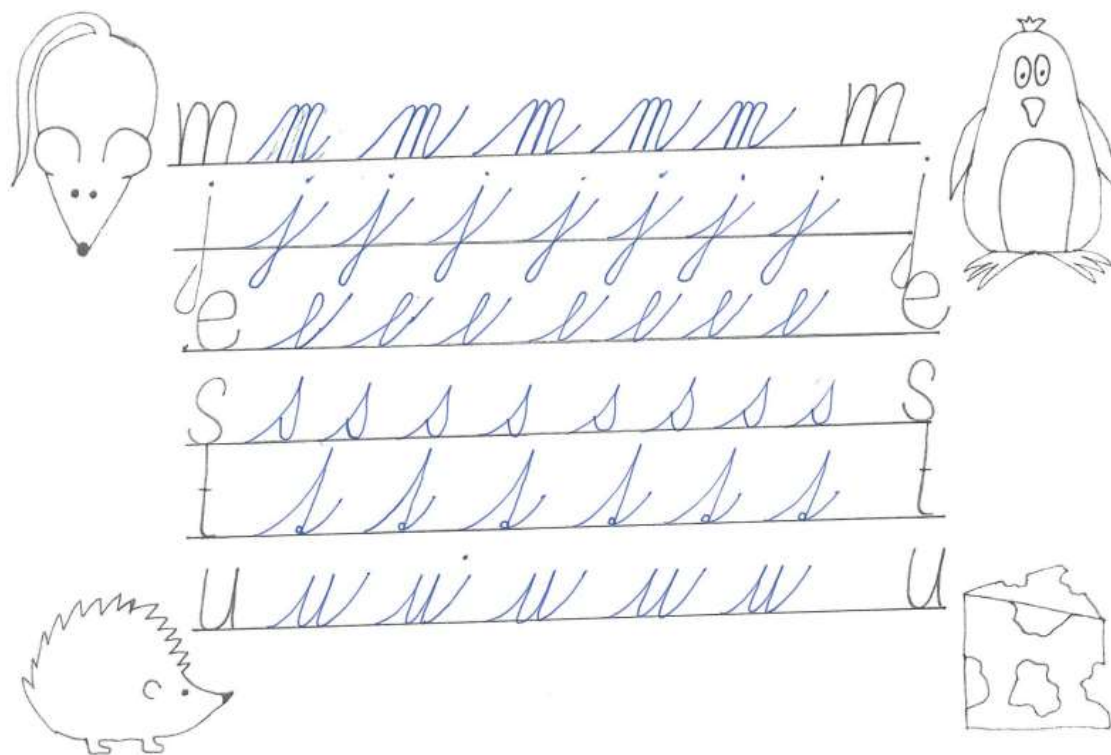
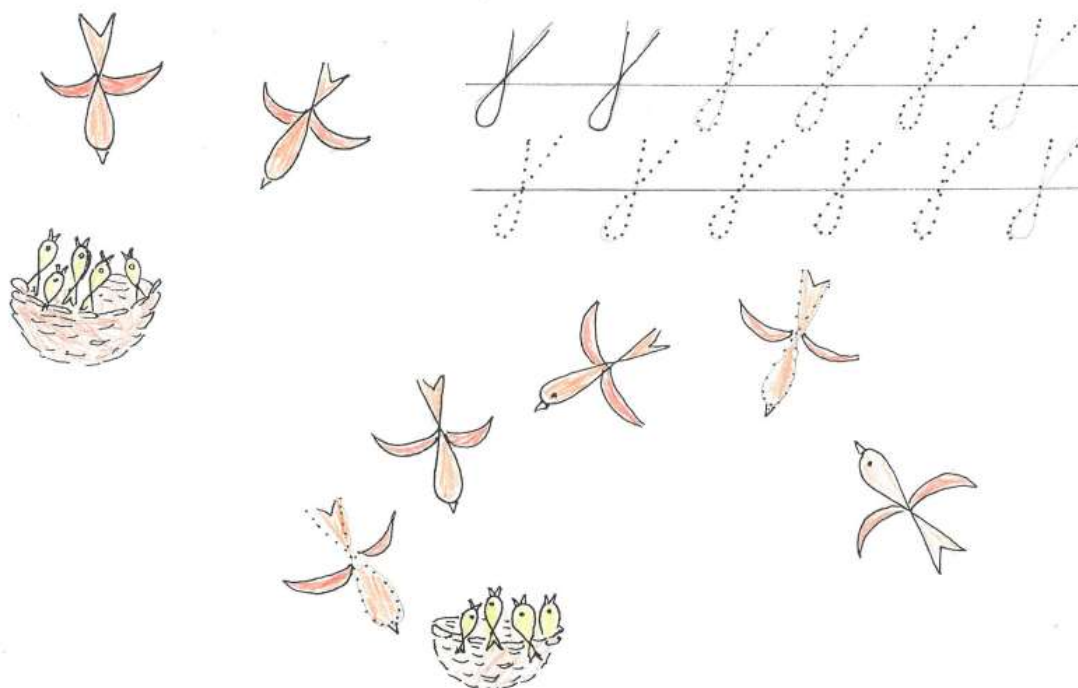
2. skupina grafomotorických cviků			
Pepa	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
II/1		2	
II/2		2	
II/3	1		
II/4		2	
II/5A		2	
II/5B	1		
II/5C	1		
II/5D		2	
II/6A	1		
II/6B	1		
II/6C		2	

3. skupina grafomotorických cviků			
Pepa	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
III/1		2	
III/2		2	
III/3	1		
III/4		2	
III/5		2	
III/6	1		
III/7			3

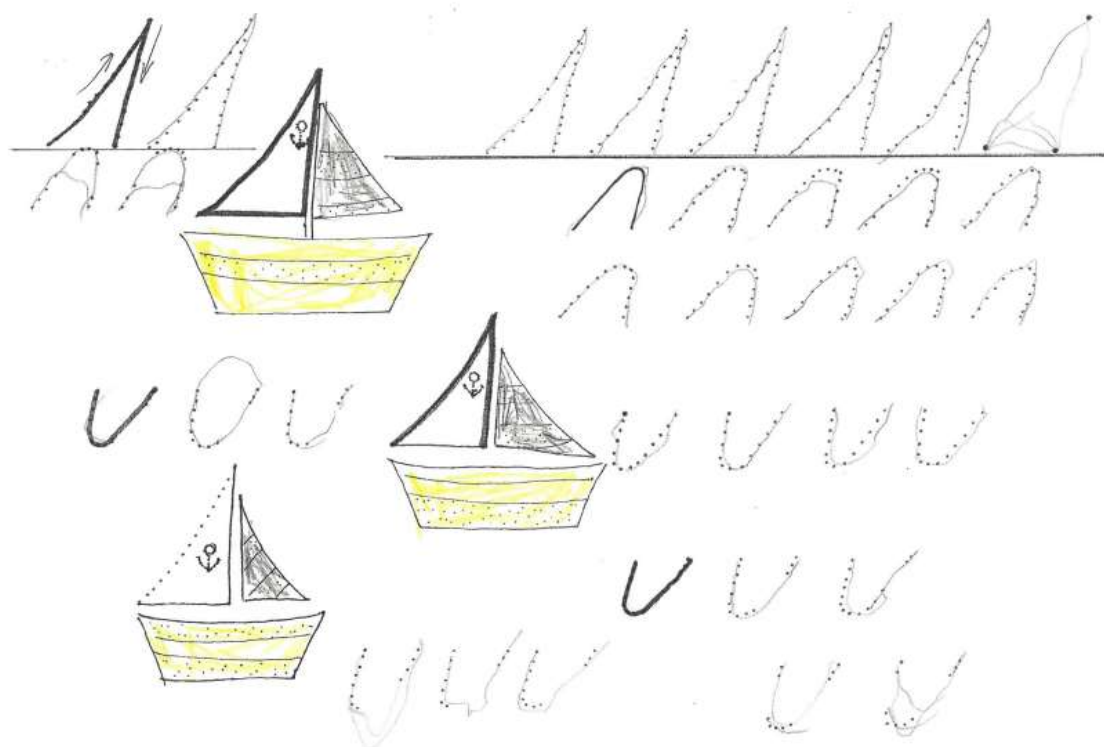
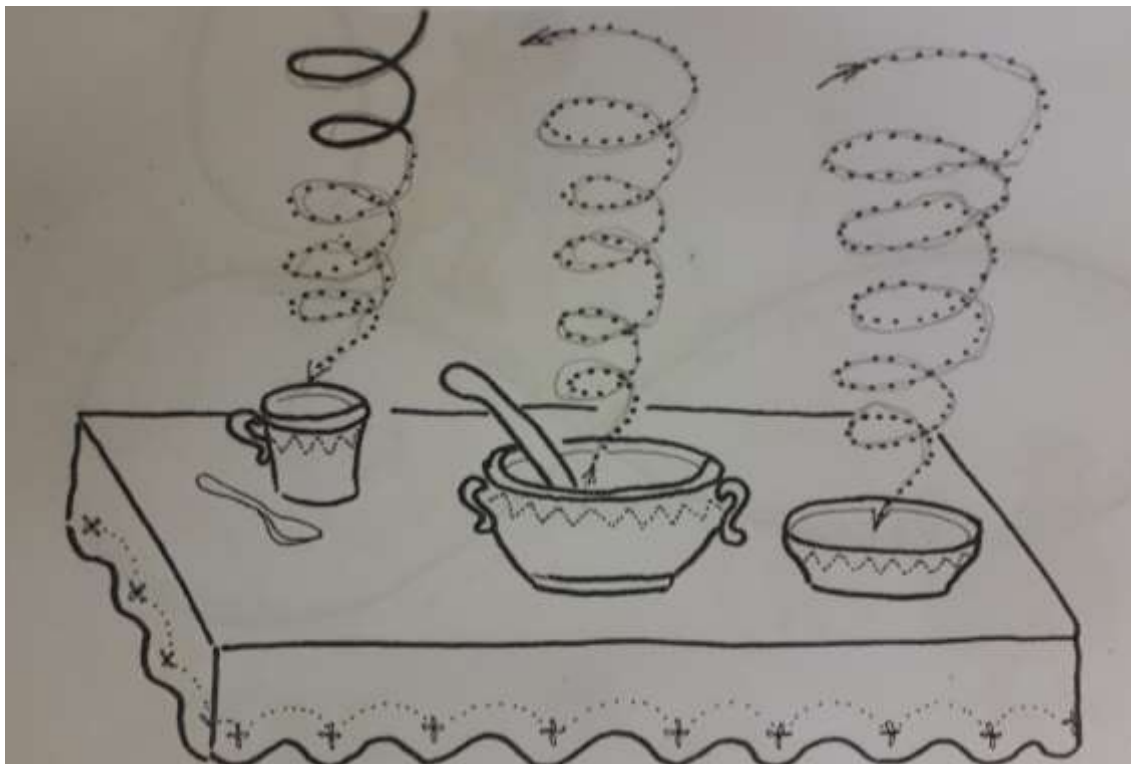
4. skupina grafomotorických cviků			
Pepa	Stupeň 1	Stupeň 2	Stupeň 3
IV/1–4			3
IV/5		2	
IV/6			3
IV/7		2	

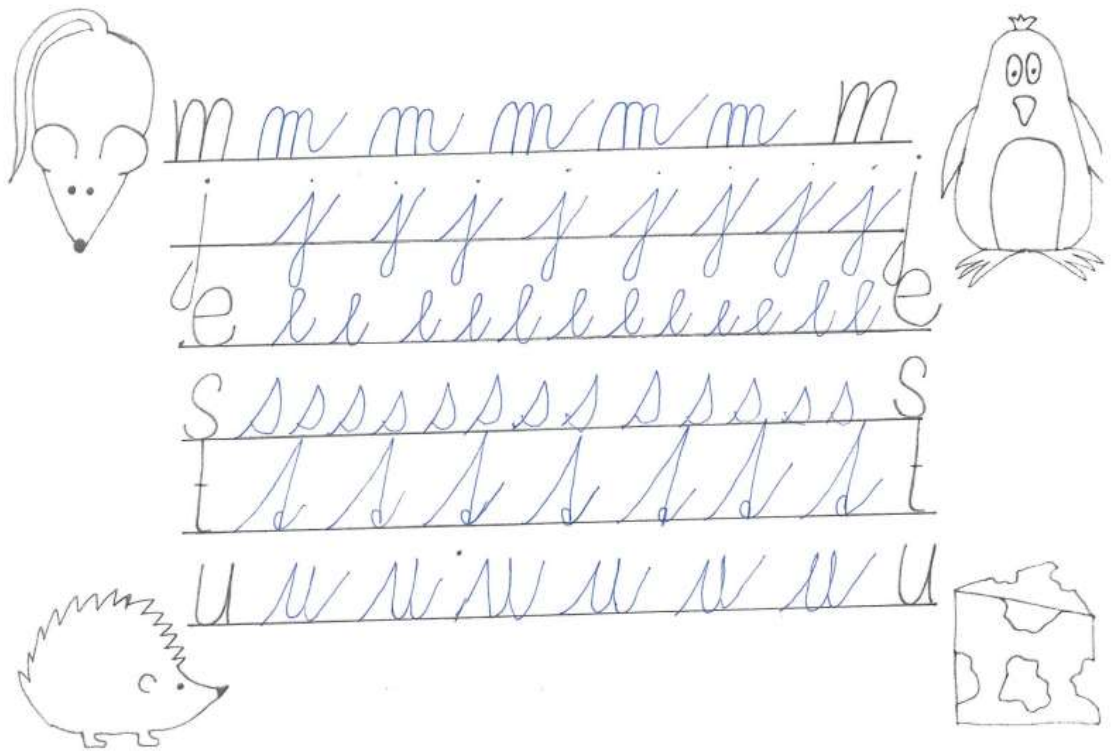
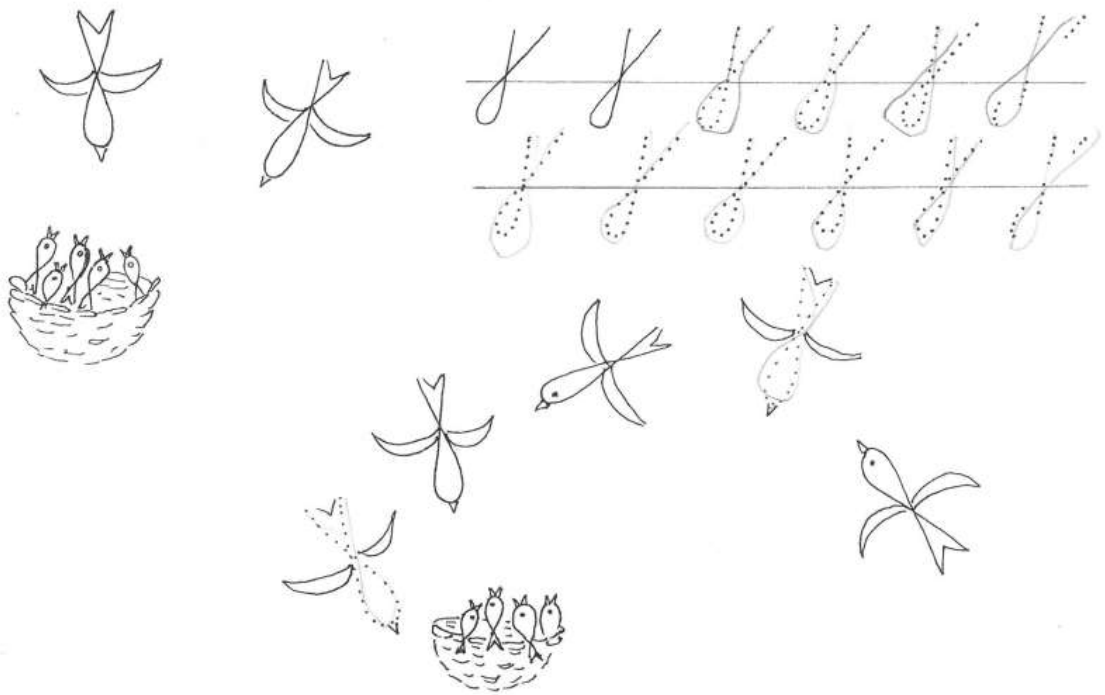
Příloha 11 – Ukázka pracovních listů: Terežka

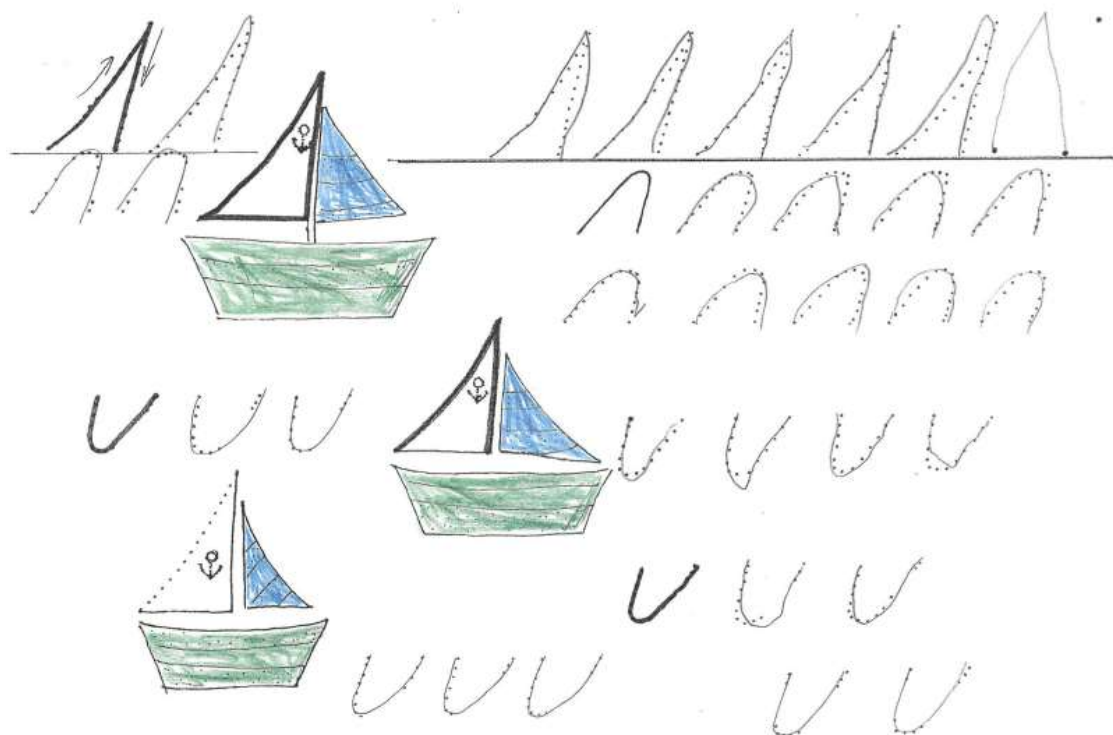
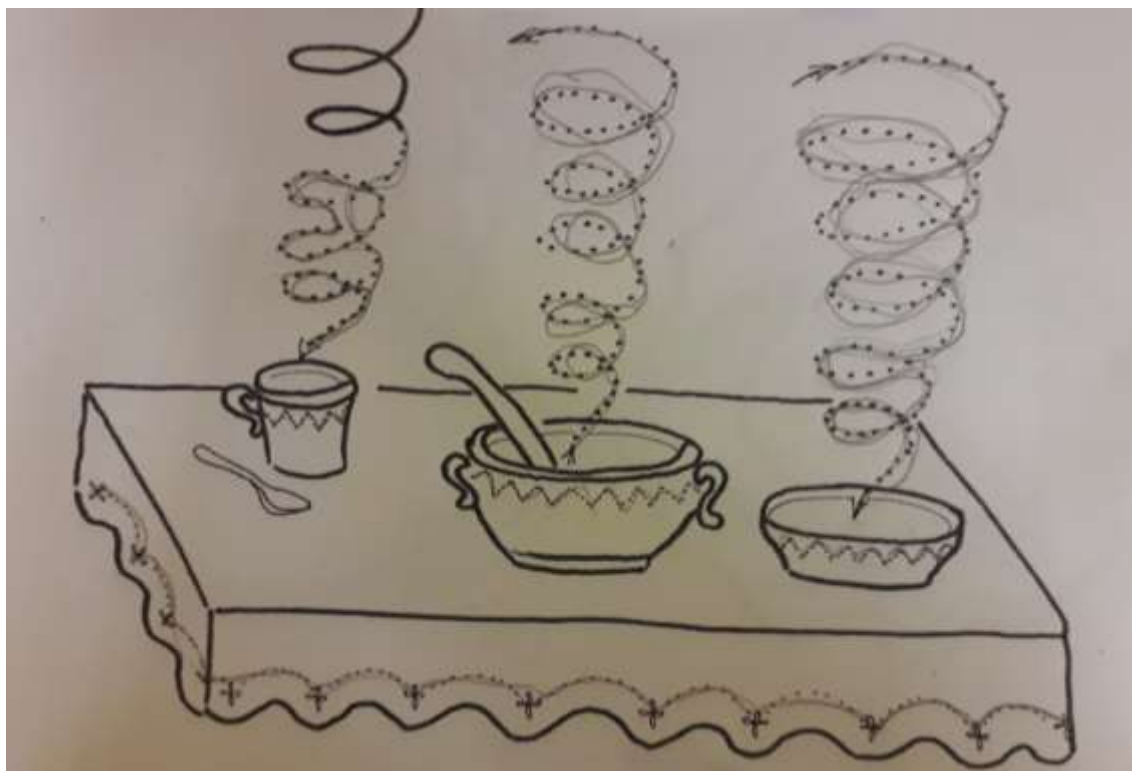

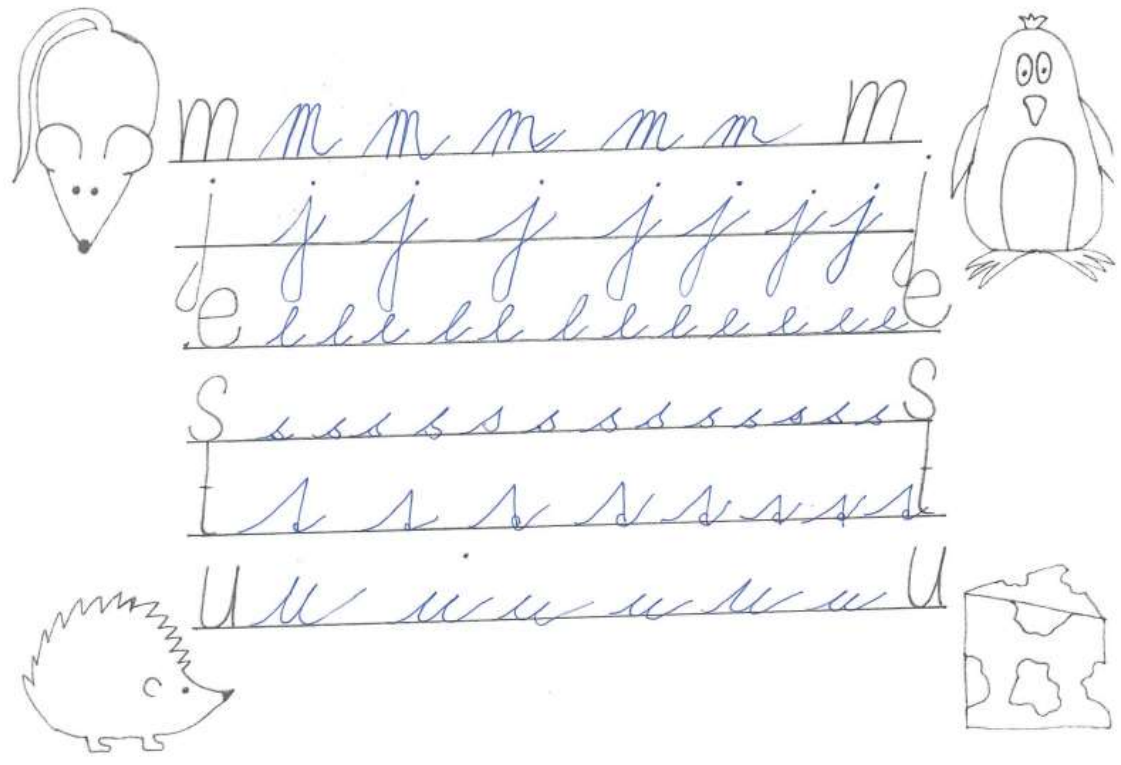
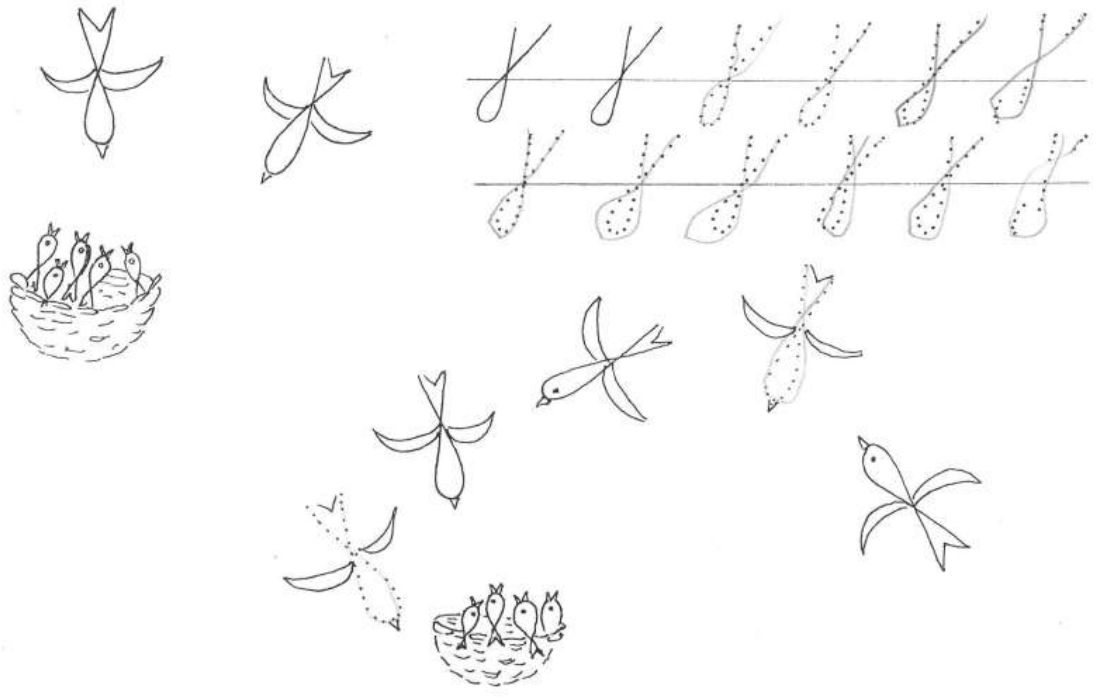
Příloha 12 – Ukázka pracovních listů: Anežka

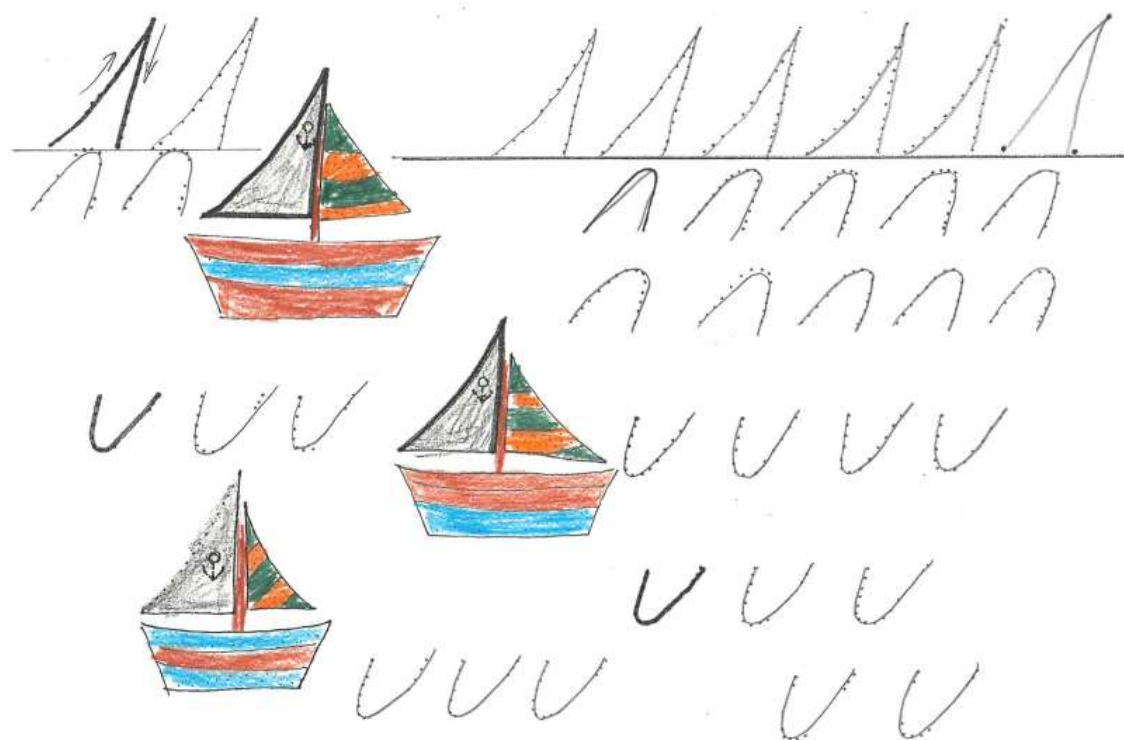
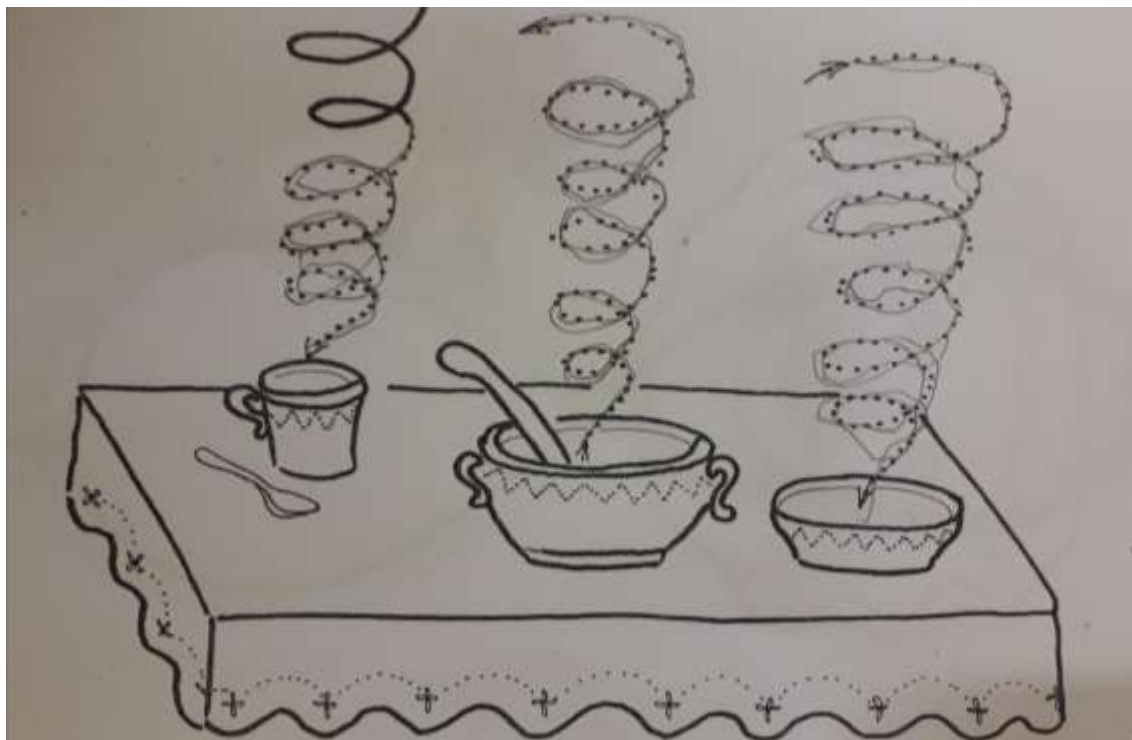

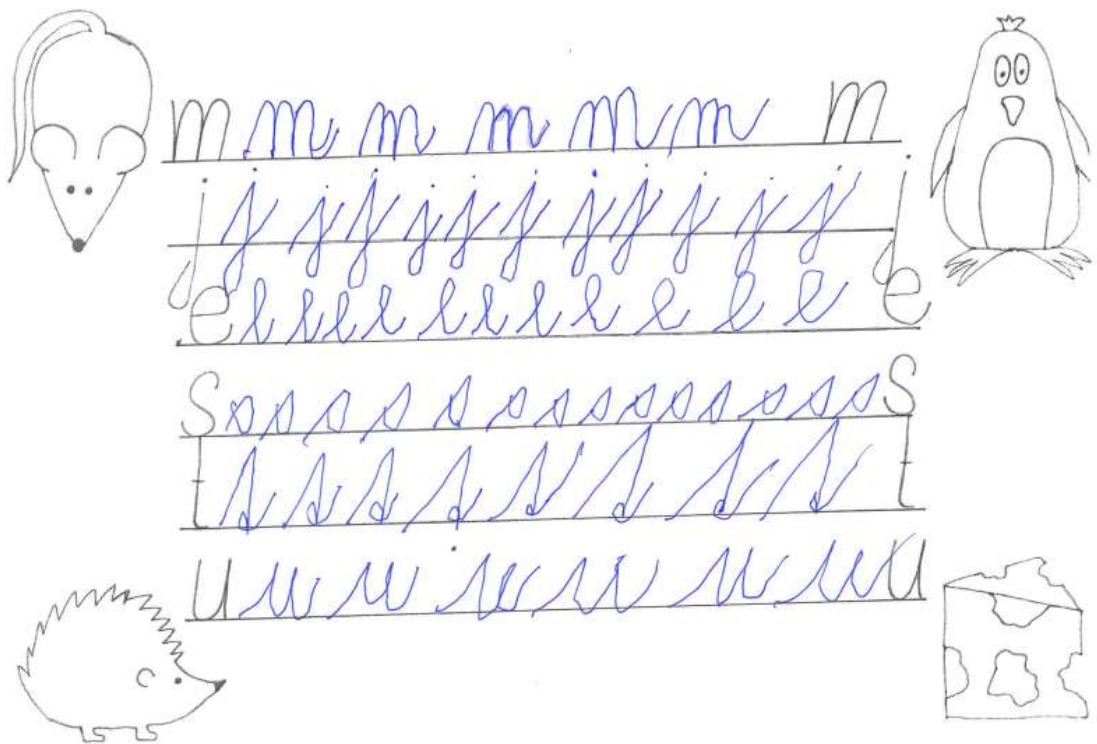
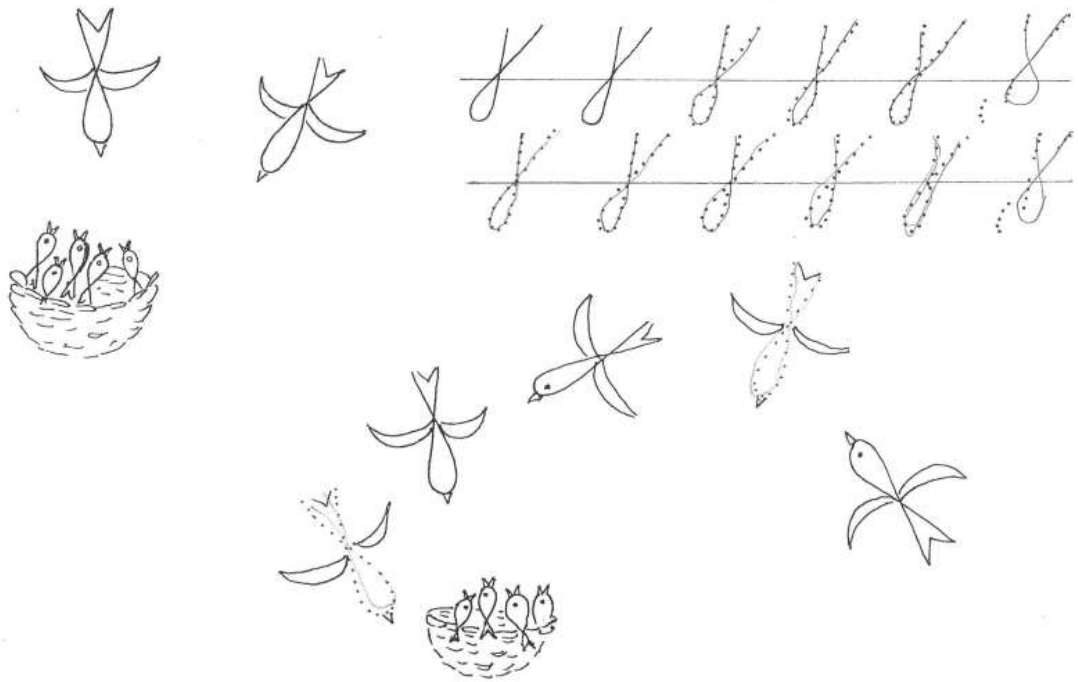
Příloha 13 – Ukázka pracovních listů: Standa

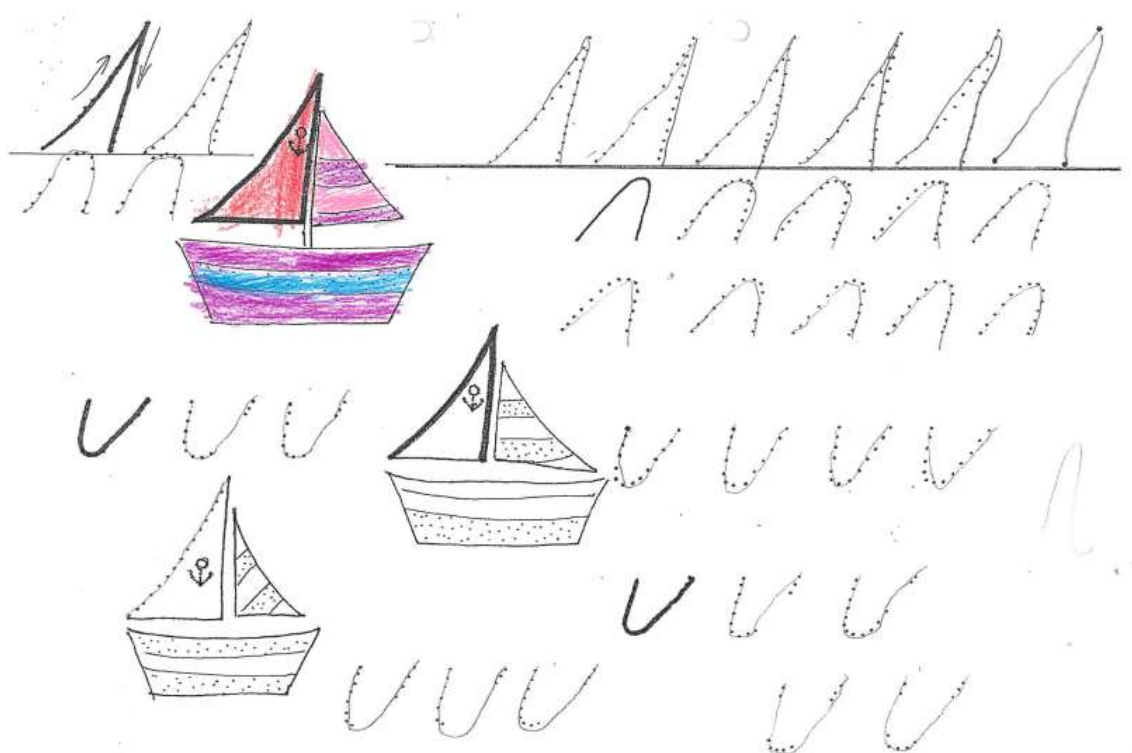
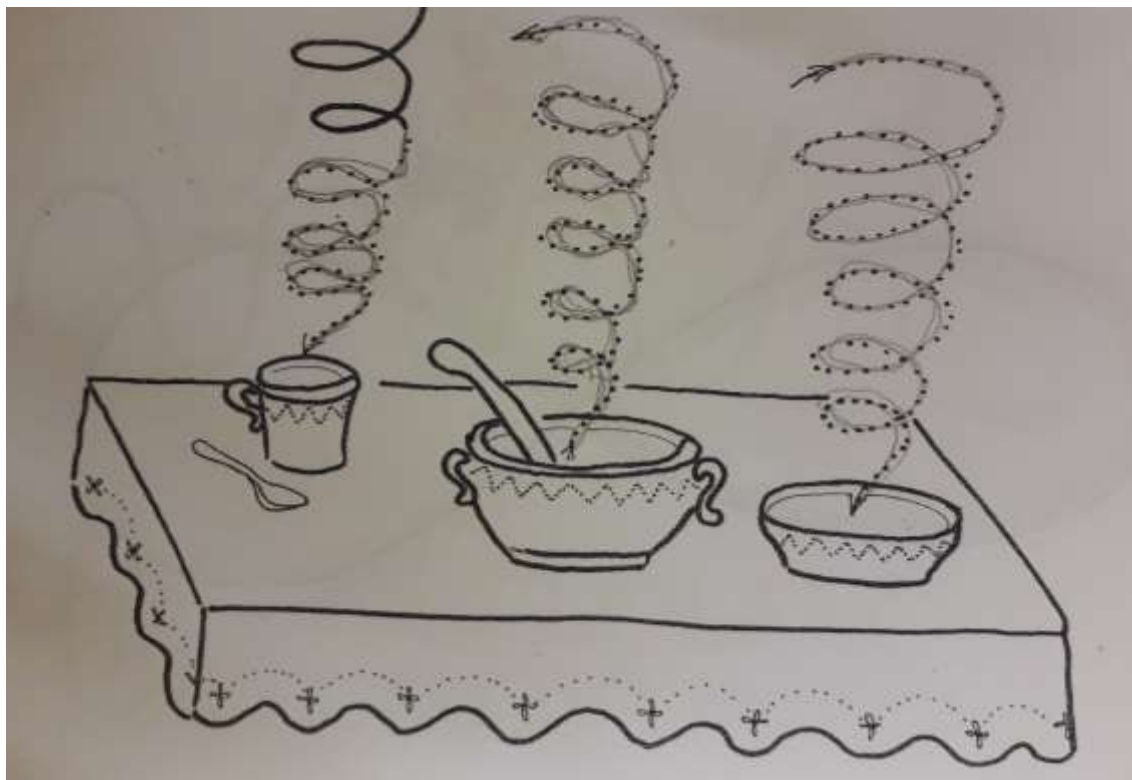

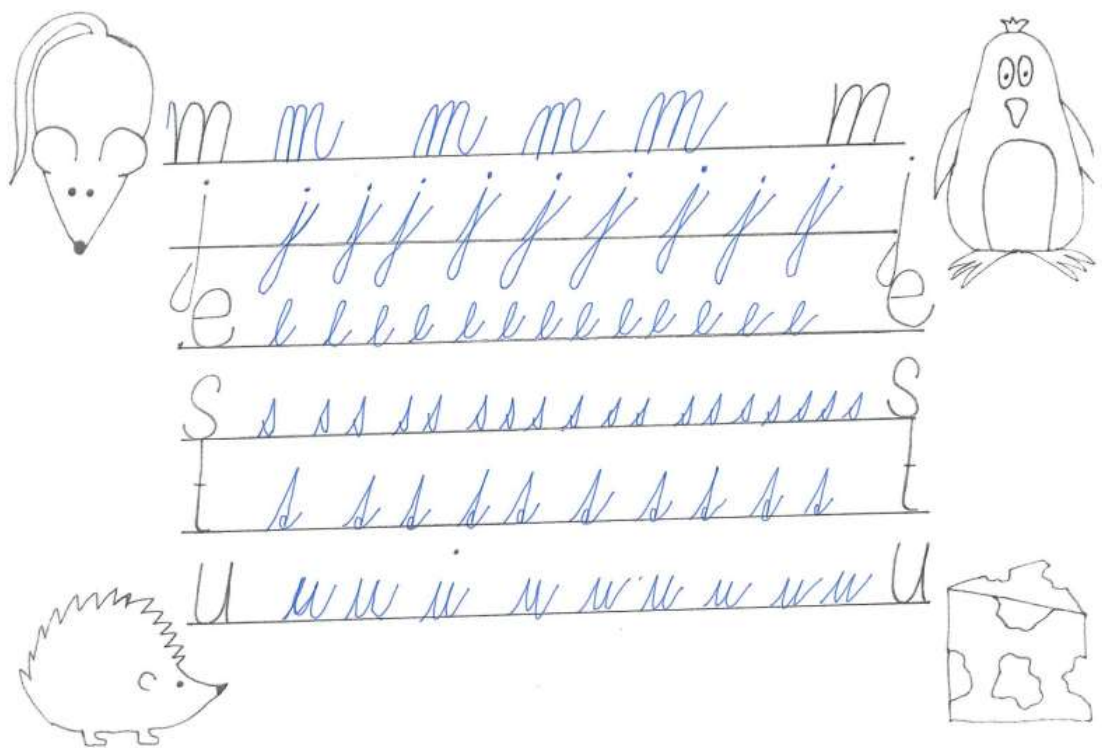
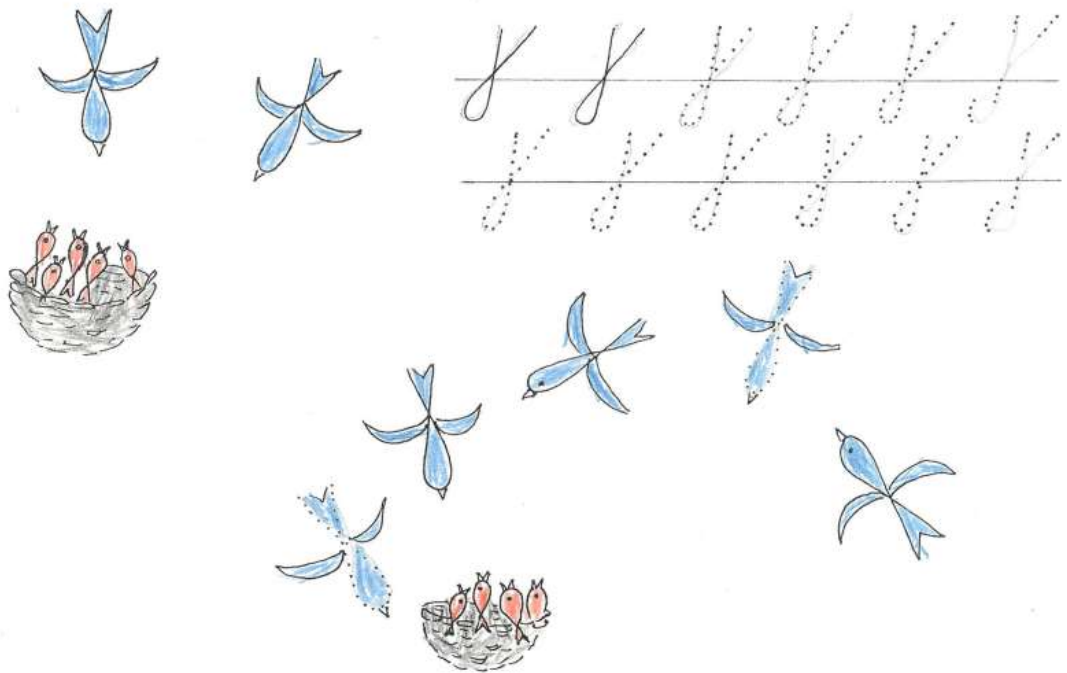
Příloha 14 – Ukázka pracovních listů: Fanda

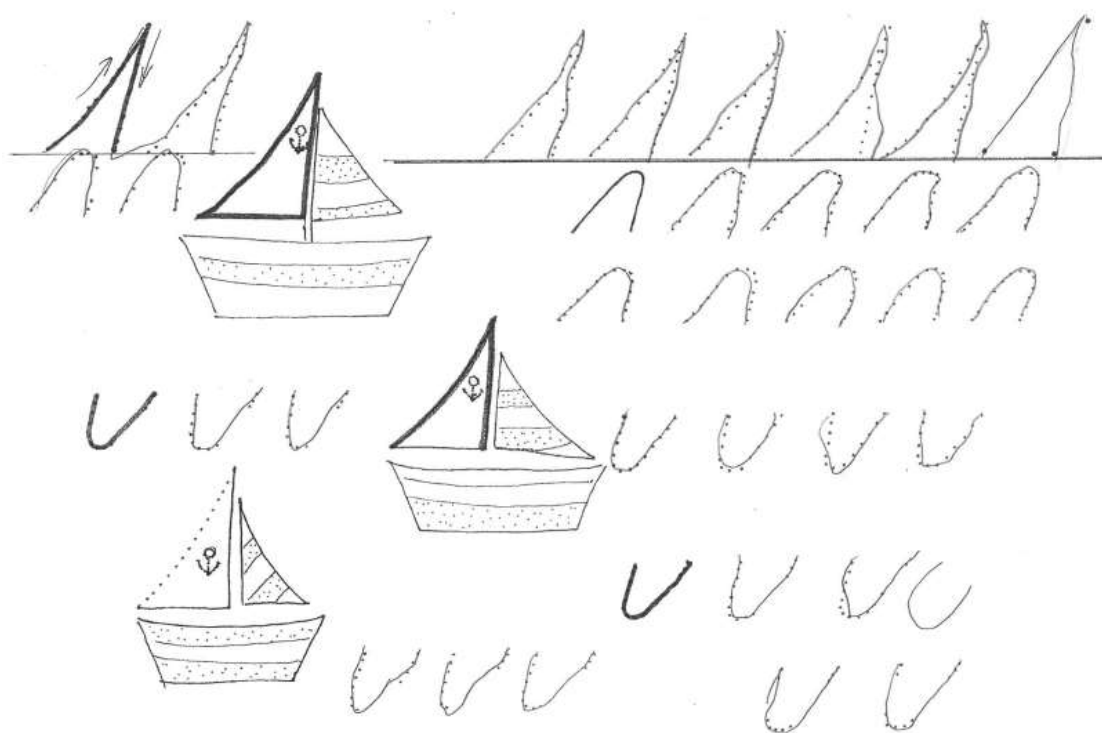
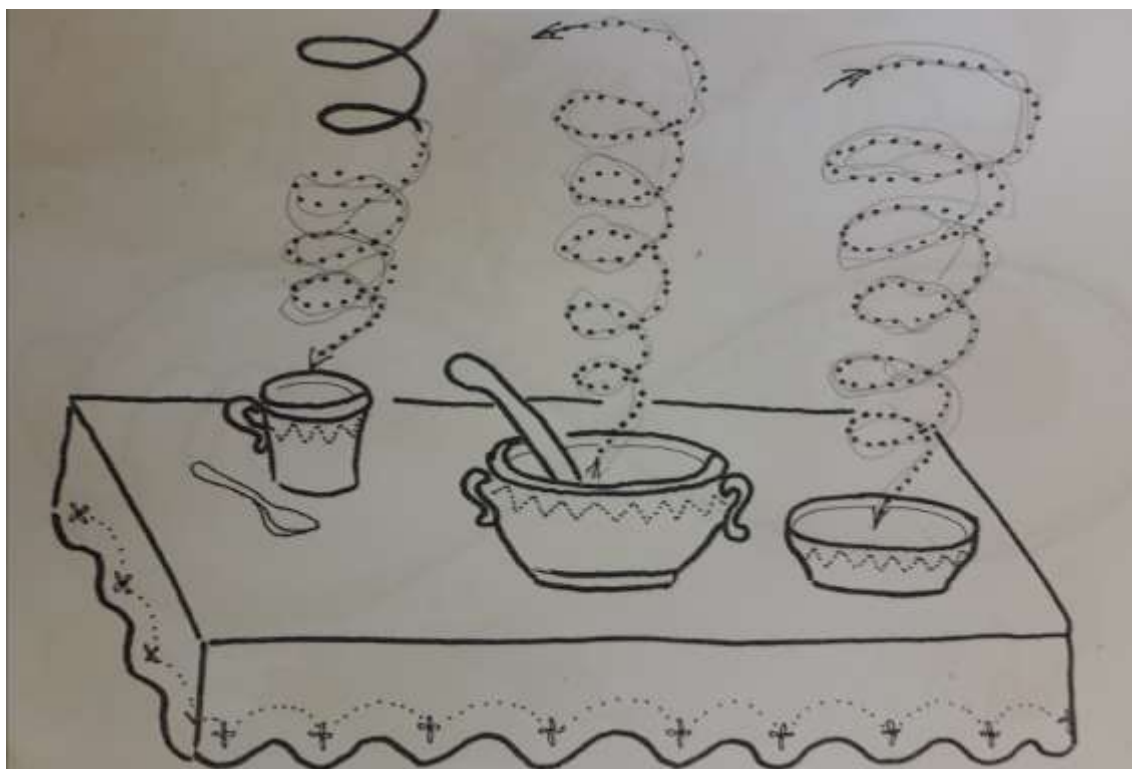

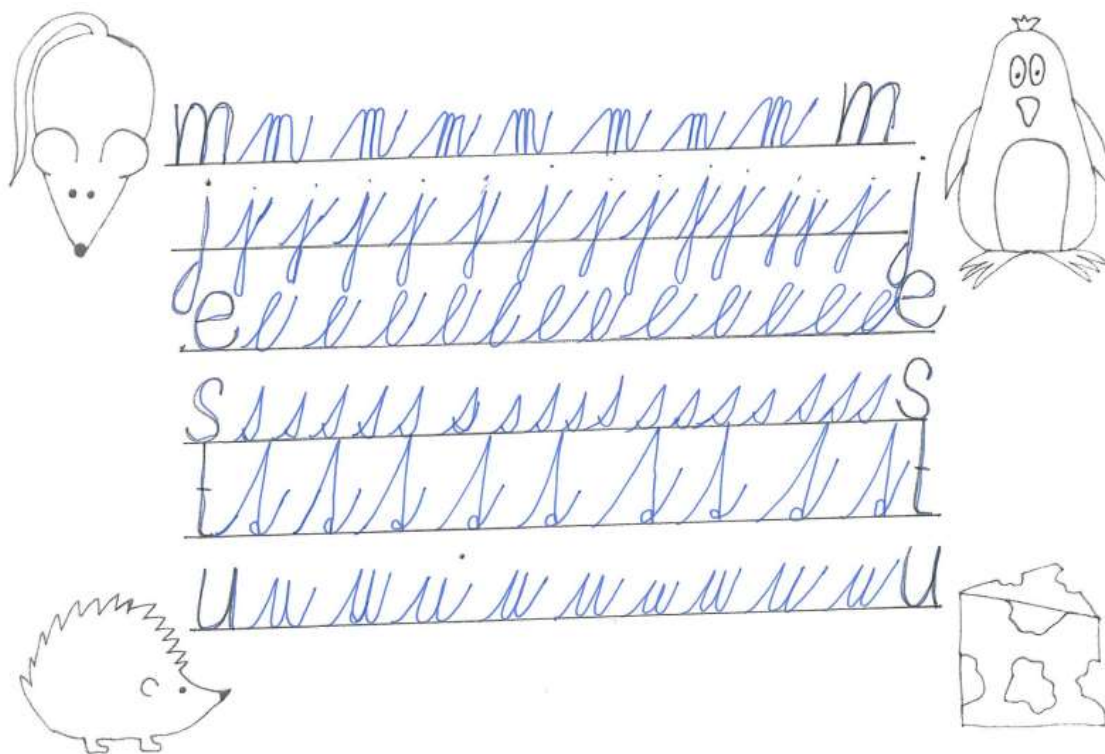
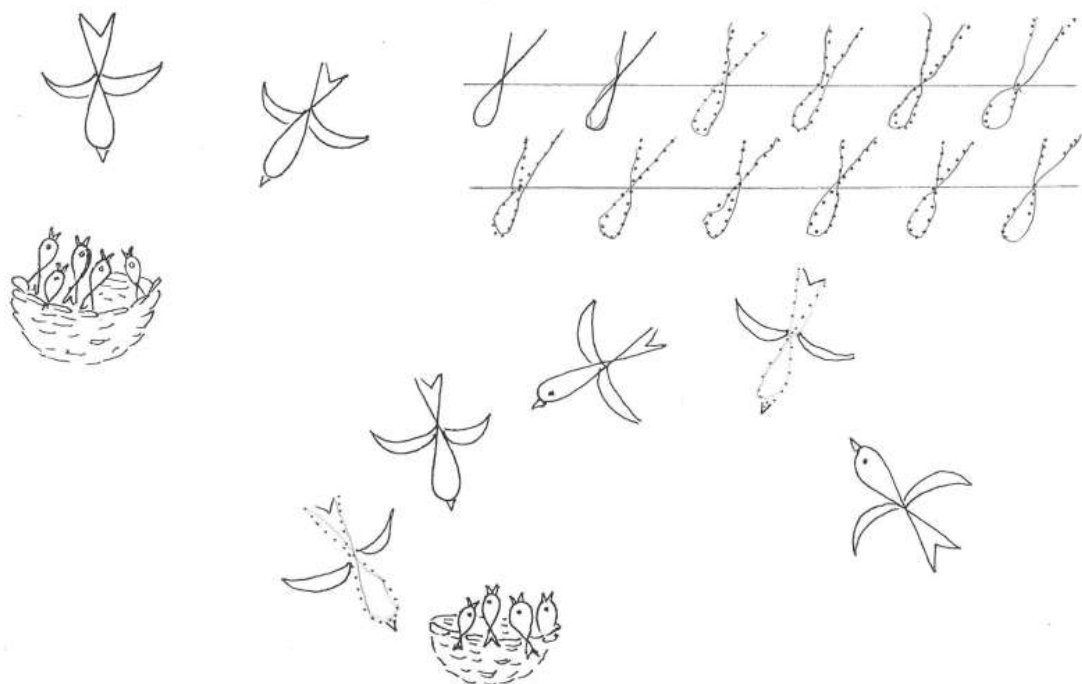
Příloha 15 – Ukázka pracovních listů: Kryštof

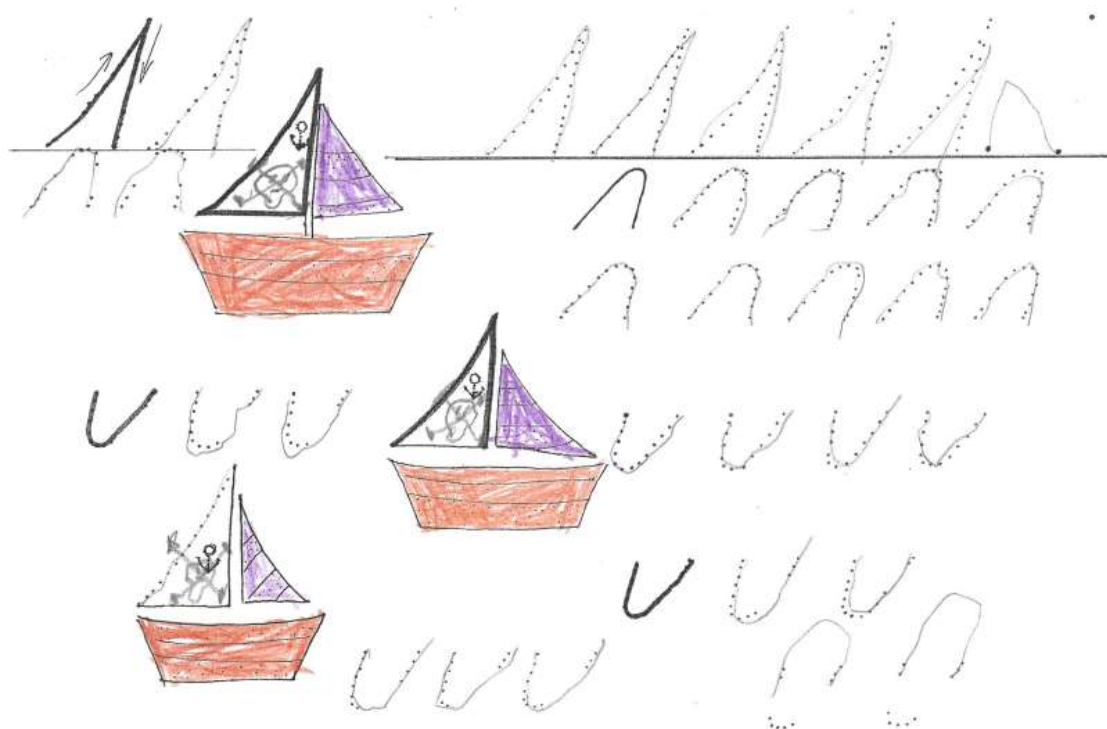
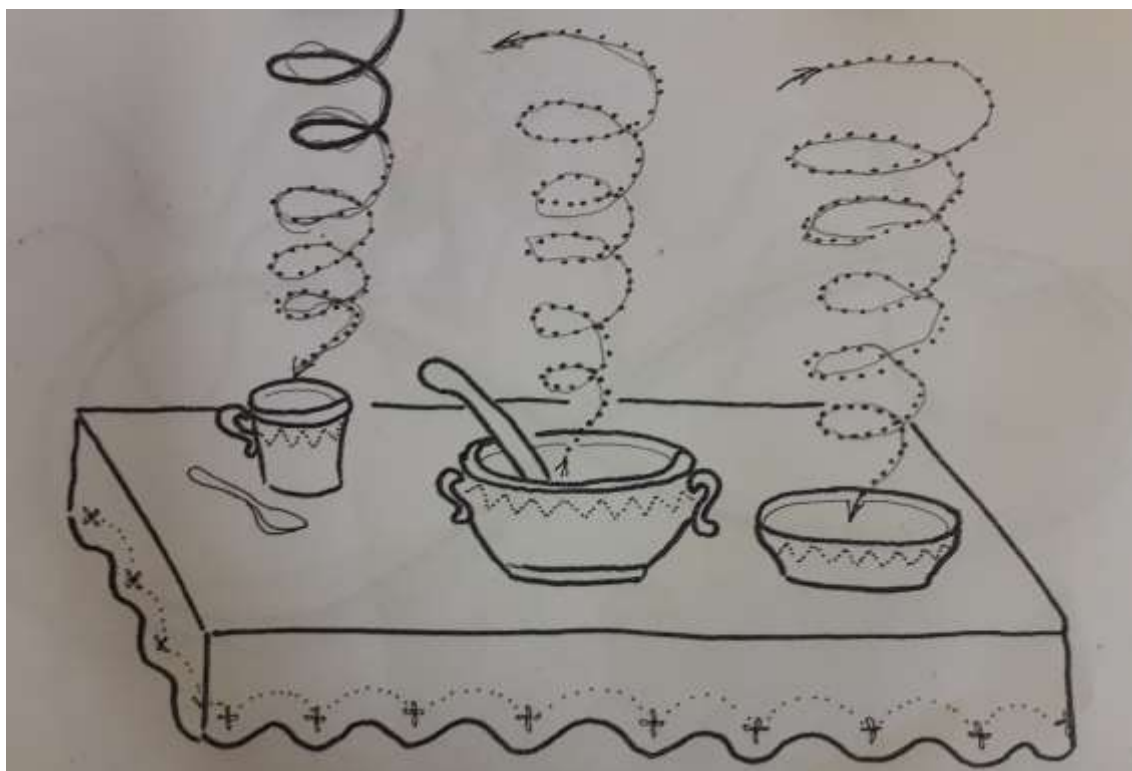

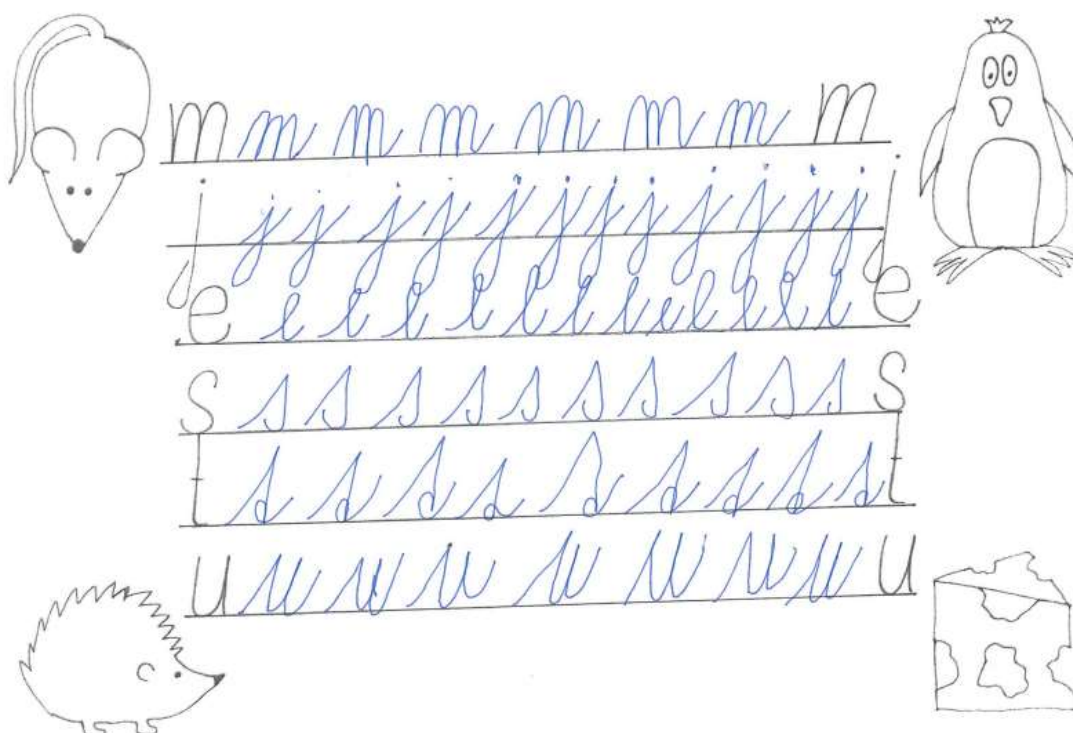
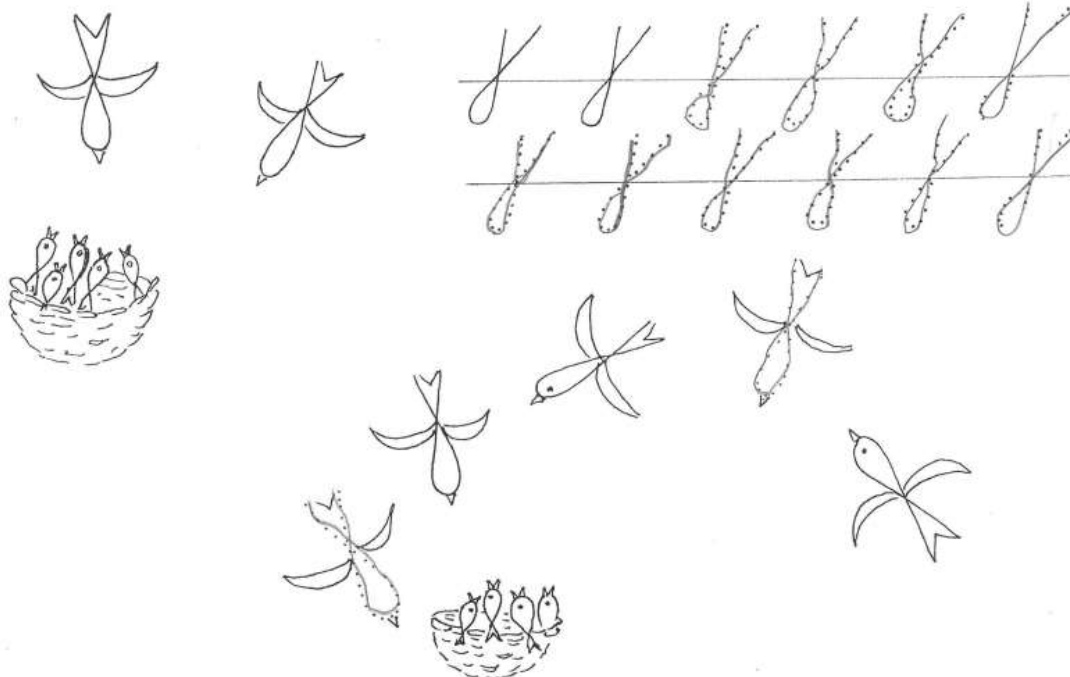
Příloha 16 – Ukázka pracovních listů: Eliška

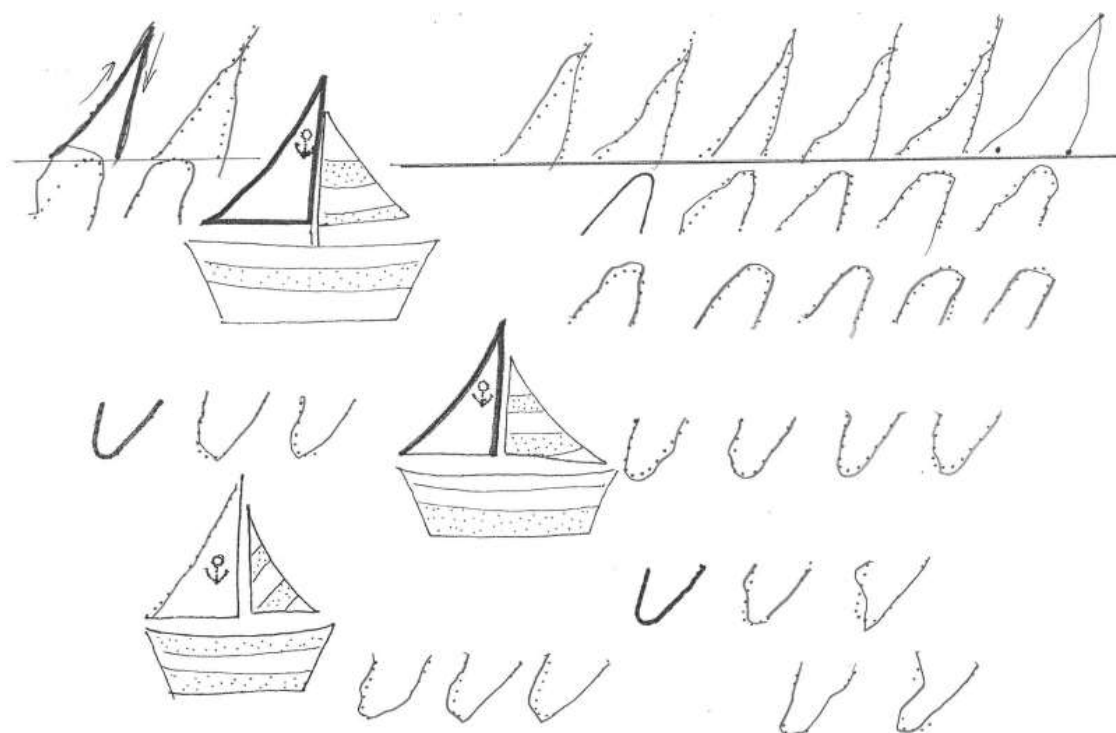
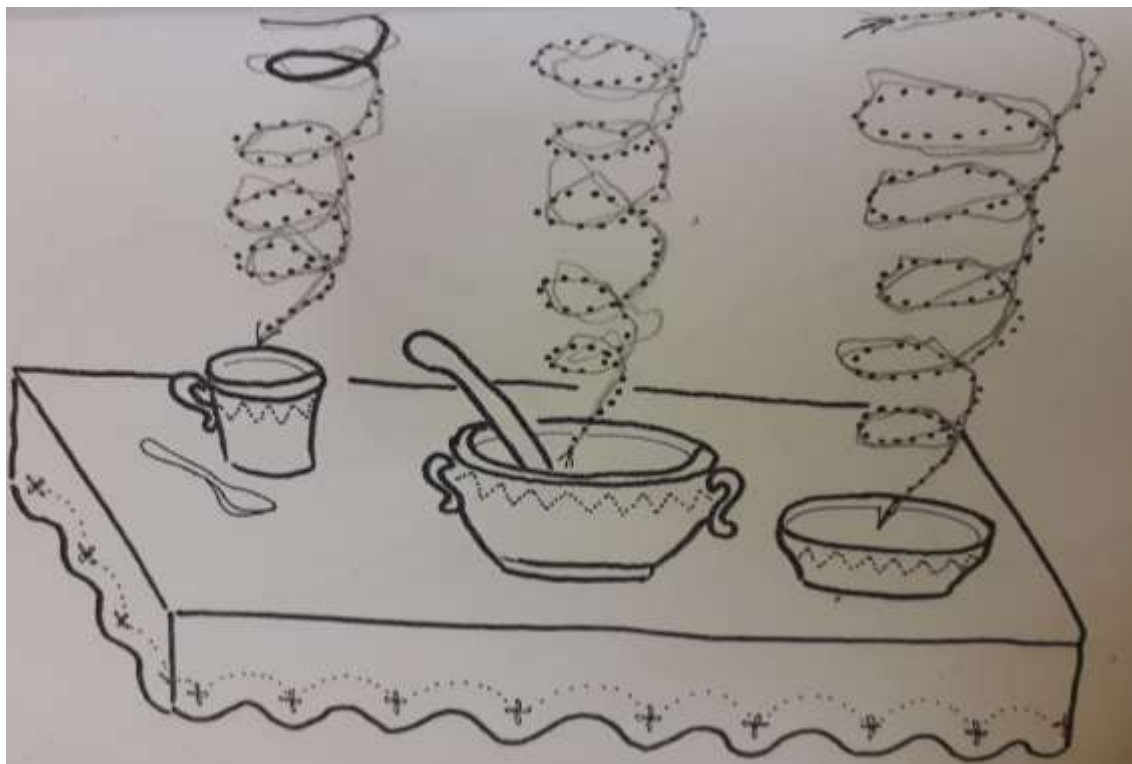

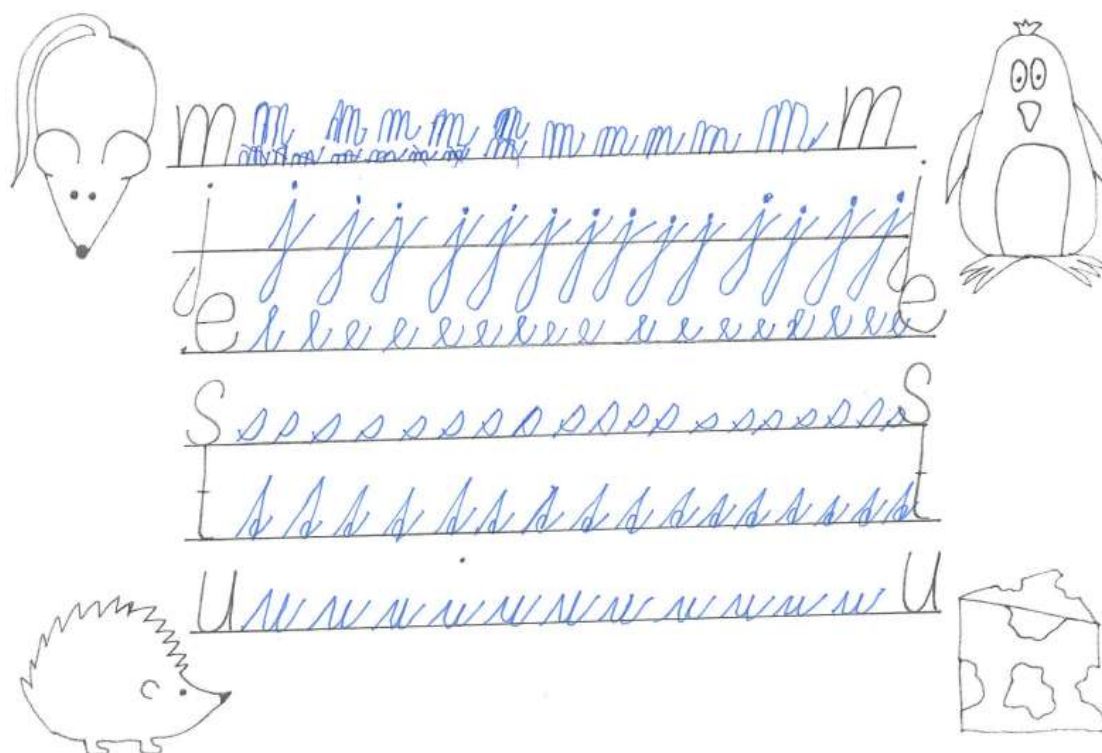
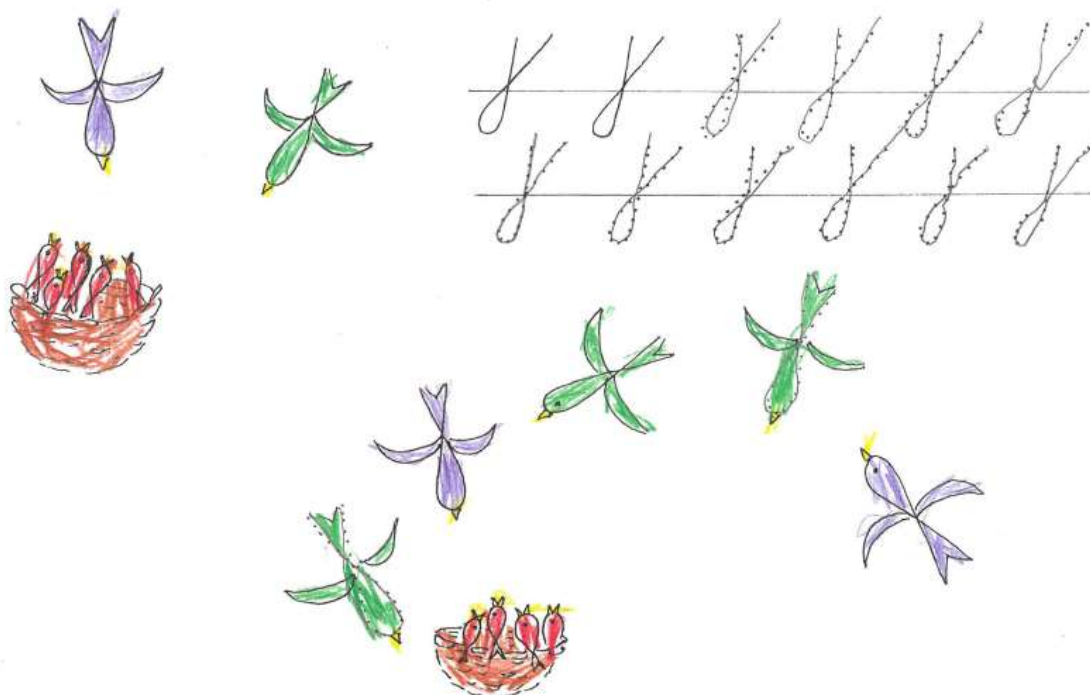
Příloha 17 – Ukázka pracovních listů: Marek

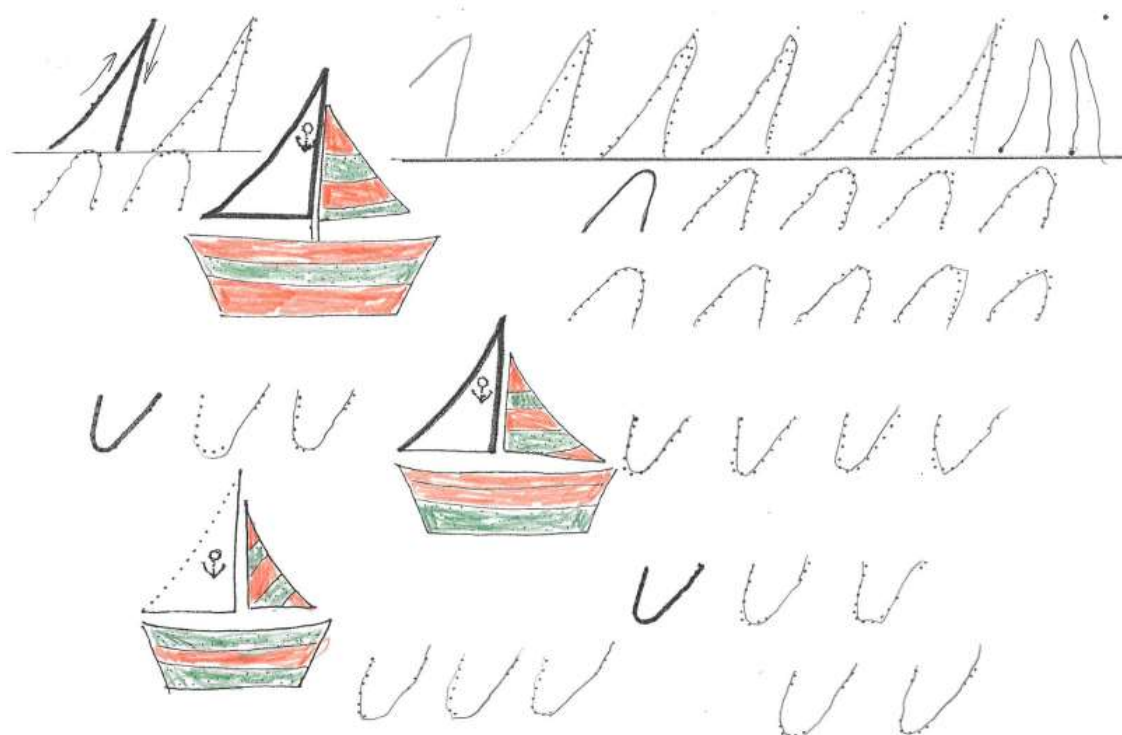
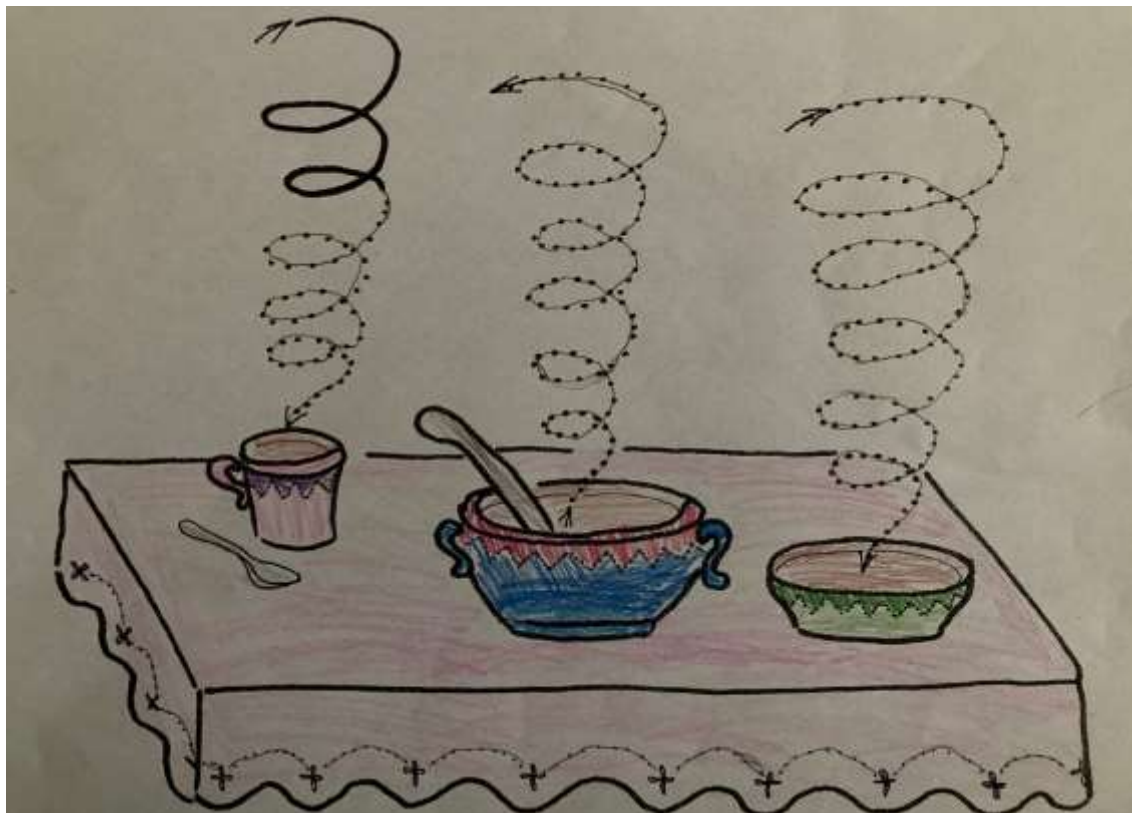

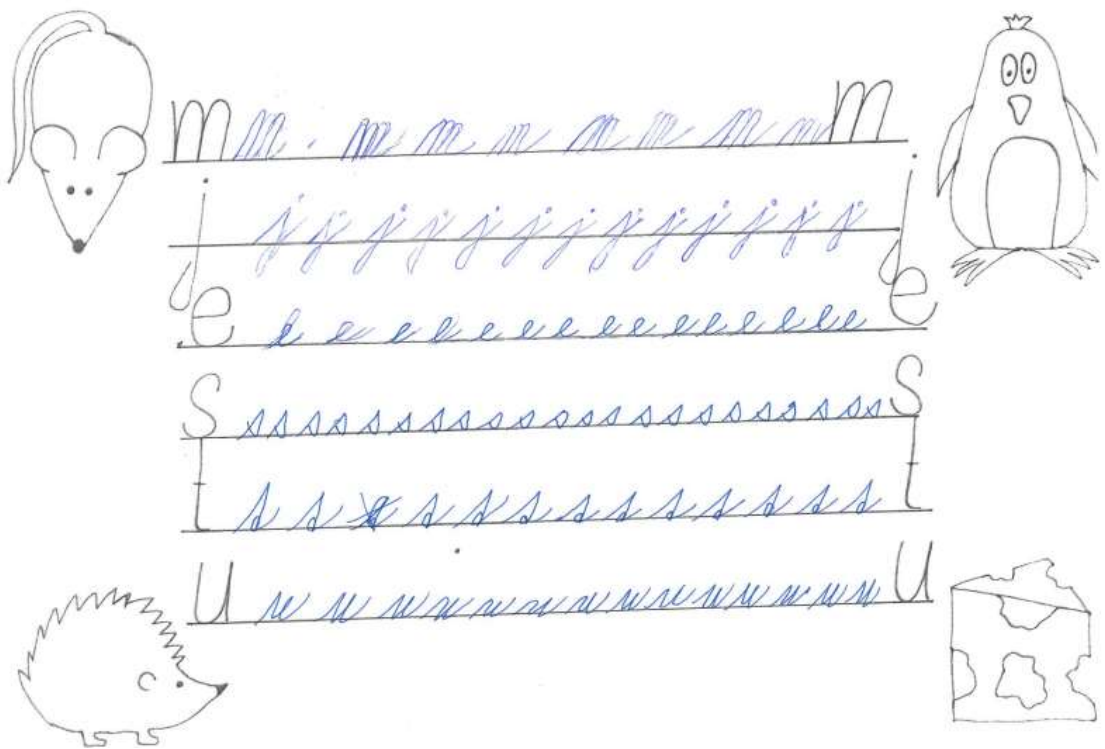
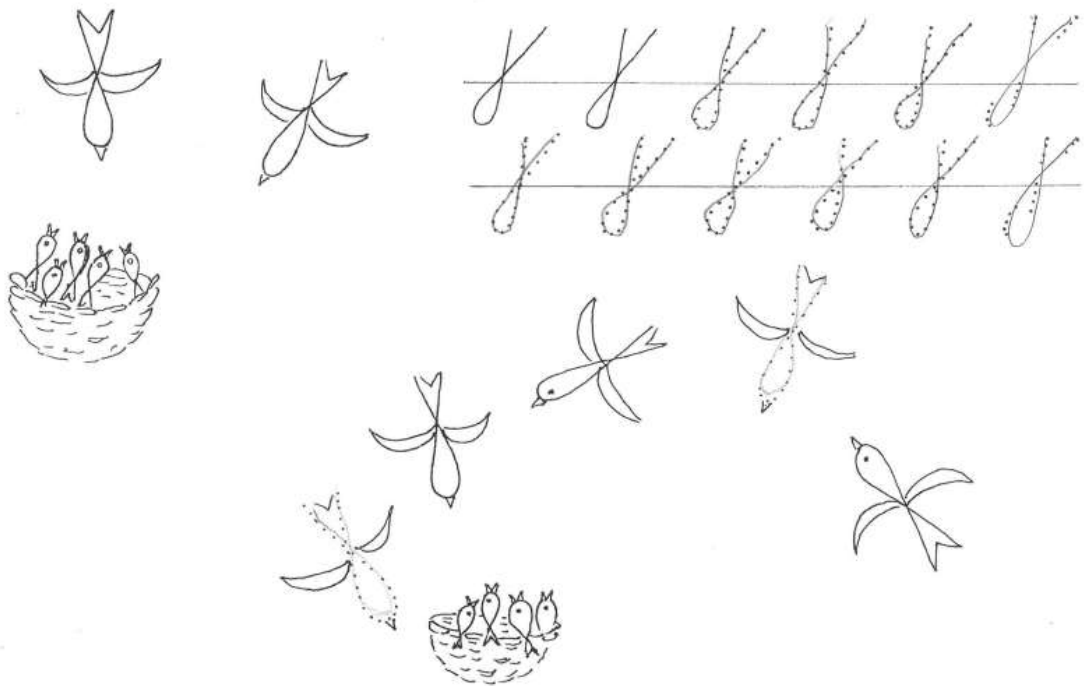
Příloha 18 – Ukázka pracovních listů: Maruška

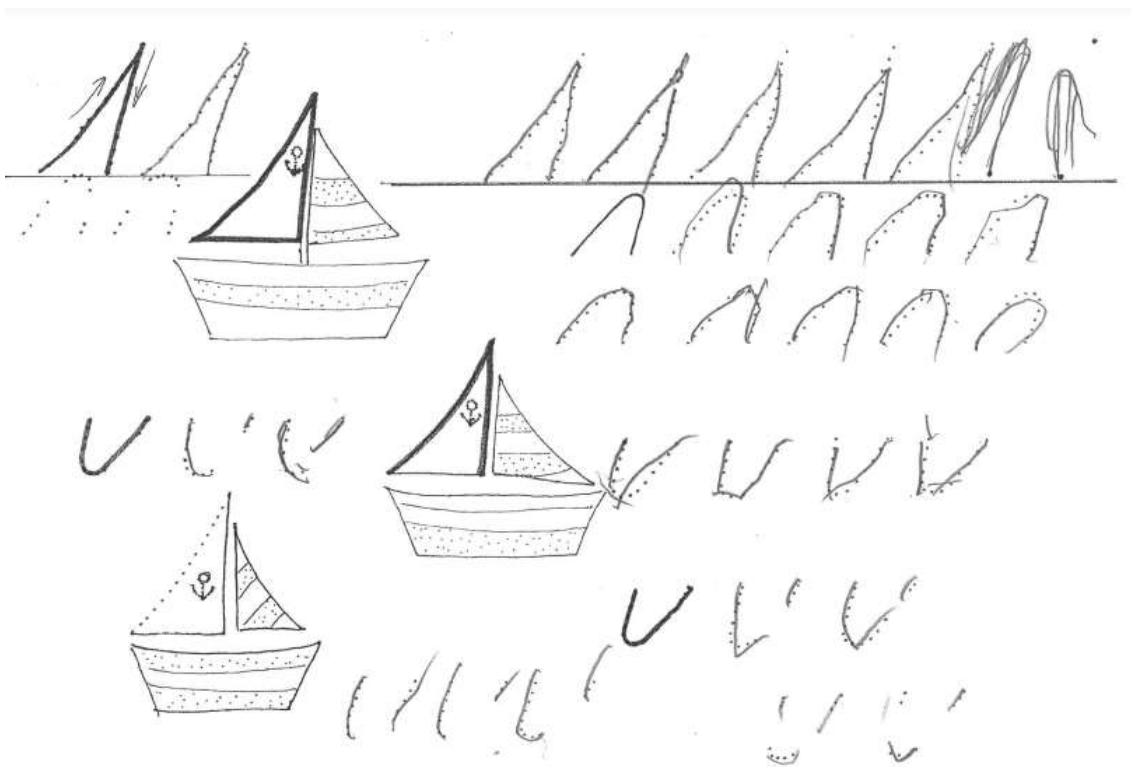
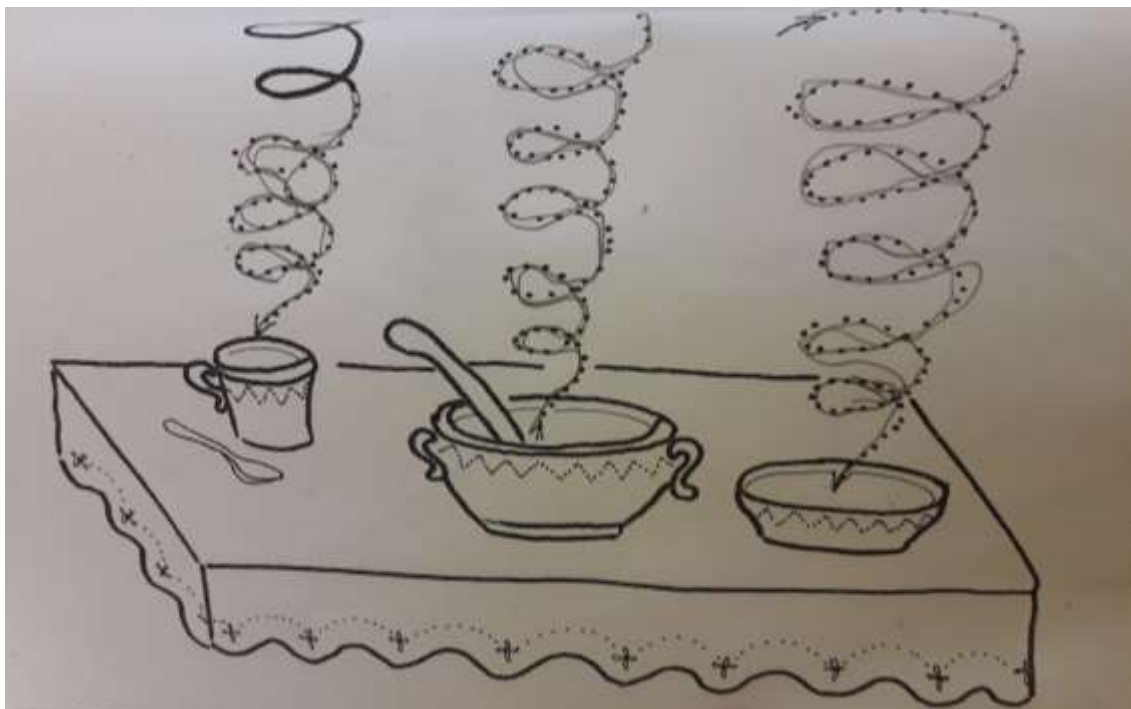

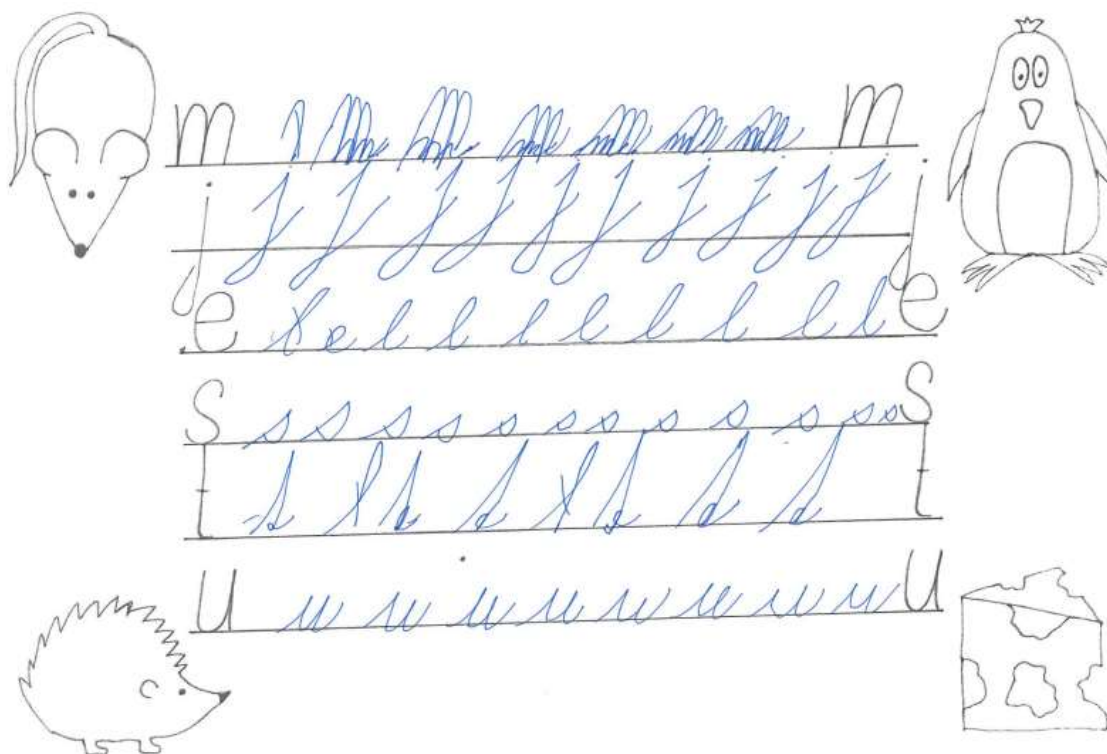
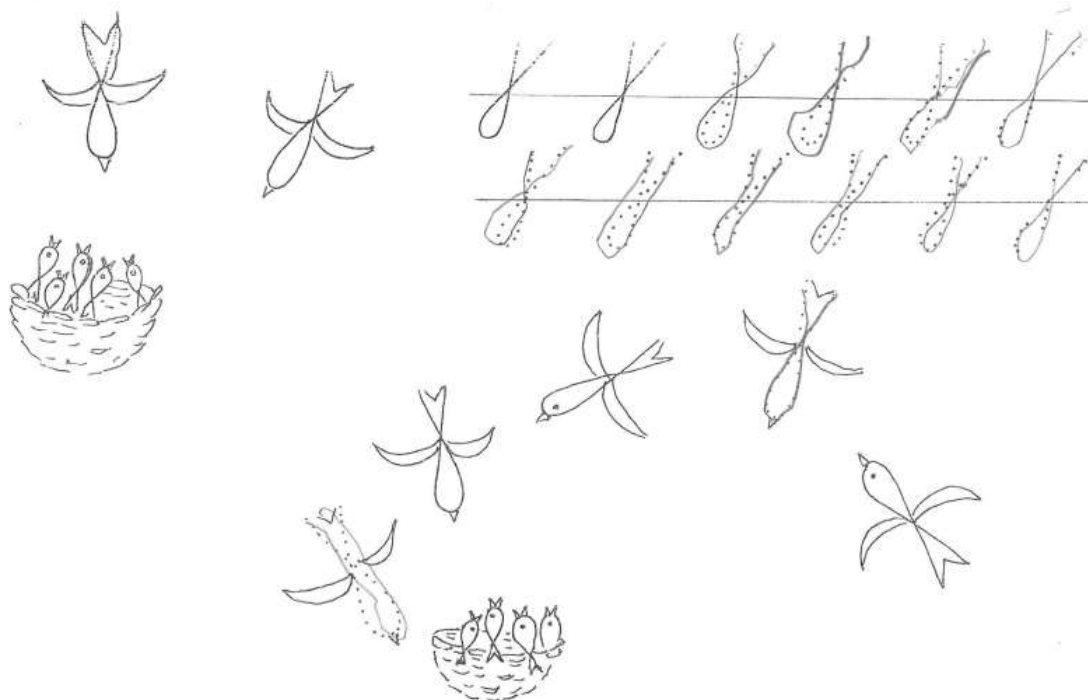
Příloha 19 – Ukázka pracovních listů: Adélka

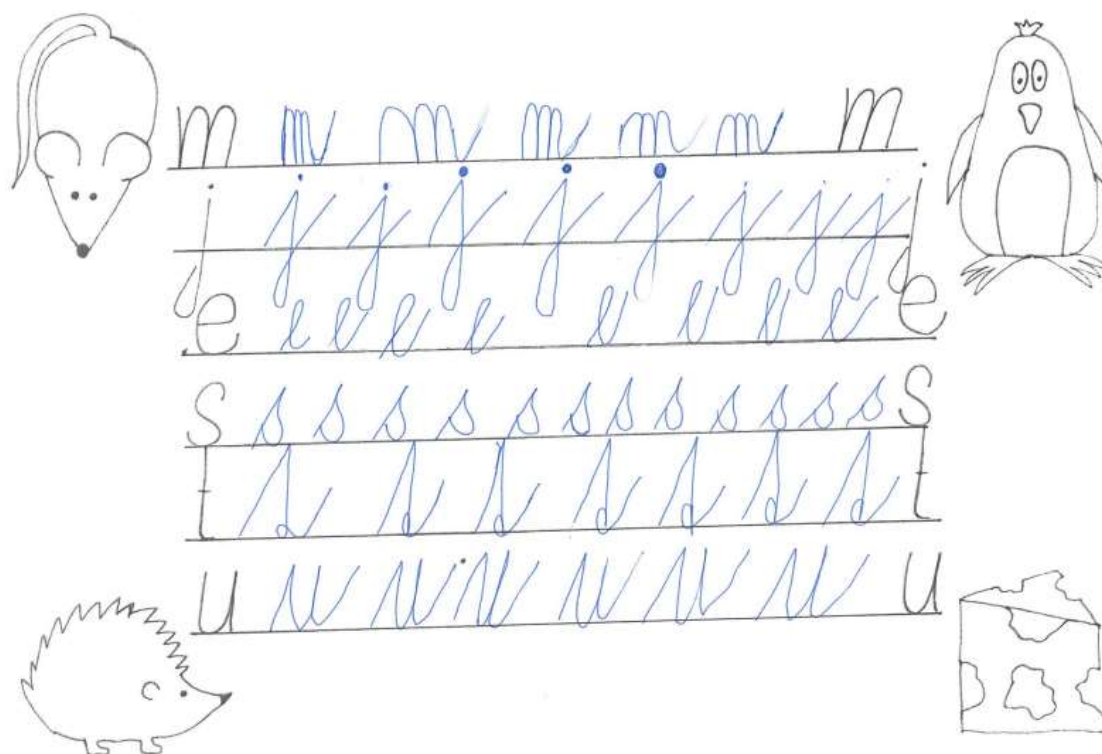

Příloha 20 – Ukázka pracovních listů: Pepa

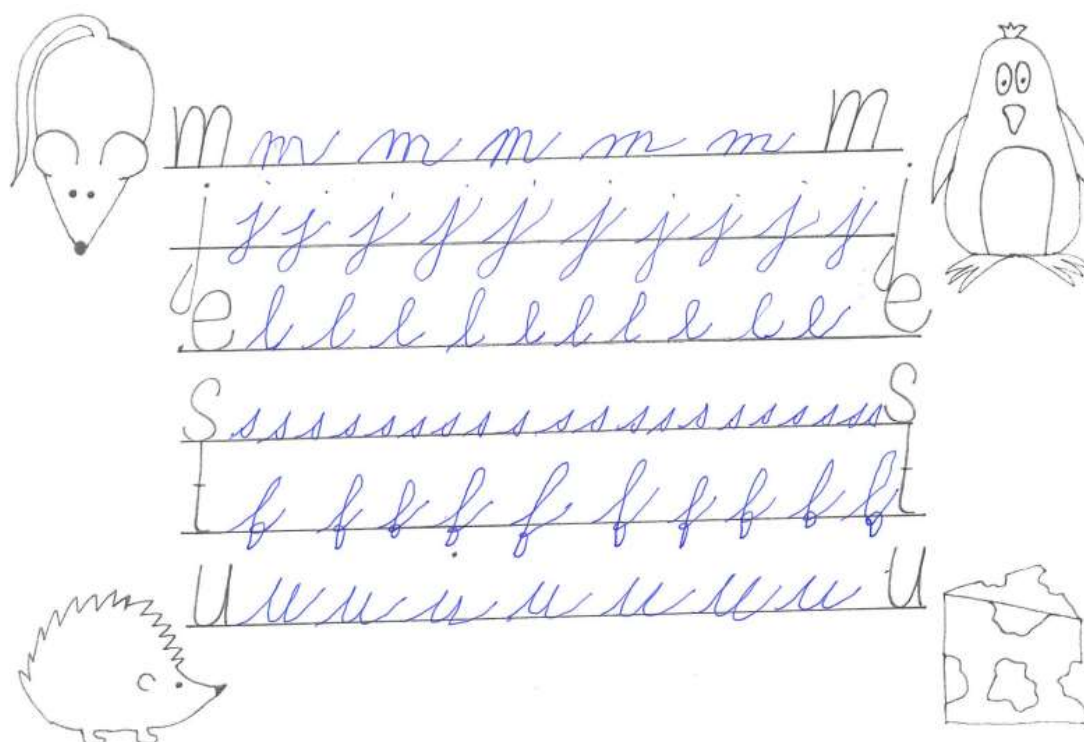

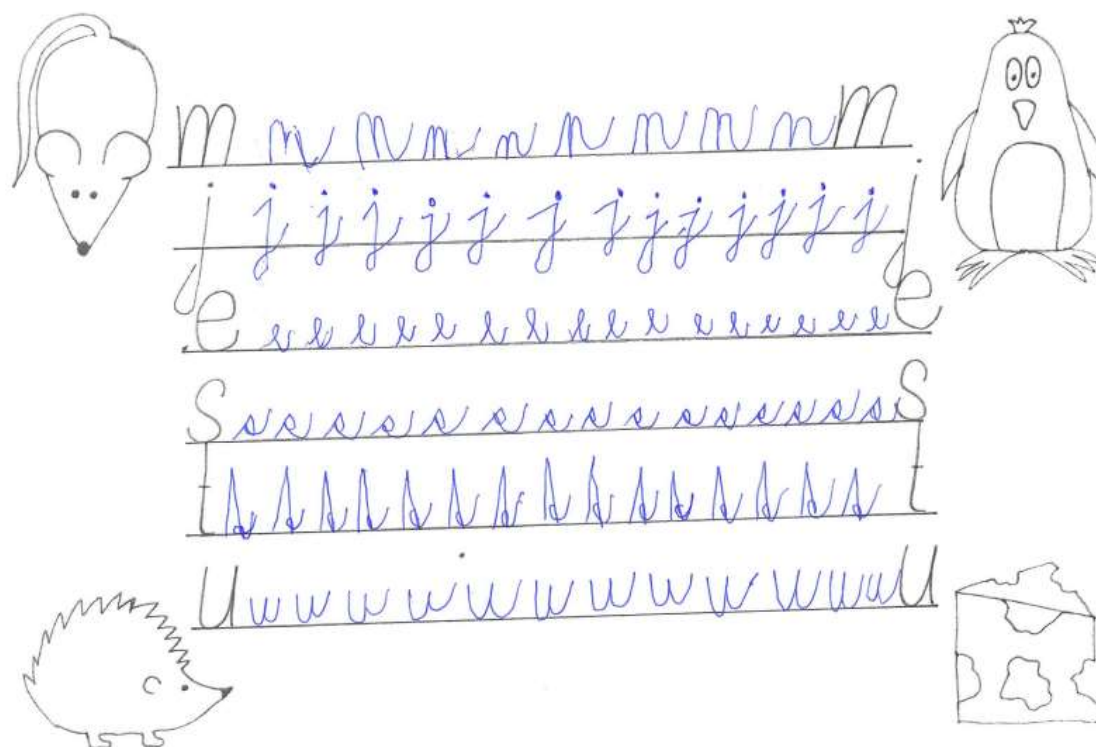
Příloha 22 – Ukázka pracovního listu: Dítě 1

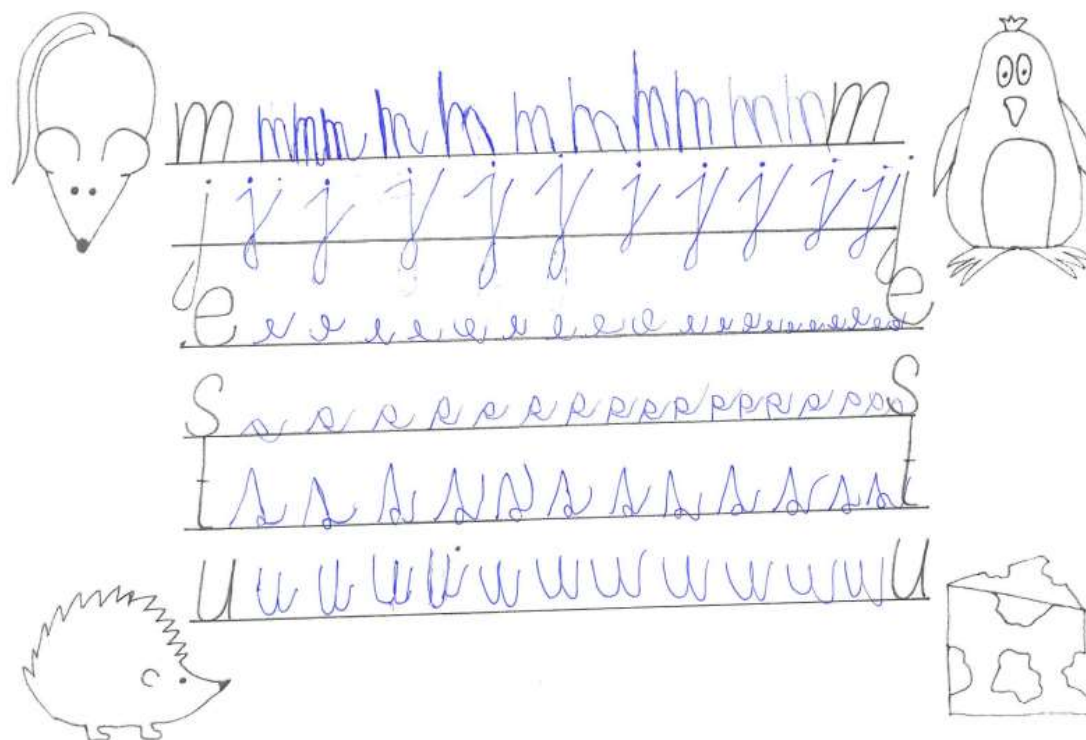
Příloha 21 – Ukázka pracovního listu: Dítě 2

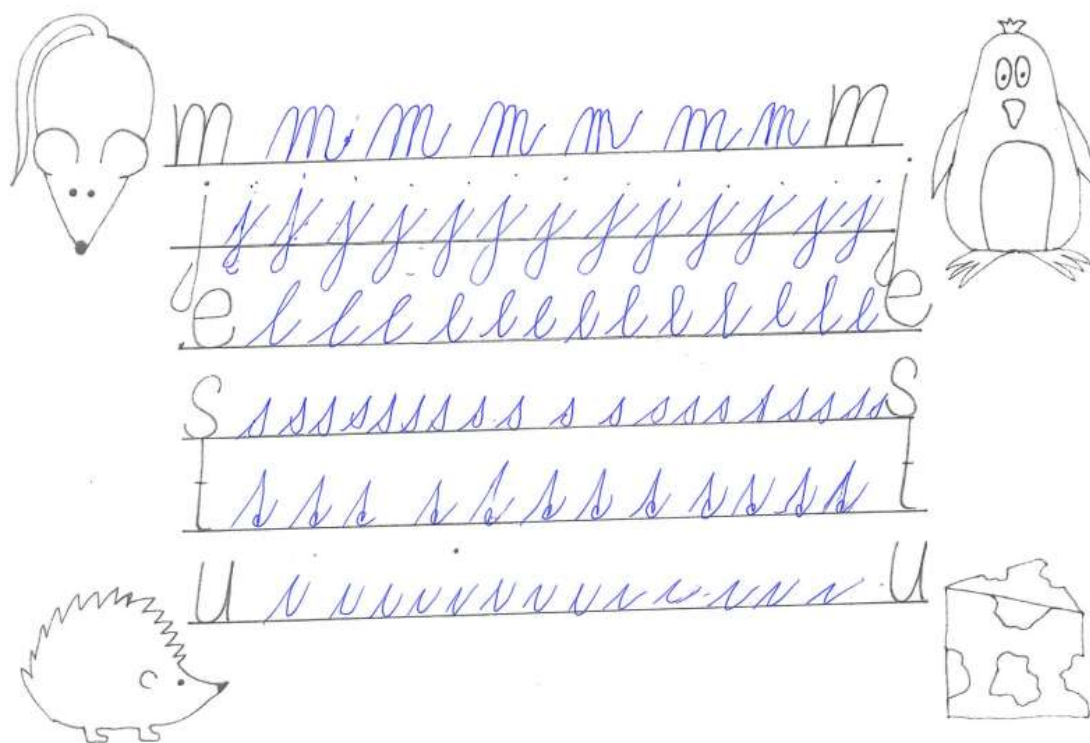
Příloha 24 – Ukázka pracovního listu: Dítě 3

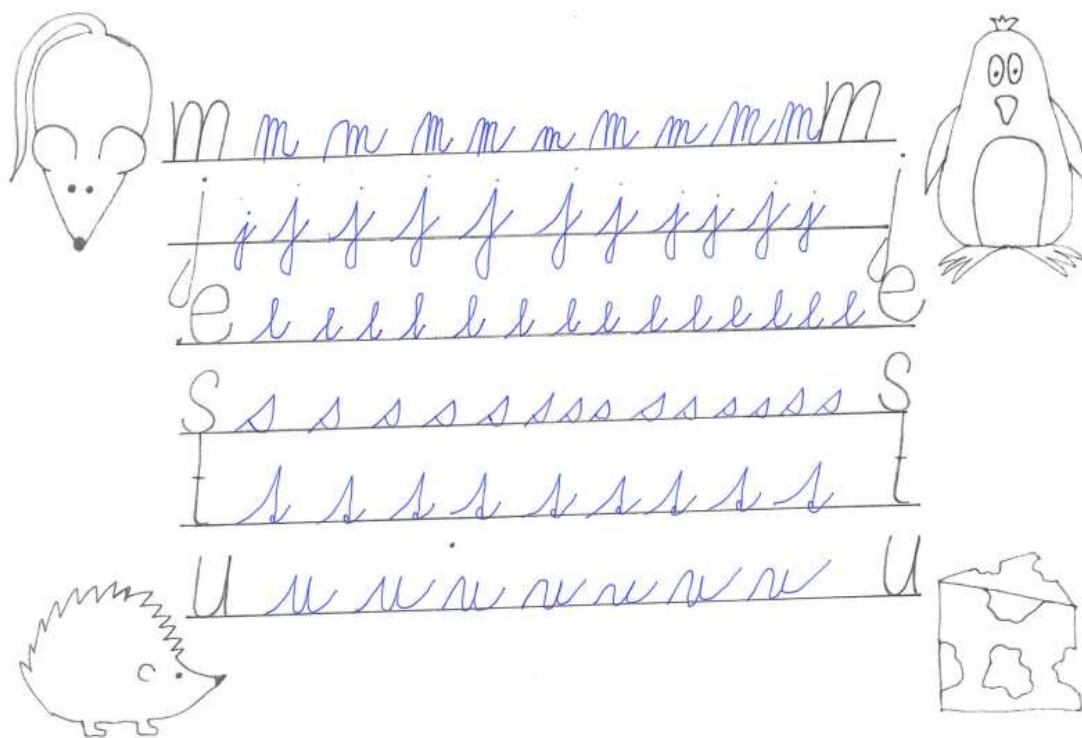
Příloha 23 – Ukázka pracovního listu: Dítě 4

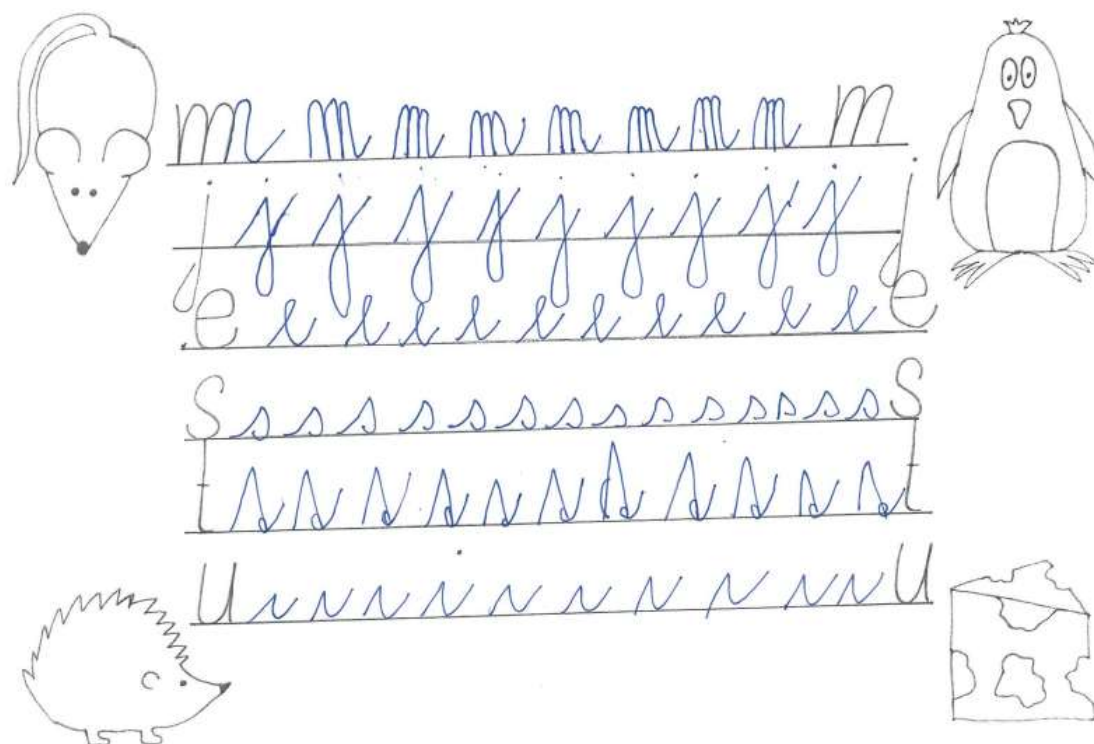
Příloha 26 – Ukázka pracovního listu: Dítě 5

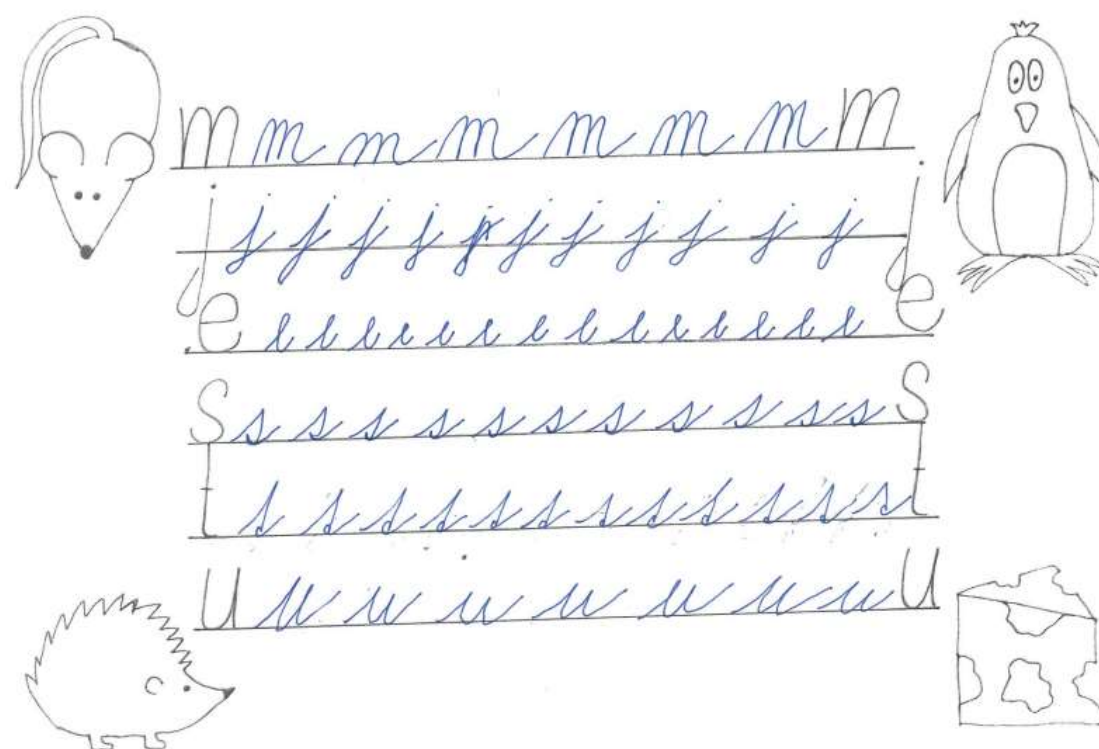
Příloha 25 – Ukázka pracovního listu: Dítě 6

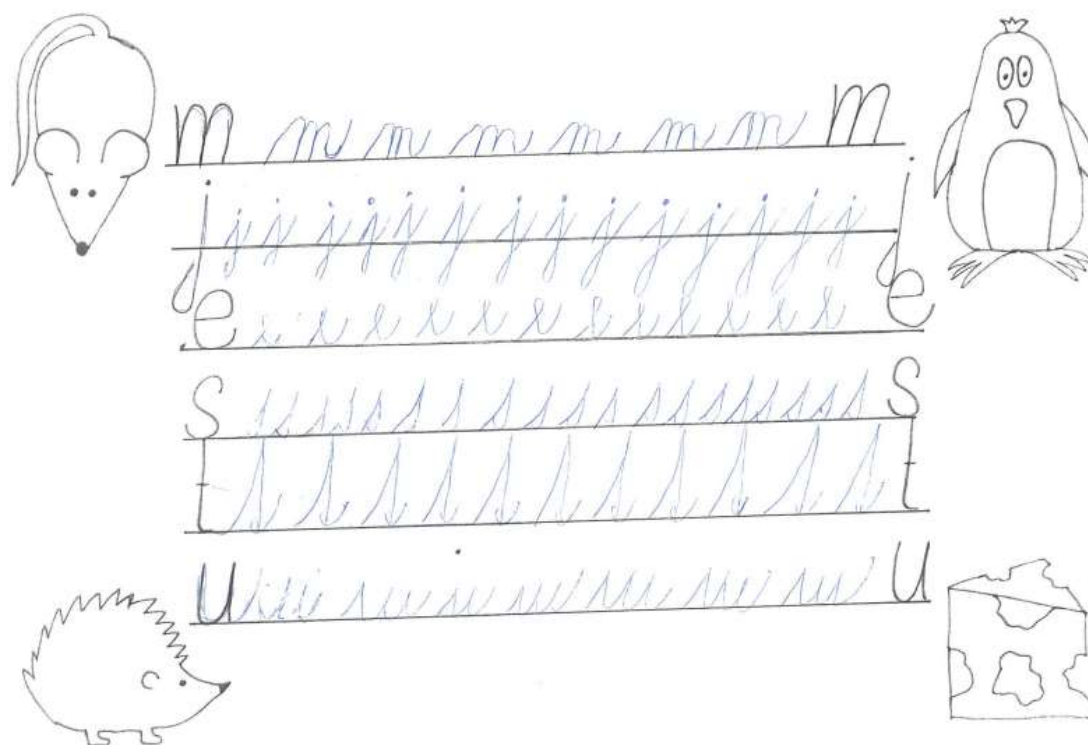
Příloha 28 – Ukázka pracovního listu: Dítě 7

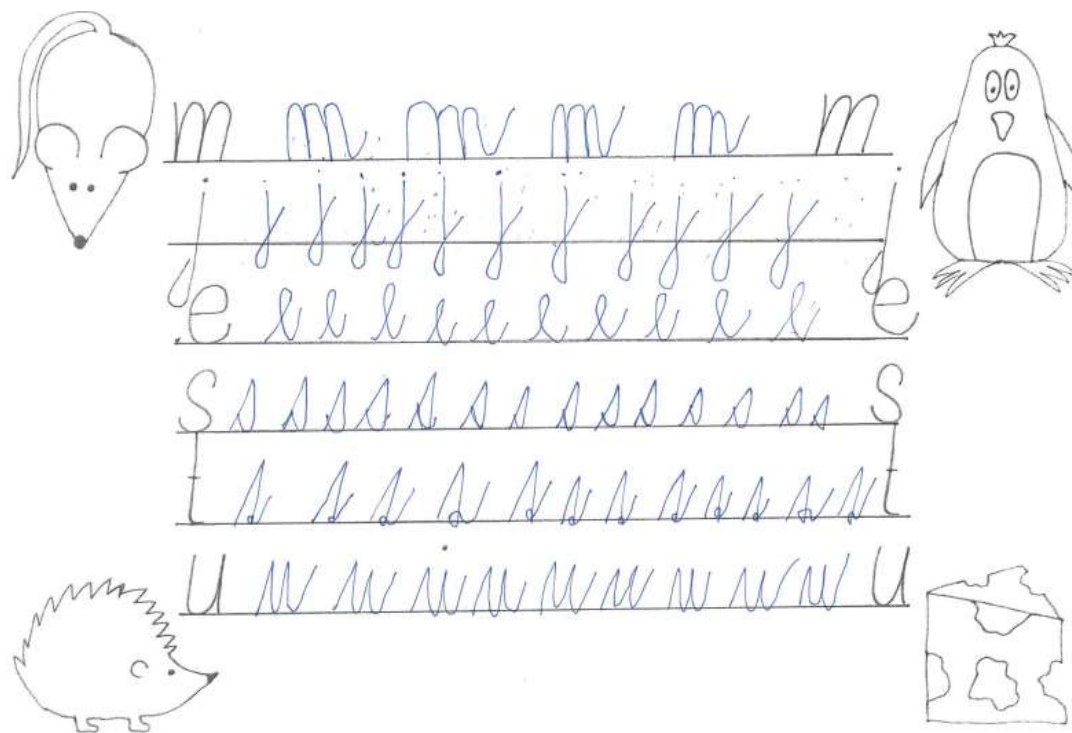
Příloha 27 – Ukázka pracovního listu: Dítě 8

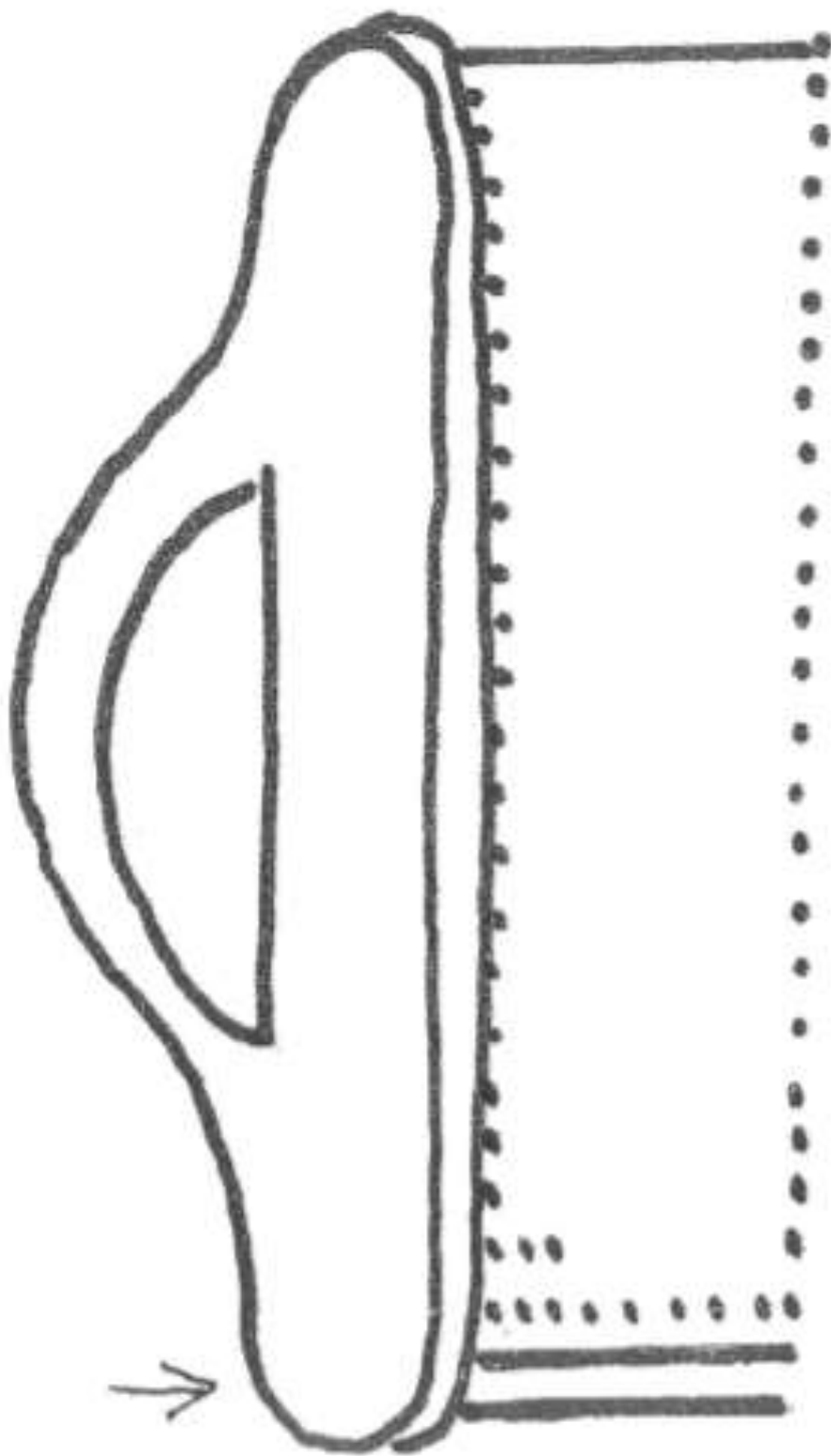

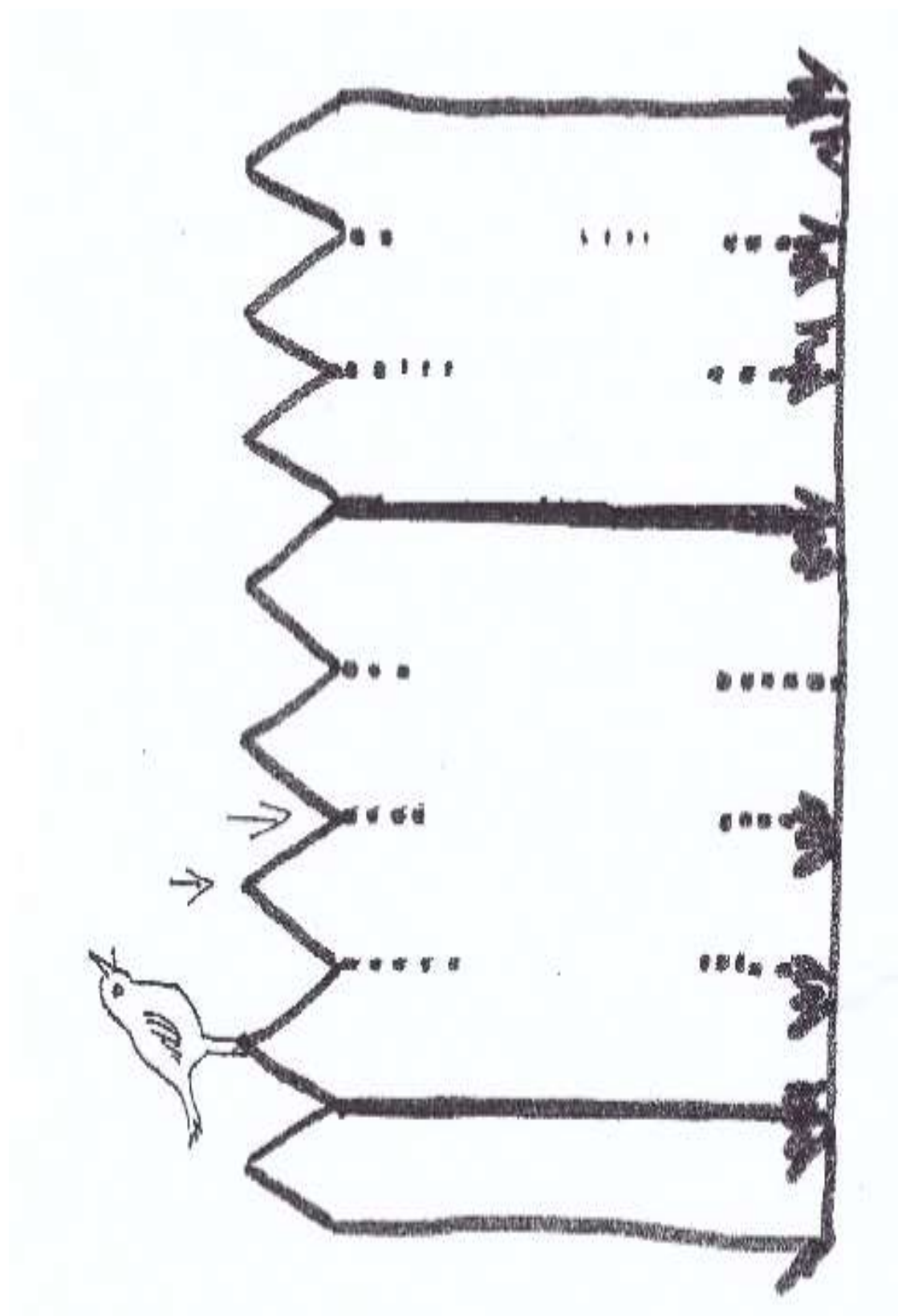
Příloha 29 – Ukázka pracovního listu: Dítě 9

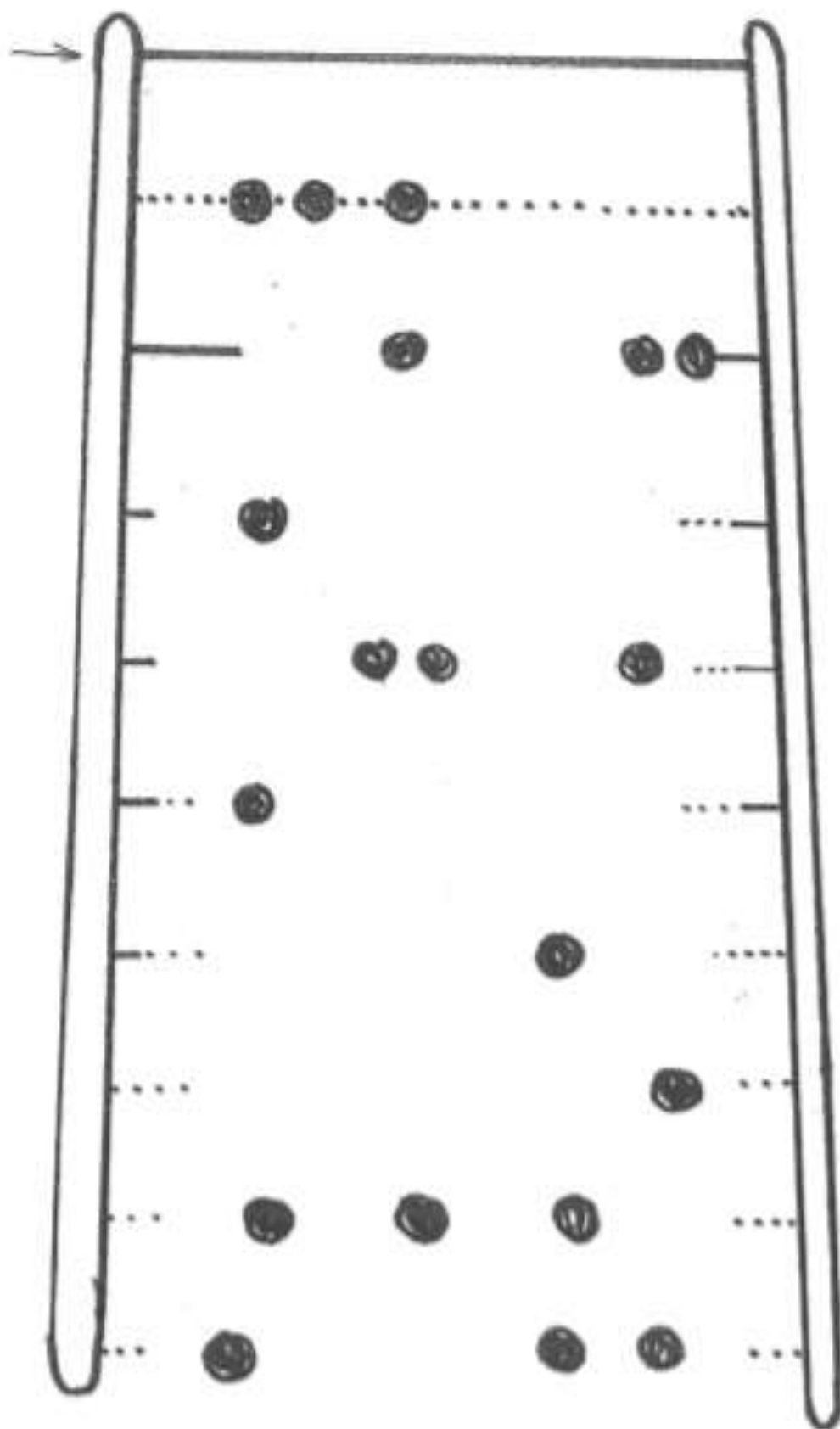

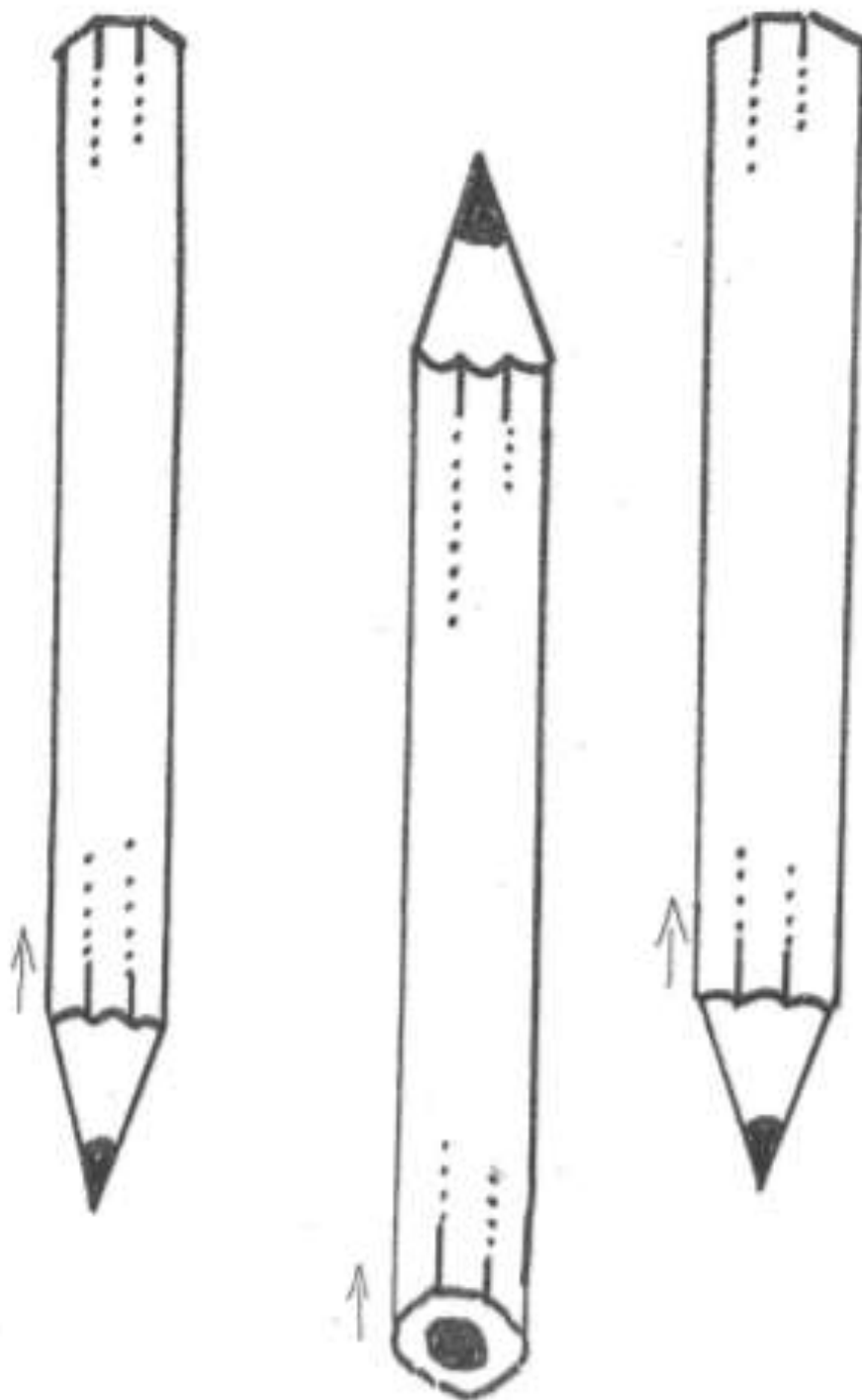
Příloha 30 – Ukázka pracovního listu: Dítě 10

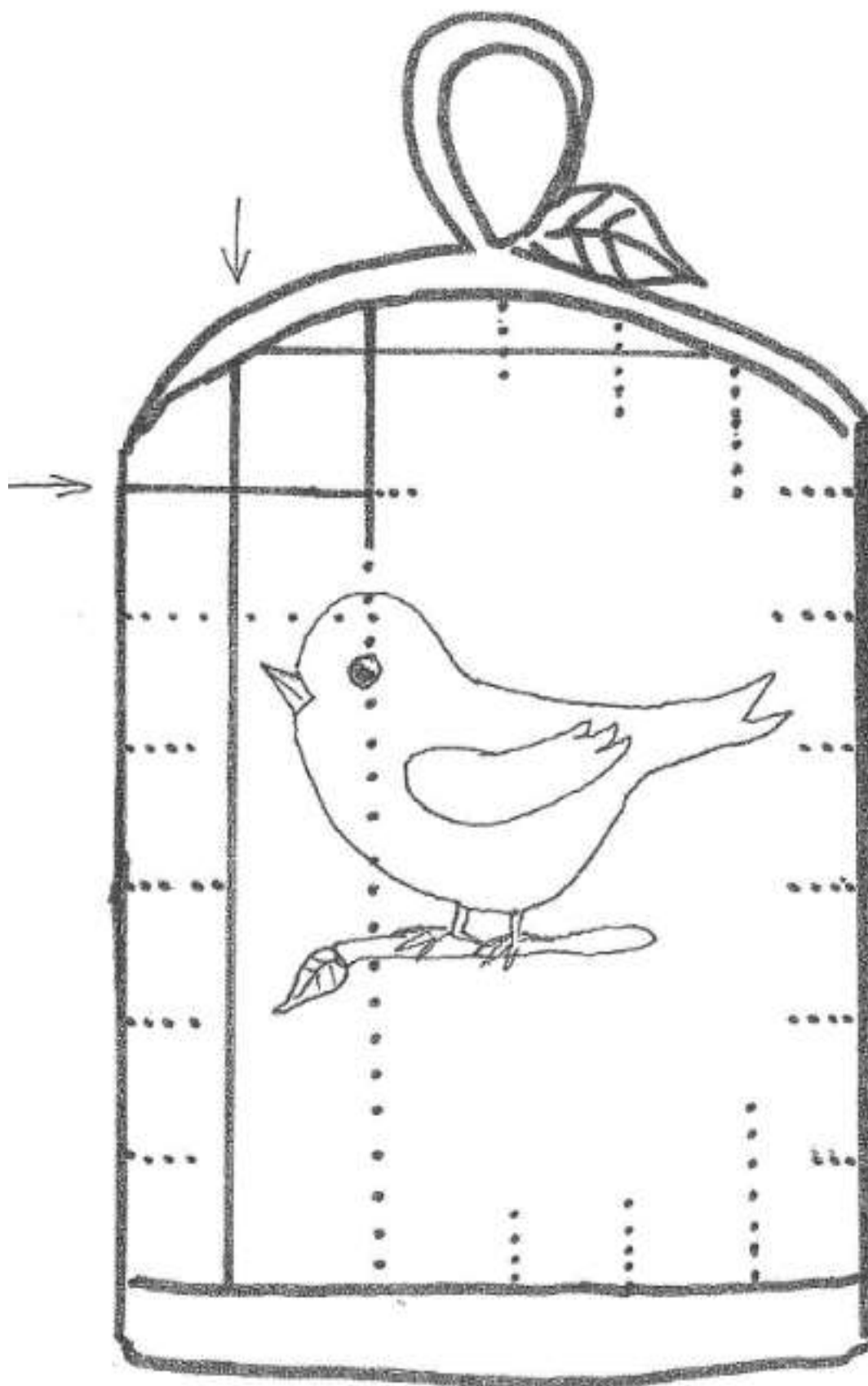

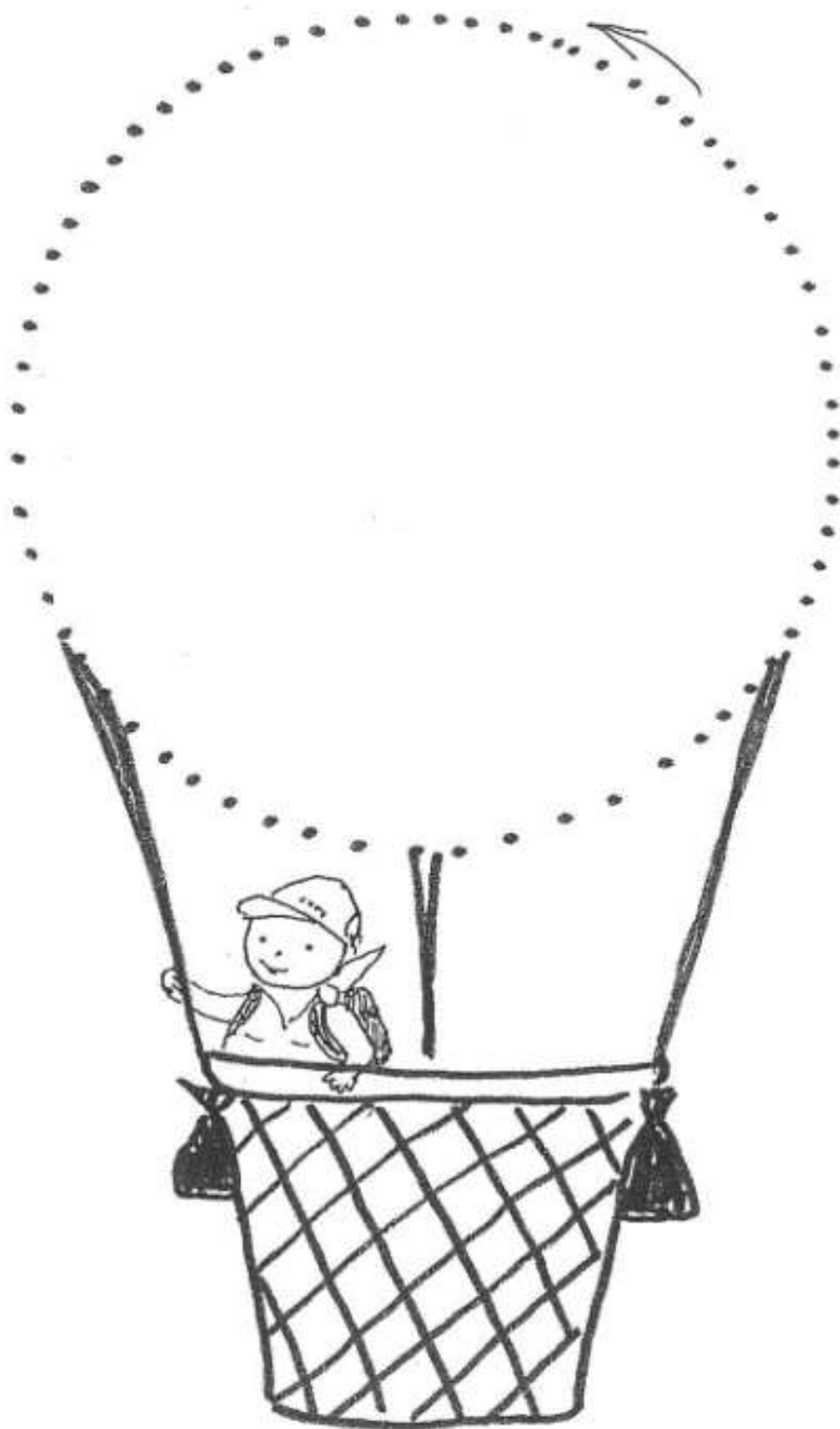

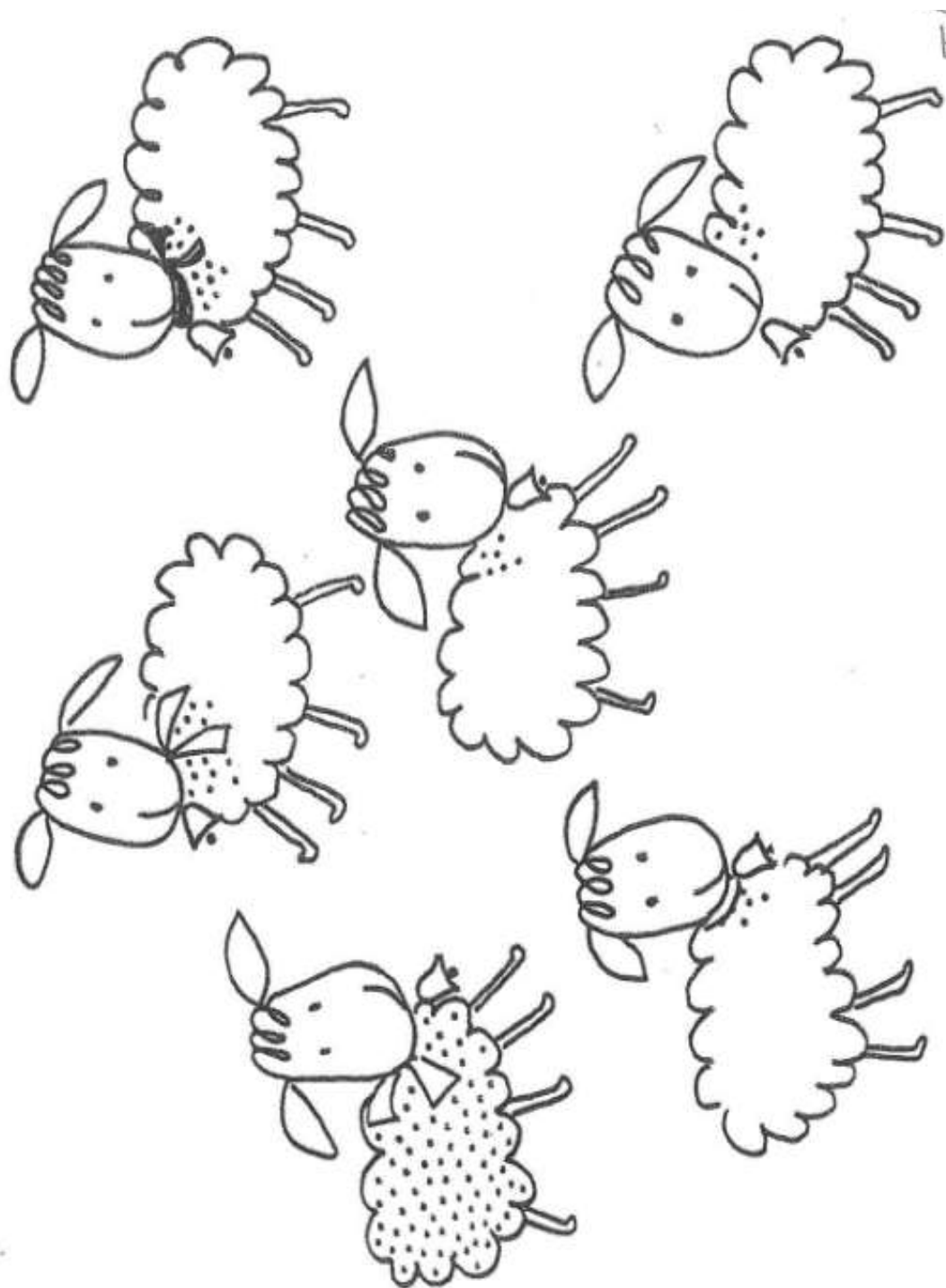

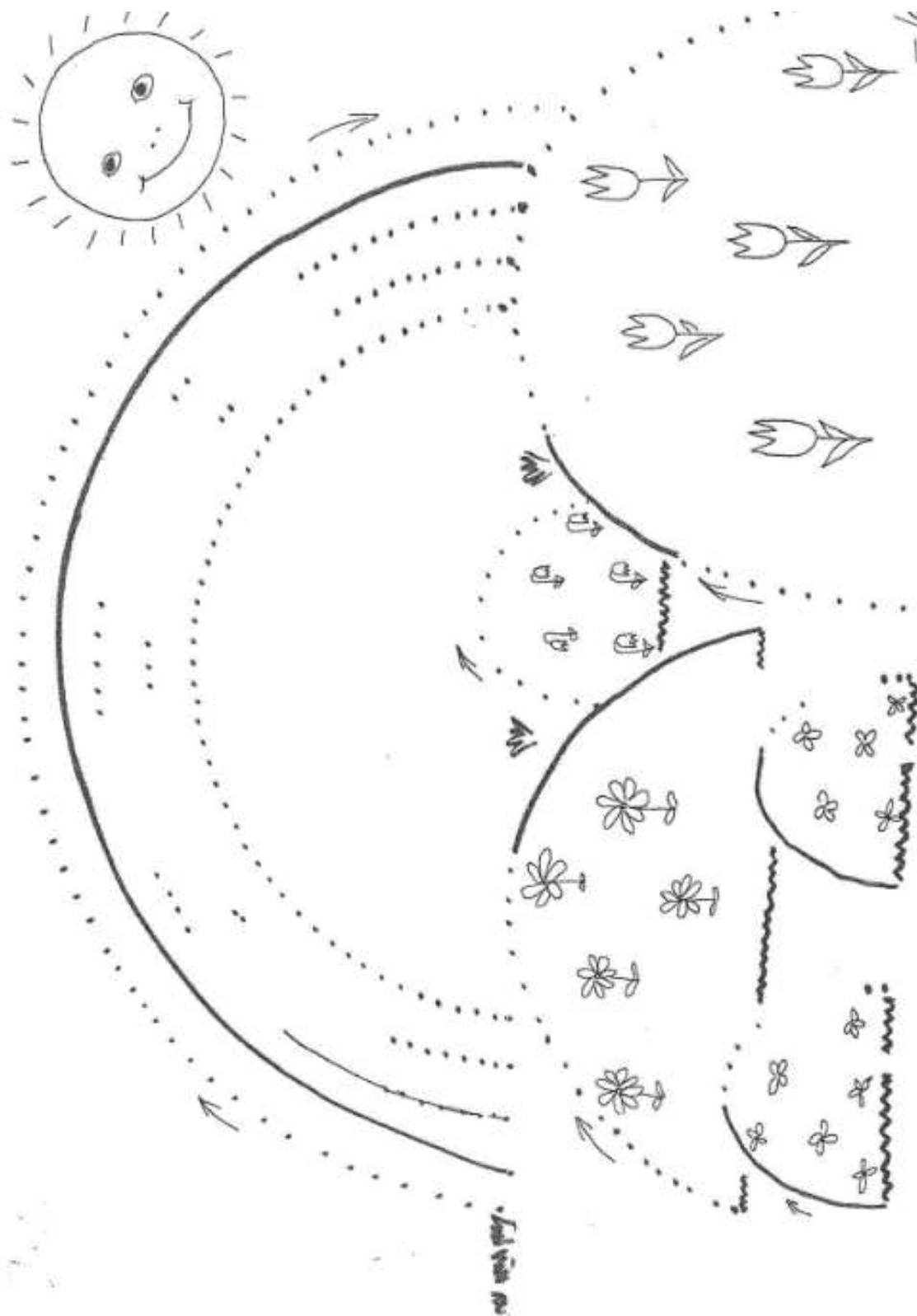

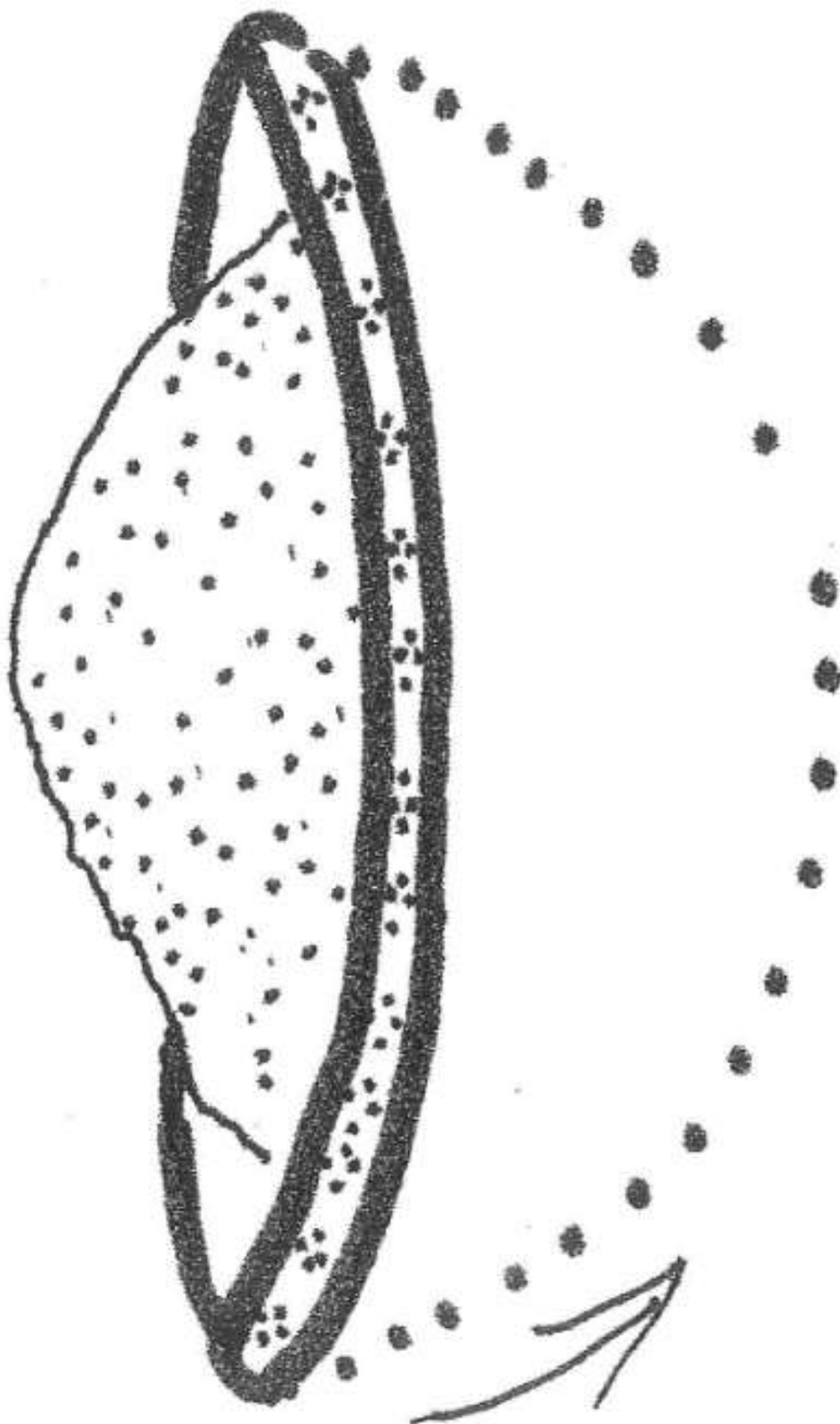

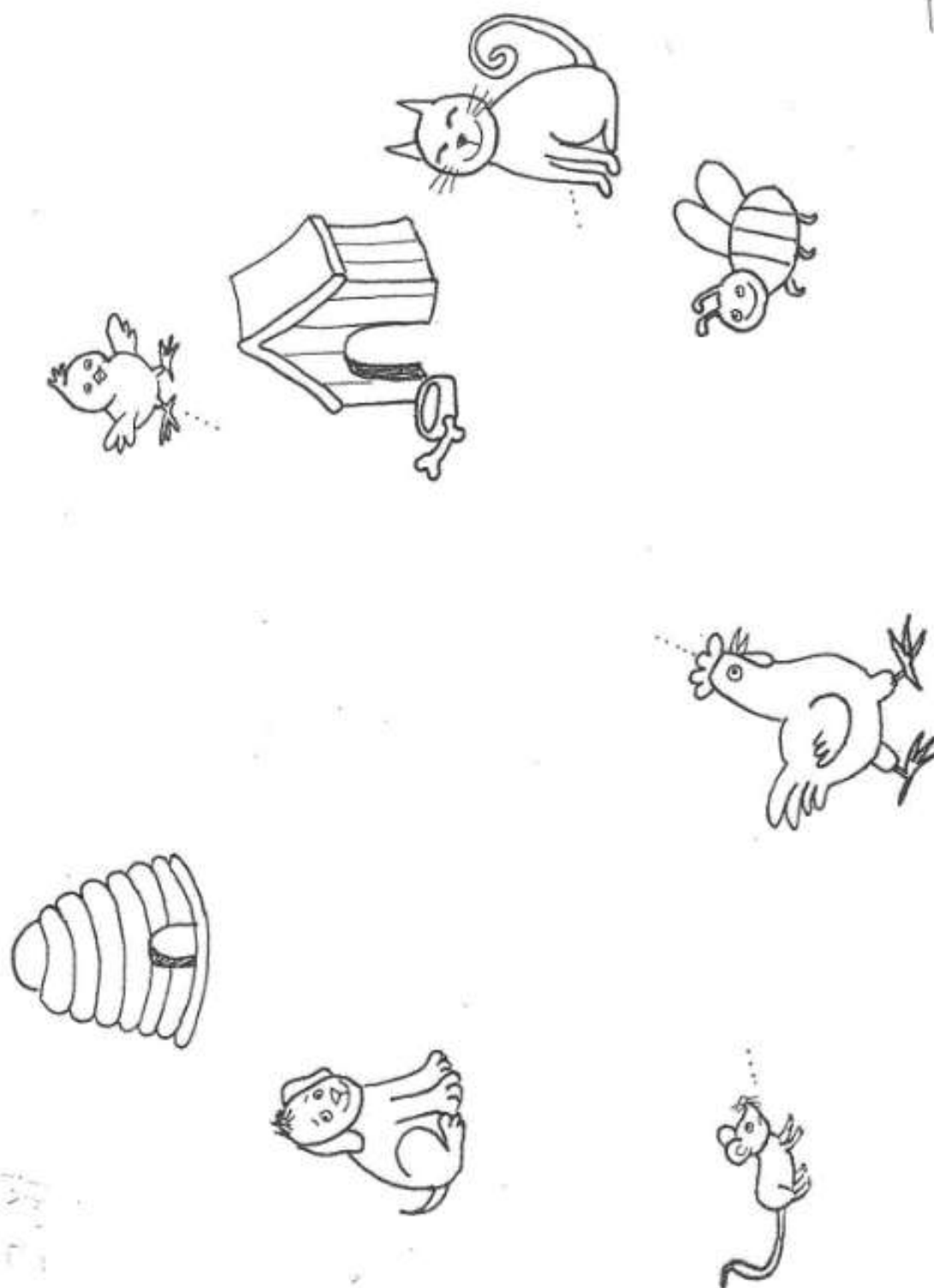

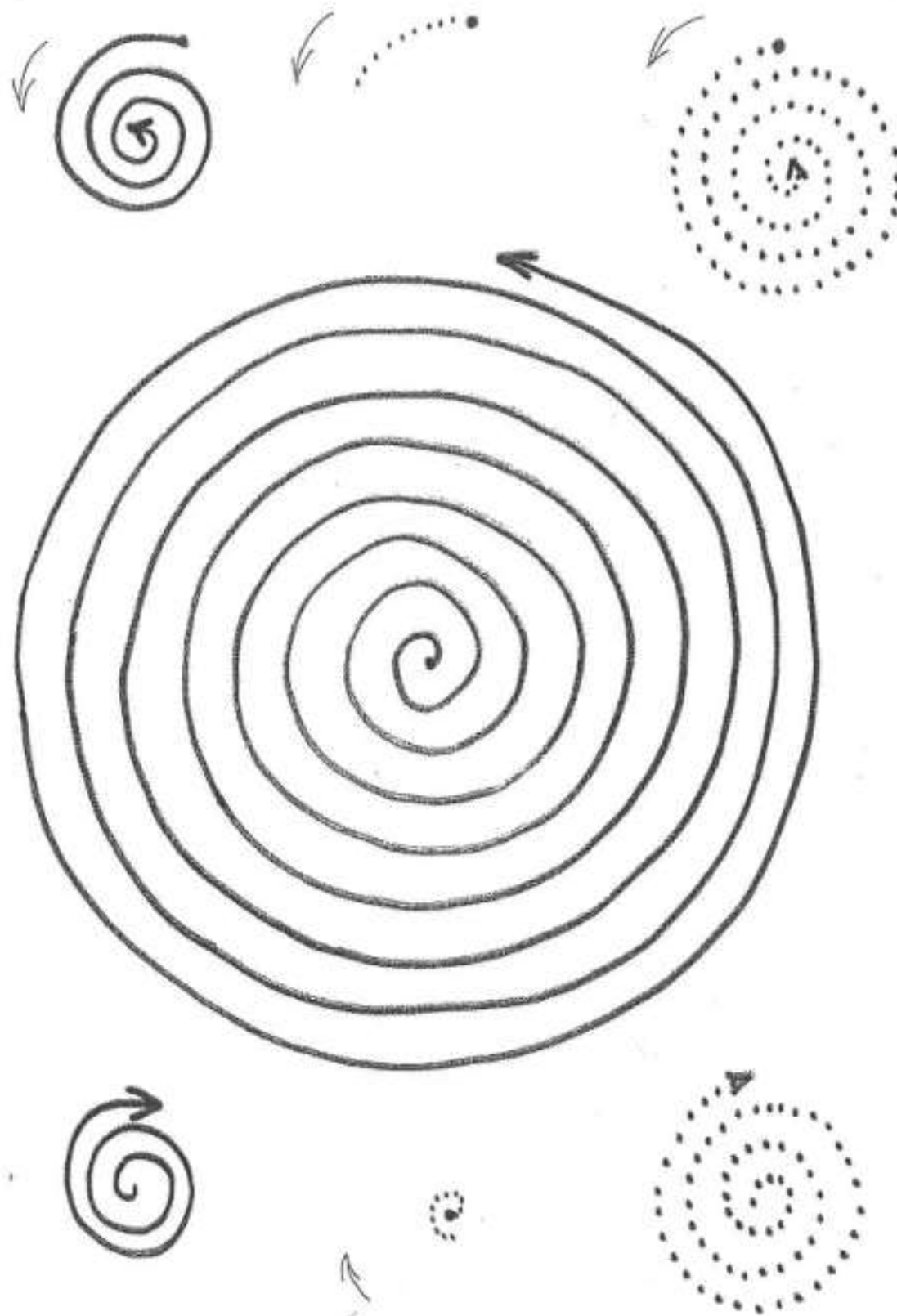

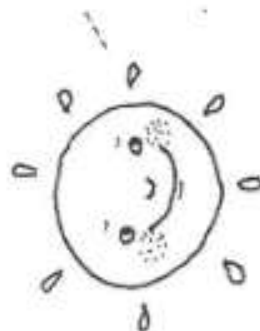
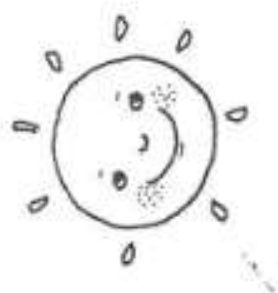

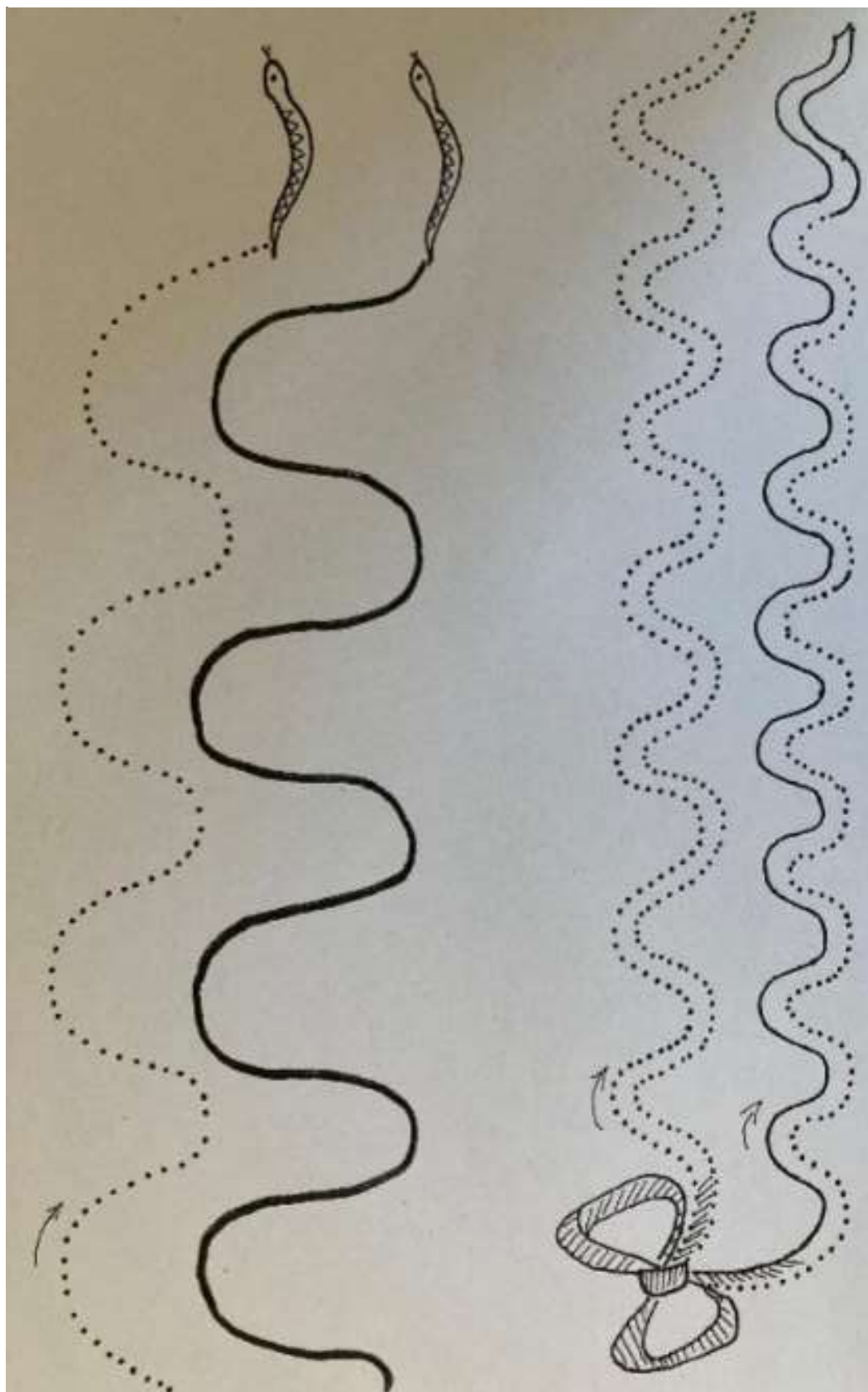

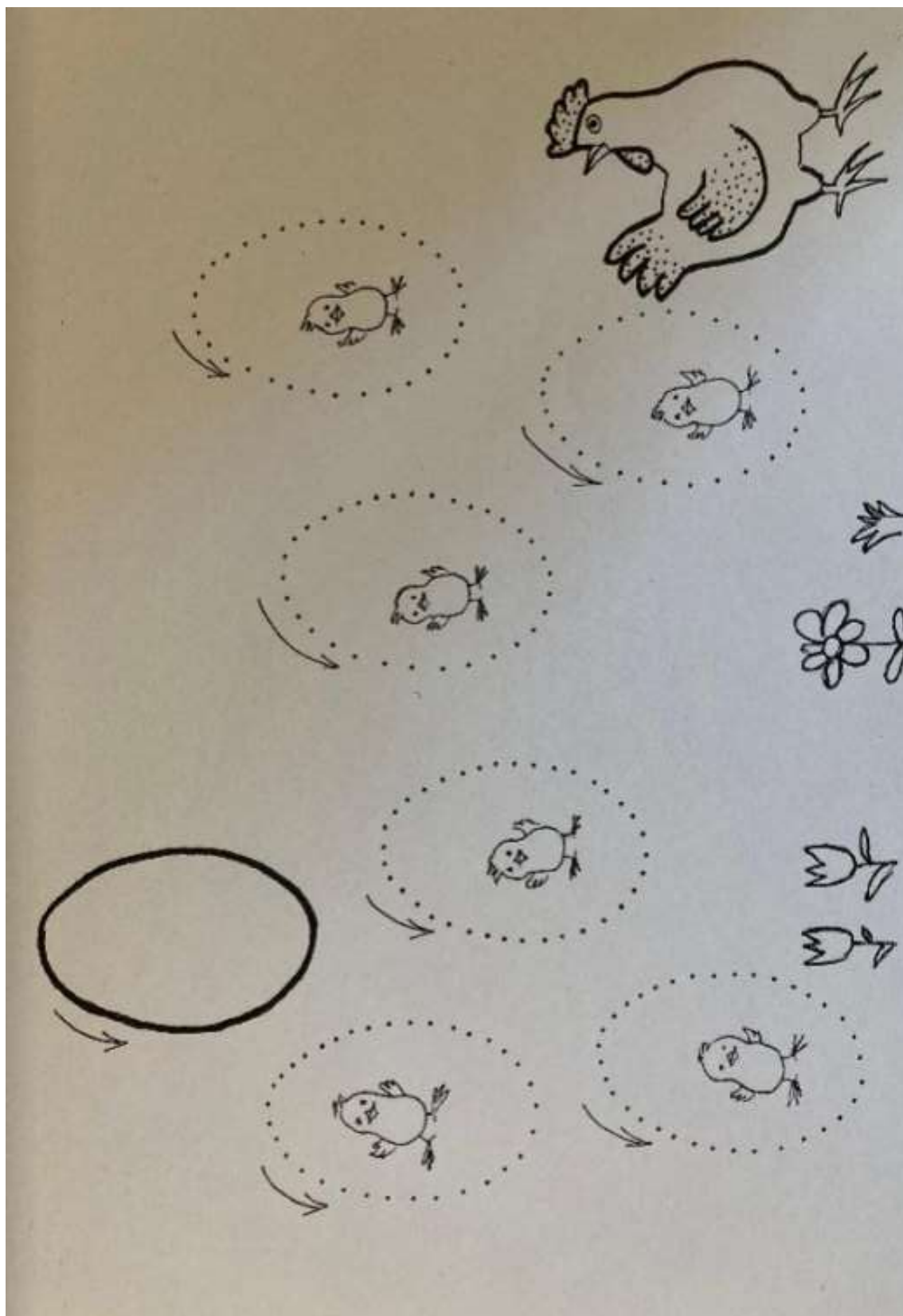

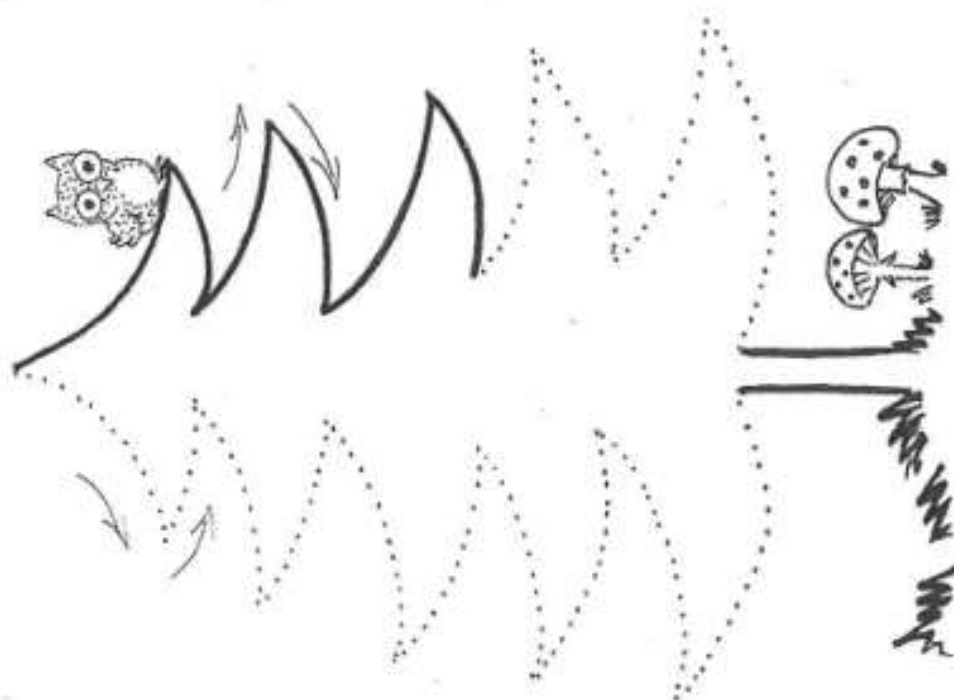

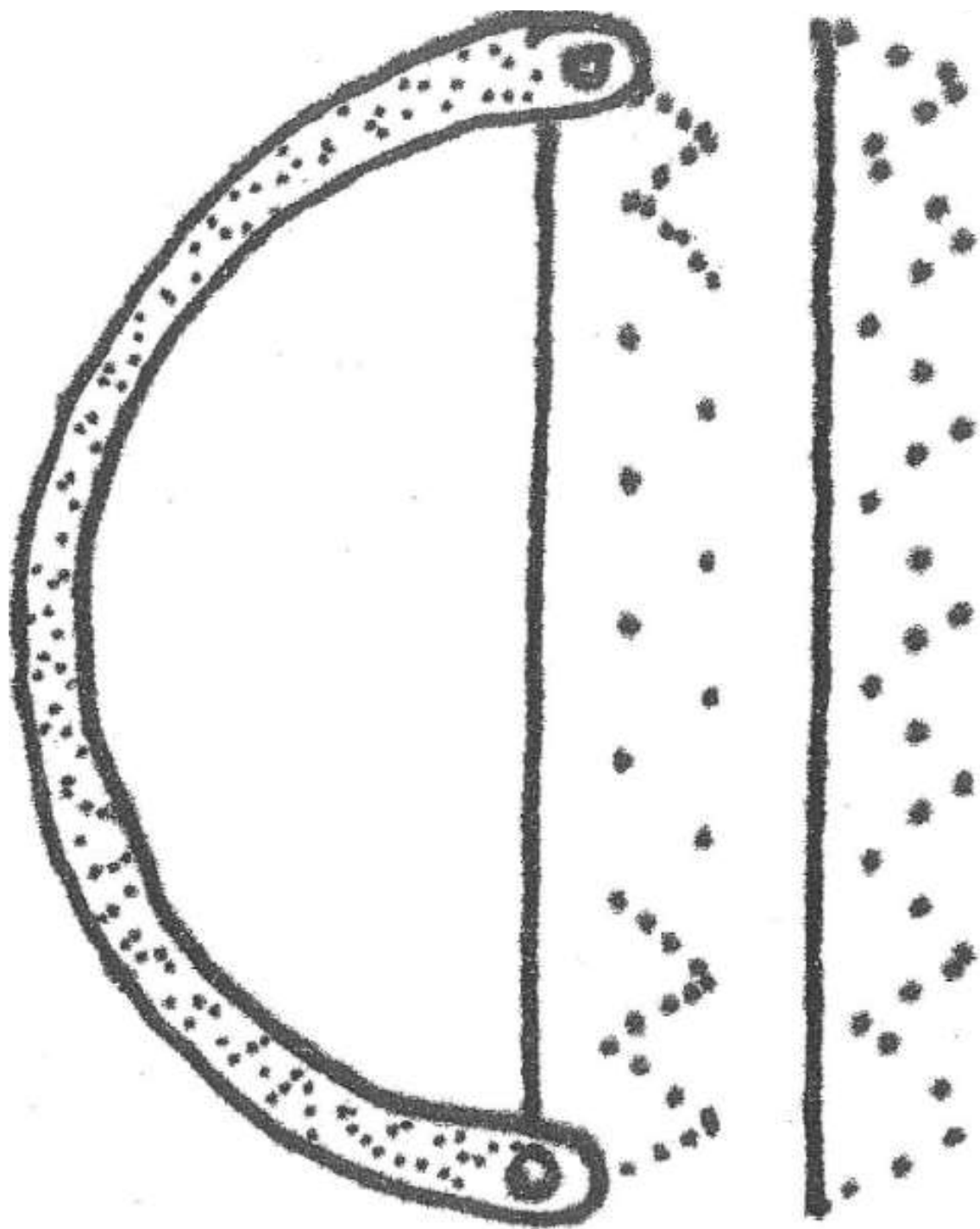

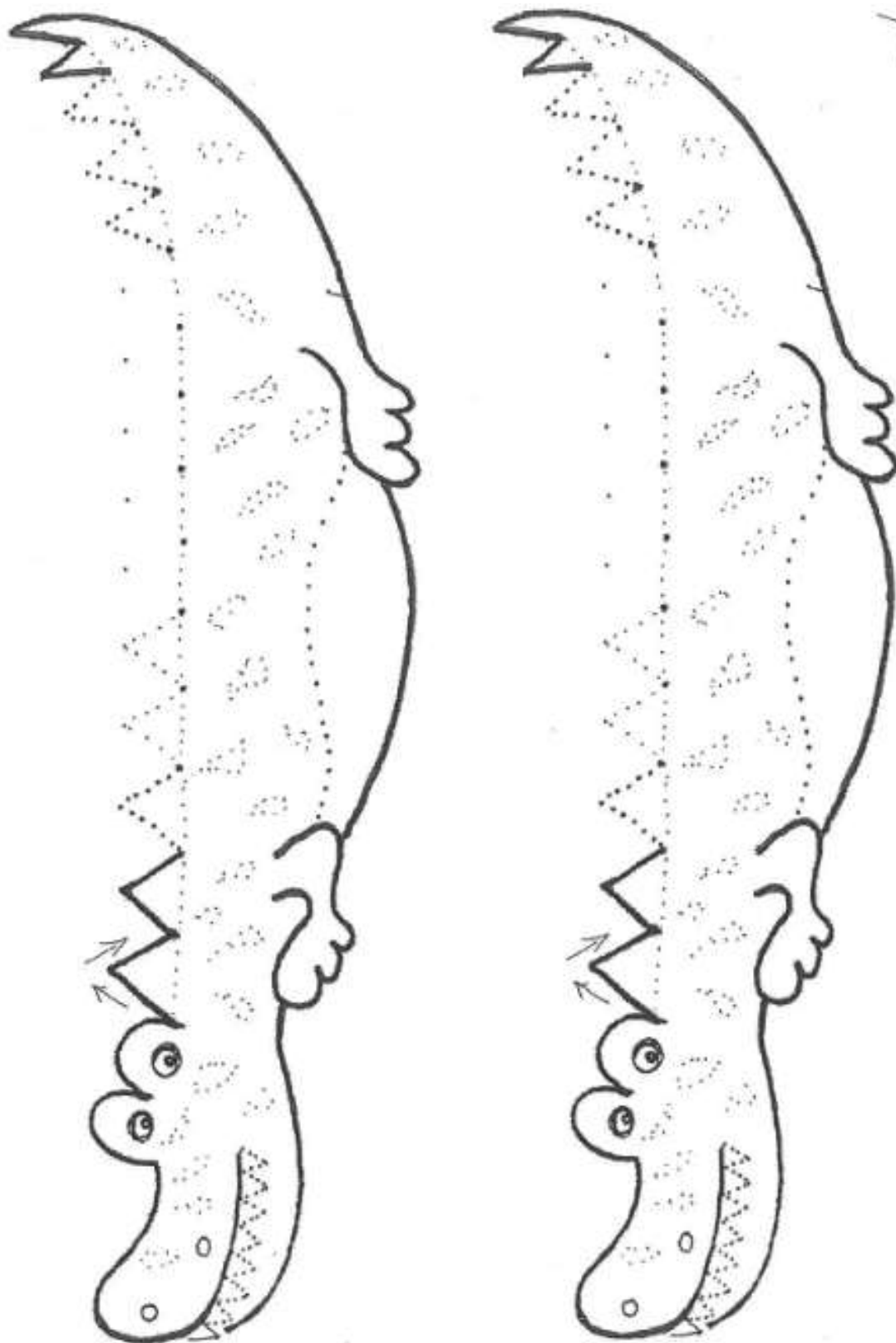

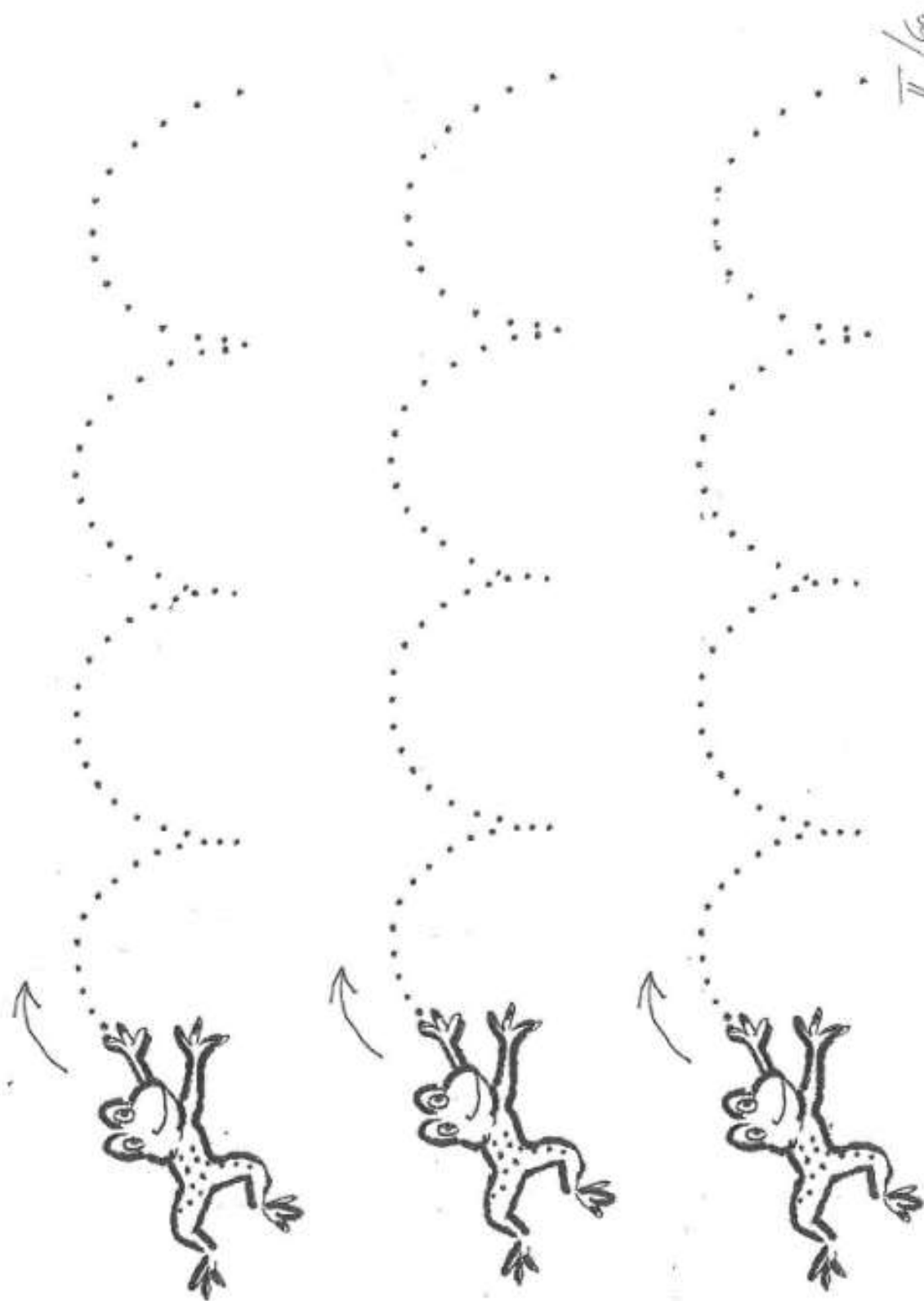

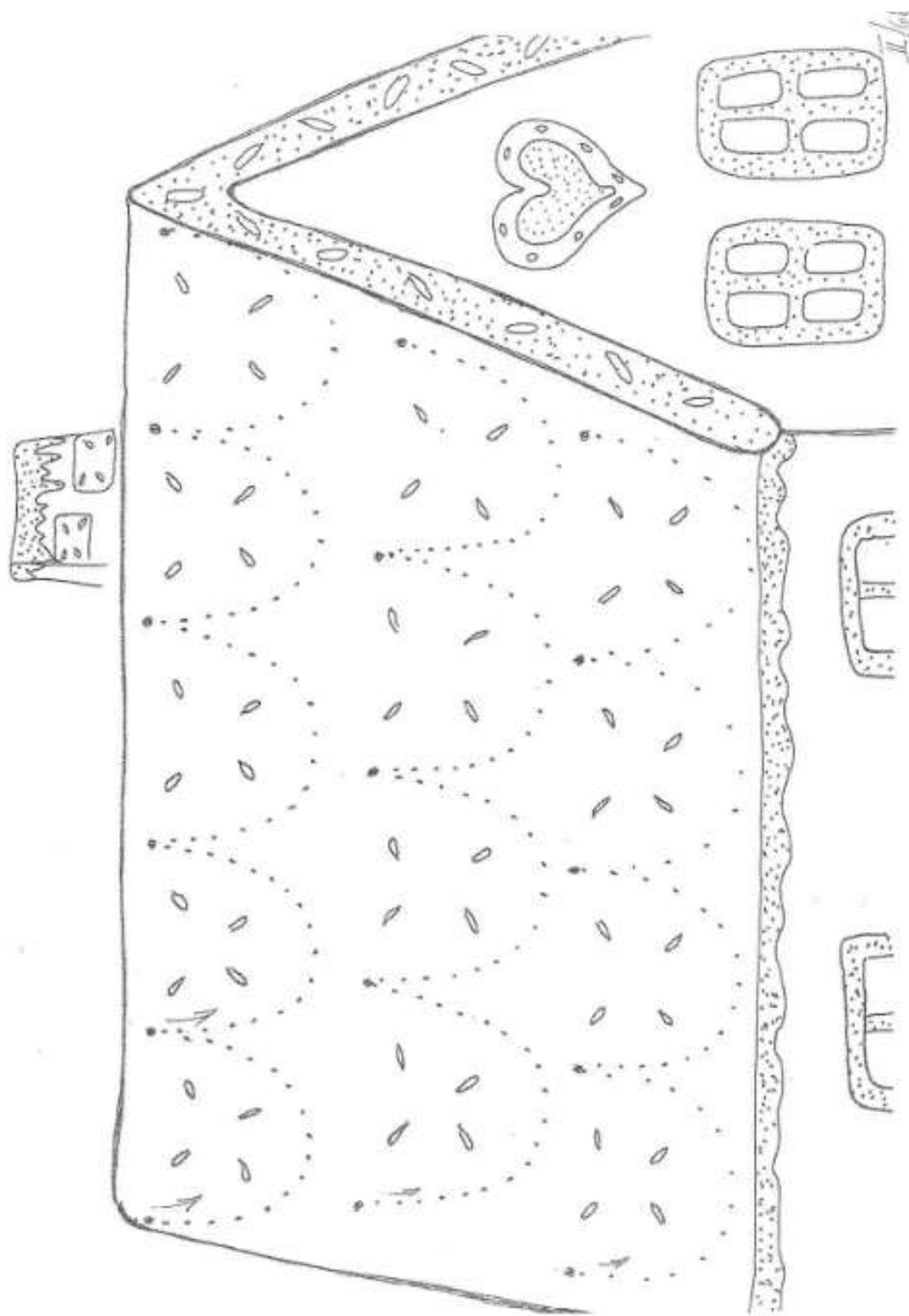

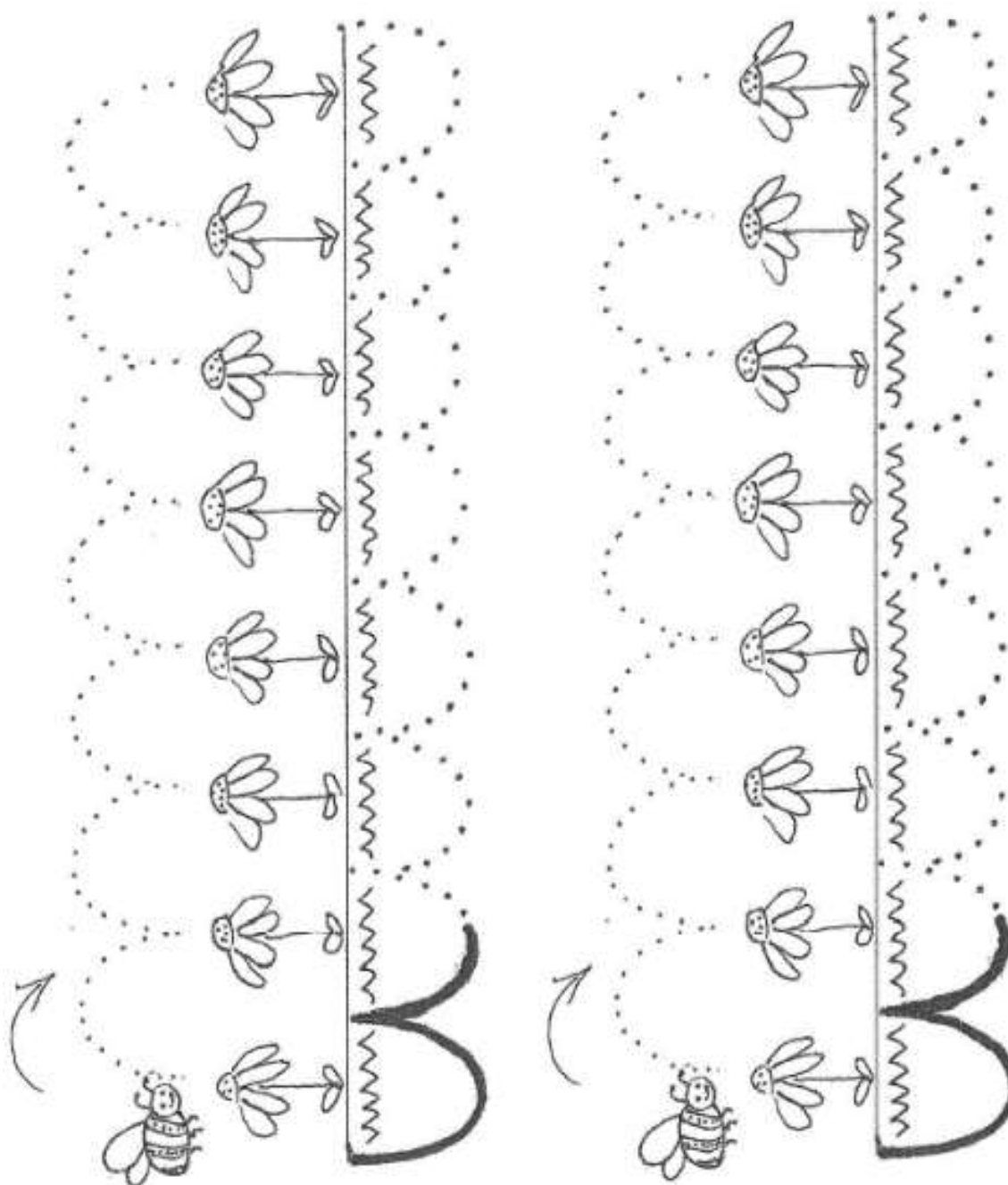

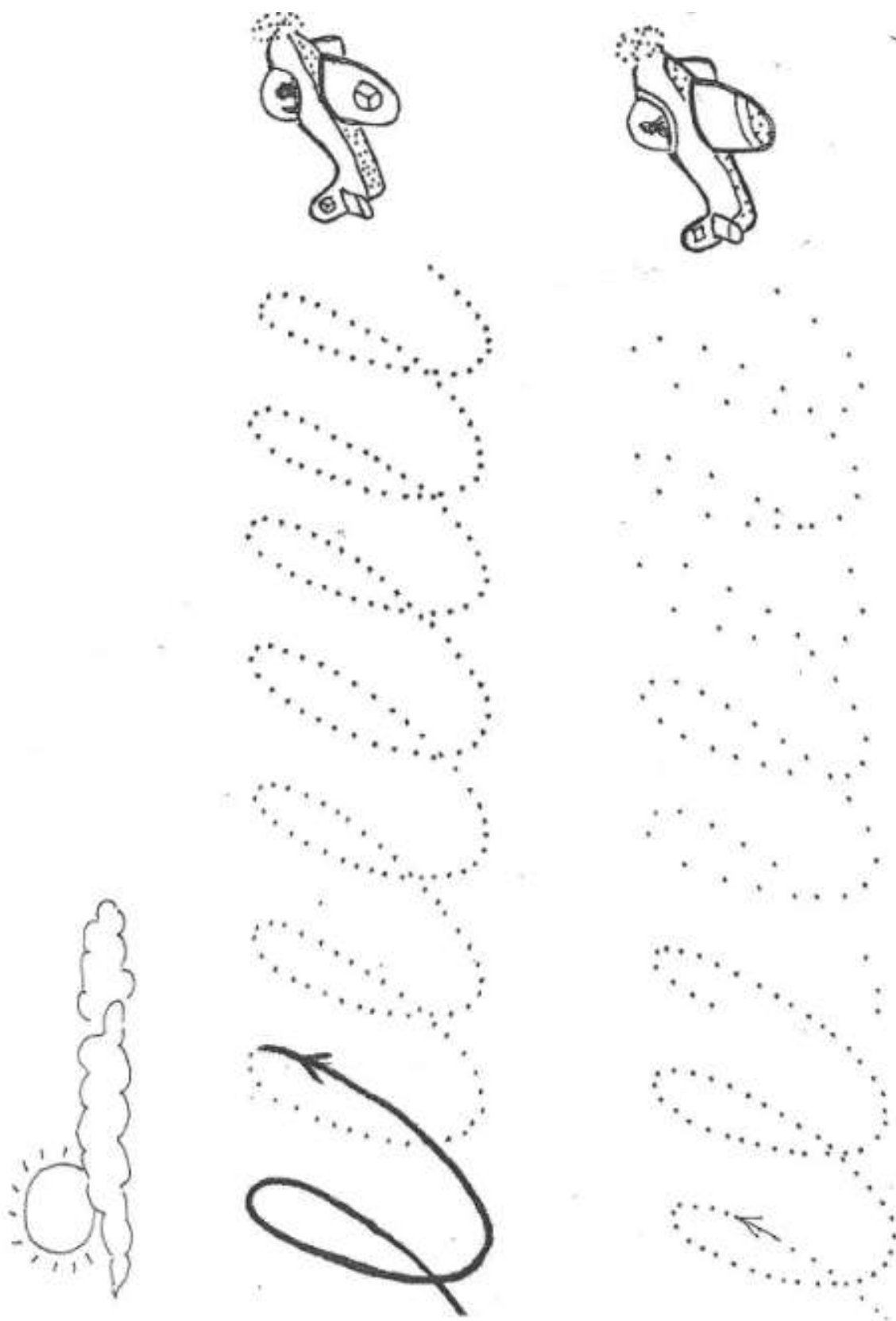

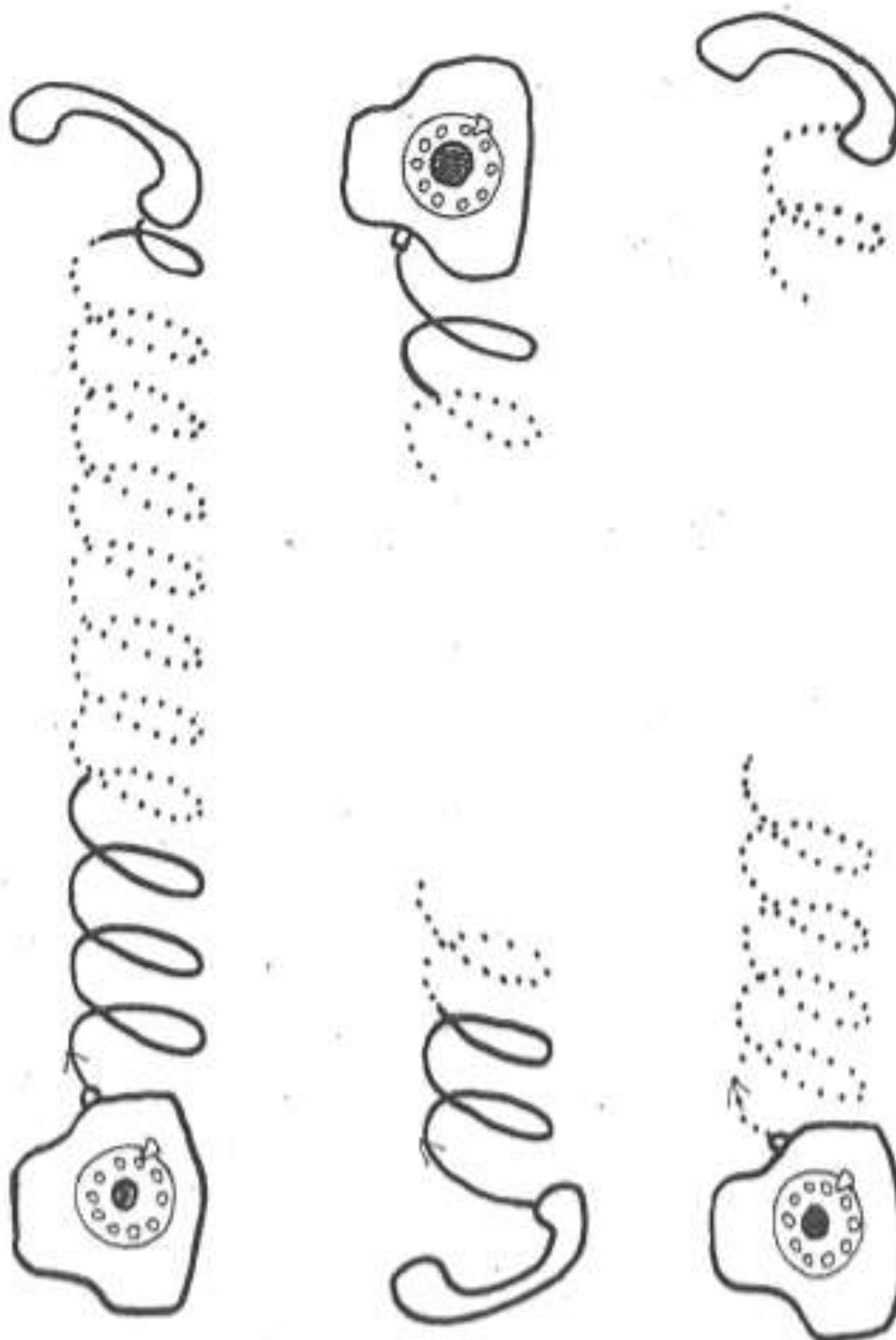

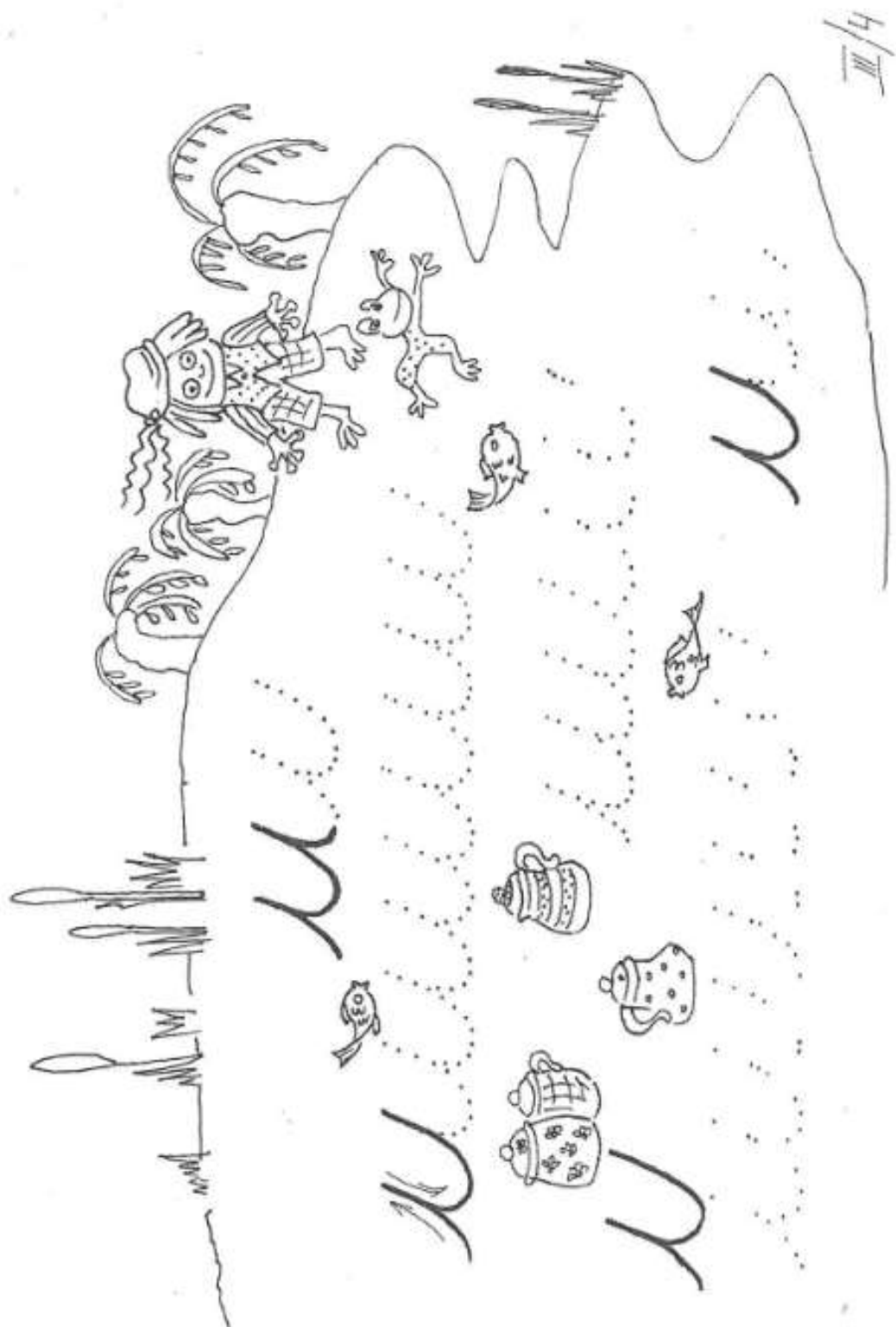

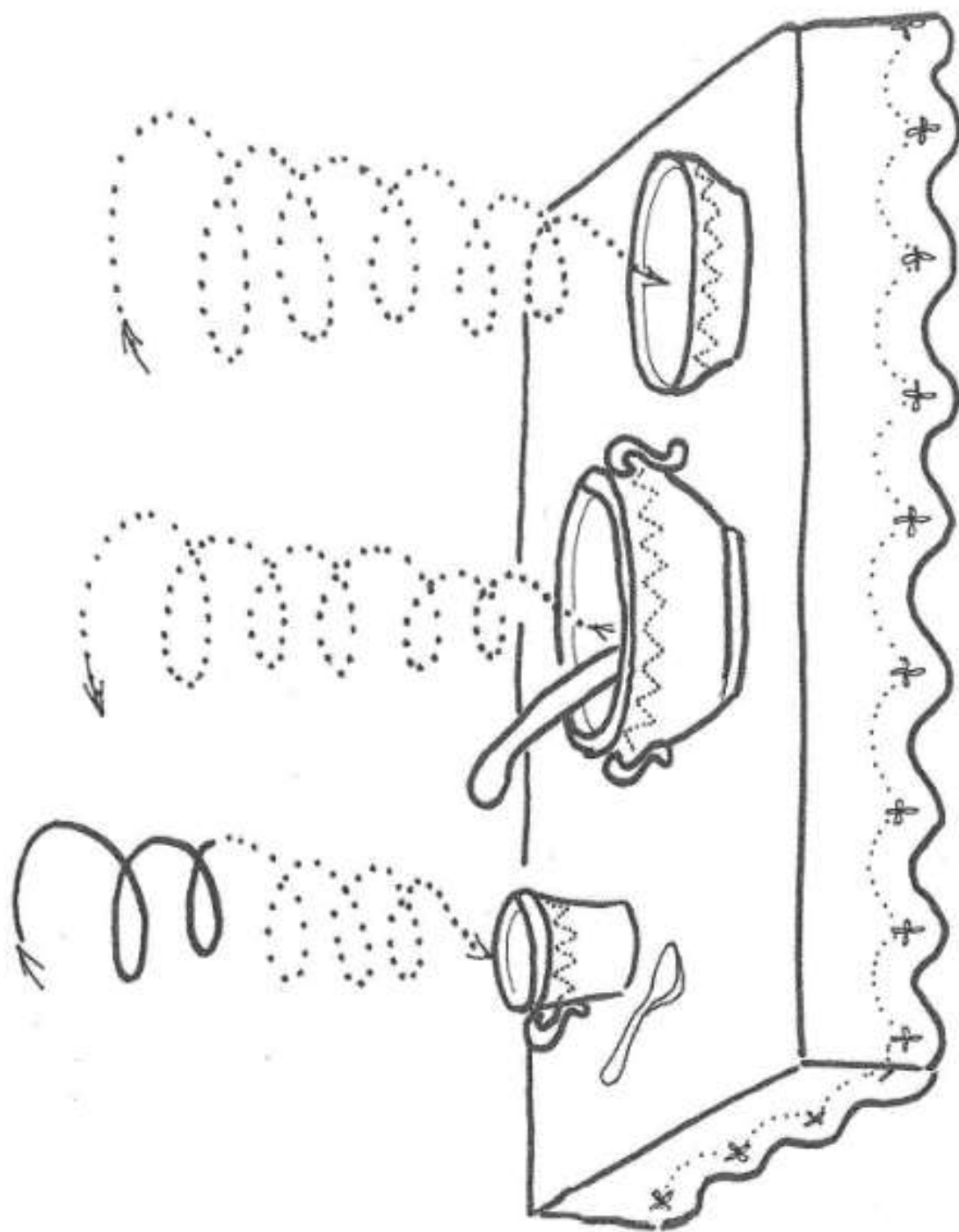

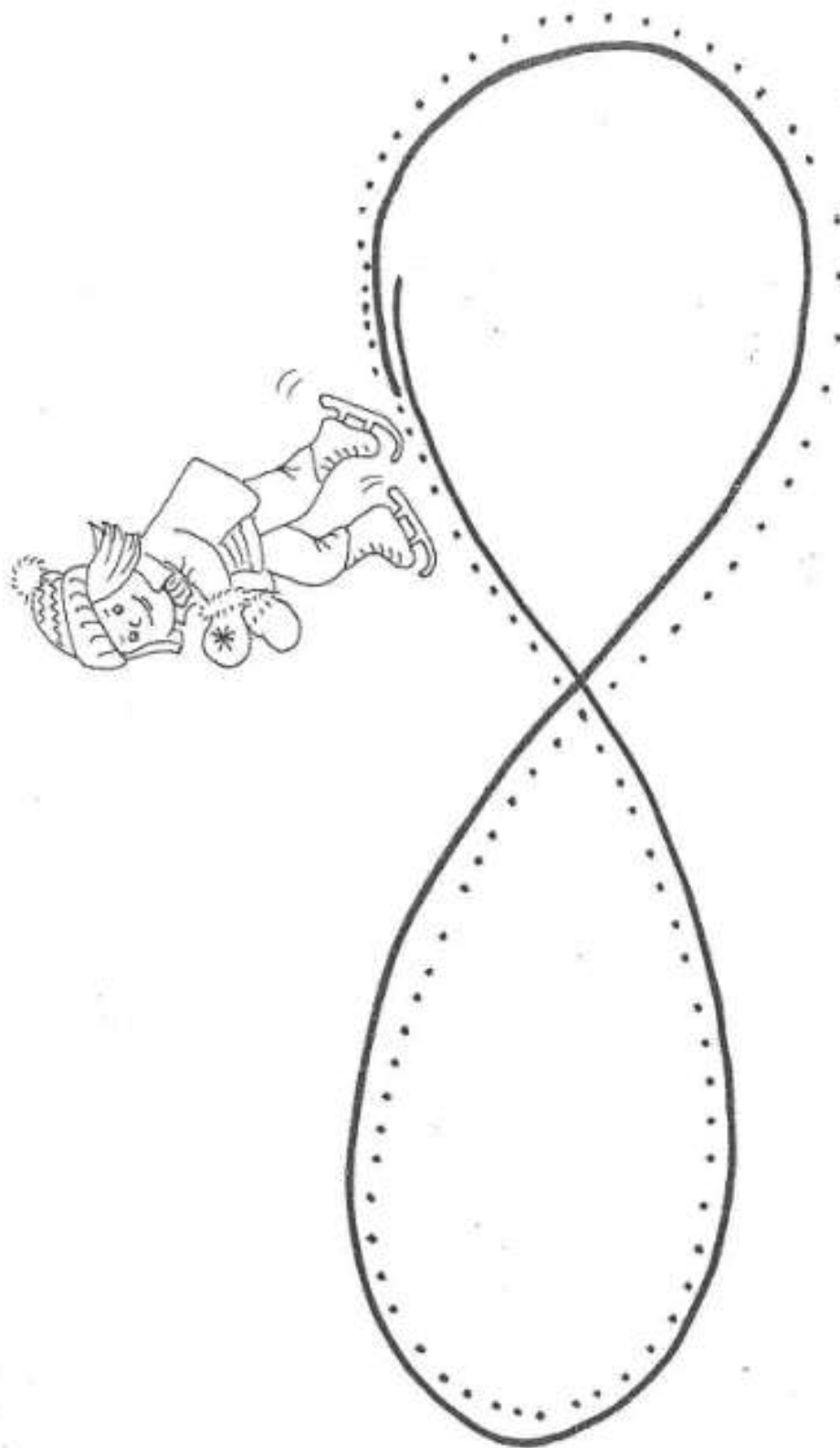

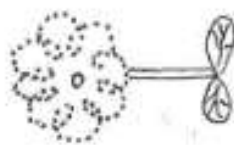
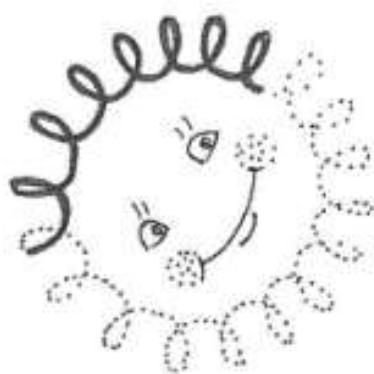

4/3

